

Юридична Україна

ЩОМІСЯЧНИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

№ 6 (198)

Заснований у січні 2003 р.

Співзасновники:

Київський регіональний центр
Національної академії правових наук України,

Науково-дослідний інститут
приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака
Національної академії правових наук України,

ТОВ "Юрінком Інтер"

Видавець: ТОВ "Юрінком Інтер"

Згідно з постановою президії Вищої атестаційної комісії України від 28.12.2017 р.
№1714 журнал "Юридична Україна" включено до переліку наукових фахових
видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття
наукових ступенів доктора і кандидата юридичних наук.

Київ – 2019

РЕДАКЦІЙНА РАДА:

*О. Л. Копиленко —
доктор юридичних наук, професор
(голова ради),*

*О. В. Скрипнюк —
доктор юридичних наук, професор
(заступник голови ради),*

*В. В. Коваленко —
доктор юридичних наук, професор,*

*О. О. Кот —
доктор юридичних наук,*

*О. Д. Крупчан —
доктор юридичних наук,*

*Є. Б. Кубко —
доктор юридичних наук, професор,*

*В. В. Луць —
доктор юридичних наук, професор,*

*В. Т. Маляренко —
доктор юридичних наук, професор,*

*М. І. Панов —
доктор юридичних наук, професор,*

*Д. М. Притика —
доктор юридичних наук,*

*П. М. Рабінович —
доктор юридичних наук, професор,*

*М. В. Руденко —
доктор юридичних наук, професор,*

*М. Ф. Селівон —
кандидат юридичних наук,*

*М. О. Теплюк —
доктор юридичних наук,*

*В. М. Шаповал —
доктор юридичних наук, професор,*

*В. І. Шахун —
доктор юридичних наук, професор,*

*Ю. С. Шемшученко —
доктор юридичних наук, професор.*

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

*О. Д. Крупчан —
доктор юридичних наук
(голова колегії),*

*В. С. Ковальський —
доктор юридичних наук
(заступник голови колегії),*

*А. Б. Гриняк —
доктор юридичних наук,*

*М. К. Галянтч —
доктор юридичних наук,*

*О. Л. Копиленко —
доктор юридичних наук, професор,*

*В. В. Луць —
доктор юридичних наук, професор,*

*О. П. Орлюк —
доктор юридичних наук, професор,*

*В. Д. Примак —
доктор юридичних наук,*

*О. В. Скрипнюк —
доктор юридичних наук, професор.*

Журнал рекомендовано до друку Вченою радою Науково-дослідного інституту
приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака
Національної академії правових наук України
(протокол № 6 від 26.06.2019 р.).

© Юрінком Інтер, 2019

ЗМІСТ**АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО**

Риндюк І. І. Медико-правовий аналіз впливу алкоголю щодо керування транспортними засобами у стані сп'яніння в Україні та іноземних державах 4

Шульженко Ф. П., Маркарян М. В. Становлення ідеї демократичної, правової державності в політичному процесі англійського суспільства XVII століття 9

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ НАУКИ

Нікітін Ю. В. Методологія наукового дослідження та її значення для кримінології та запобігання злочинності 16

Таджібаєва Д. А. Кримінально-виконавче законодавство Узбекистану: стан, проблеми та перспективи 21

СУД І ПРАВООХОРОННІ ОРГАНИ

Смокович М. І. Особливості здійснення правосуддя Верховним Судом з використанням інформаційно-комунікаційних технологій 26

Перепелюк В. Г. Окремі міркування щодо удосконалення організації та порядку діяльності Верховного Суду. 32

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО

Таран А. Ю. Деякі аспекти виконання рішень про стягнення аліментів. 52

ШЛЯХИ РОЗВИТКУ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Кубко А. Є. Завдання держави і приватні інтереси (деякі проблеми балансу і противаг) 56

Правила прийому до аспірантури Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України 66

УДК 342.9

І. І. Риндюк,

ад'юнкт кафедри поліцейського права
Національної академії внутрішніх справ

МЕДИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ВПЛИВУ АЛКОГОЛЮ ЩОДО КЕРУВАННЯ ТРАНСПОРТНИМИ ЗАСОБАМИ У СТАНІ СП'ЯНІННЯ В УКРАЇНІ ТА ІНОЗЕМНИХ ДЕРЖАВАХ

Досліджено проблемні питання притягнення водіїв до адміністративної відповідальності за керування транспортними засобами у стані сп'яніння.

Ключові слова: водій, алкоголь, транспортний засіб, проміле.

Динаміка і ступінь сп'яніння залежать від кількості вжитого алкоголю, загального стану організму та функціональних особливостей вищих структур головного мозку. Клінічні прояви ступенів сп'яніння певною мірою корелюють із вмістом алкоголю в крові. При легкому ступені цей вміст становить до 0,5–1,5, при середній — 1,5–2,5, при тяжкій — до 6 проміле [1, с. 10].

З досліджень фізіологічної дії алкоголю на центральну нервову систему відомо, що він її пригнічує та спричиняє розлади основних нервових процесів умовно-рефлекторної діяльності людини — збудження та гальмування.

Для точного визначення концентрації етанолу в крові використовується алкотестер — це прилад для швидкого визначення концентрації алкоголю в крові людини шляхом аналізу видихуваного ним повітря.

Ступінь алкогольного сп'яніння водія в основному залежить від кількості вжитих спиртних напоїв та їх міцності. Також на цей стан впливає вік, вага, стать водія, загальний стан його організму та навіть їжа, спожита під час чи до вживання алкоголю. На порожній шлунок концентрація алкоголю в крові людини наростає набагато швидше і досягає максимуму приблизно через 30–80 хвилин, на повний шлунок процеси всмоктування спирту перебігають повільніше — максимум алкоголю в крові спостерігається через 90–180 хвилин [2, с. 1].

Враховуючи важливість проблем, пов'язаних із керуванням транспортними засобами у стані сп'яніння, їх дослідженню присвячено багато праць учених: В. Б. Авер'янова, О. М. Бандурки, Д. М. Бахраха, Ю. П. Битяка, Є. В. Герасименка, І. П. Голосніченка, С. Т. Гончарука, С. М. Гусарова, Є. В. Додіна, М. М. Дорогих, М. І. Єропкина, В. Л. Зеленька, Р. А. Калюжного, О. П. Ключниченка, В. К. Колпакова, А. Т. Комзюка, С. Ф. Константинова, М. В. Лошицького, В. І. Олефіра, О. Ю. Саламанової, М. М. Тищенко, Ю. С. Шемшученка, В. К. Шкарупи та інших. Однак, незважаючи на значну за обсягом і змістом виконану роботу, більшість практичних питань, пов'язаних із керуванням транспортними засобами у стані сп'яніння, продовжують залишатись.

Метою статті є дослідження впливу алкоголю на організм людини під час керування транспортними засобами у стані сп'яніння та визначення рівня проміле алкоголю у крові водія в Україні та іноземних державах.

Допустимий рівень алкоголю у крові для водіїв в Україні не повинен перевищувати 0,2 проміле. Згідно з Кодексом України про адміністративні правопорушення (далі — КУпАП) передбачено, що керування транспортними засобами у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують їх увагу та швидкість реакції, а також передача

керування транспортним засобом особі, які перебуває в стані такого сп'яніння чи під впливом лікарських препаратів, караються штрафом від 10200 грн до 20400 грн з позбавленням права керування транспортними засобами на строк від 1 до 3 років. Якщо такі дії вчинено повторно, то штраф становитиме 40800 грн з позбавленням права керування транспортними засобами на строк 10 років [3, с. 99].

Огляд водія на стан алкогольного сп'яніння може проводитися поліцейськими безпосередньо на місці зупинки транспортного засобу в присутності двох свідків відповідно до чинного законодавства. В такому випадку огляд водія зазвичай проводять за допомогою приладу «Drager Alcotest 6810». Відмова водія від проходження огляду на стан алкогольного сп'яніння, запропонованого поліцейським та в медичному закладі прирівнюється до керування транспортним засобом в стані сп'яніння. Для водія це означає складання протоколу про адміністративне правопорушення, передбачене ст. 130 КУпАП, притягнення його судом до адміністративної відповідальності та позбавлення права керування транспортними засобами разом із накладенням штрафу [4, с. 12].

Водночас у Німеччині законодавцем введено градацію відповідальності залежно від ступеня сп'яніння водія. Так, у випадку наявності у крові водія від 0,3 до 1,0 проміле алкоголю останній може відбутися штрафом у розмірі 500—700 євро, натомість у випадку перевищення 1,0 проміле водієві загрожує не тільки позбавлення посвідчення водія на 5 років, а й свободи [5, с. 2].

У законодавстві Франції аналогічно німецькому визначено альтернативну відповідальність залежно від рівню алкоголю в крові водія. У випадку встановлення більше 0,5 проміле водієві загрожує штраф від 135 євро, понад 0,8 проміле — куди серйозніший штраф у сумі 4500 євро чи навіть ув'язнення на термін до двох років. У цій країні також діє система штрафних пунктів для водіїв-резидентів Франції. Для водіїв-новачків

протягом трьох років з моменту отримання водійського посвідчення граничну межу знижено до 0,2 проміле [6, с. 3].

Скандинавські країни вважаються лідерами за розмірами штрафів для автомобілістів у Європі. У Швеції, як і в Україні, відносно низька гранична межа допустимого алкоголю в крові — 0,2 проміле. Утім, передбачені покарання куди серйозніші. У цій країні немає чітко встановлених розмірів штрафів за водіння транспортного засобу в нетверезому стані. Сума штрафу в найбільшій мірі залежить від доходів правопорушника. Мінімальний штраф передбачено на рівні суми доходу водія за 40 днів. Також законодавство Швеції передбачає можливість позбавлення волі водія терміном до шести місяців. У випадку з вмістом алкоголю в крові на рівні понад 1,0 проміле водієві вже загрожує позбавлення волі на строк до двох років. Слід зауважити, що указані законодавчі норми розповсюджуються й на осіб, які керують плавальними засобами, приміром, човном, що, в свою чергу, дає змогу провести паралелі між законодавством України та Швеції в сфері протидії негативним наслідкам керування транспортними засобами у стані сп'яніння [6, с. 8].

У Польщі передбачено гранично допустиму межу алкоголю в крові водія на рівні 0,2 проміле та штраф за її перевищення розміром від 145 євро. Крім того, навіть низький рівень алкоголю в крові може потягнути за собою позбавлення водійських прав строком від 6 місяців до трьох років та навіть до одного місяця ув'язнення. Якщо рівень алкоголю в крові перевищує 0,5 проміле, водій може опинитися у в'язниці терміном до двох років чи позбутися прав на строк до 10 років. Крім цього, у правопорушника в цій країні також можуть конфіскувати транспортний засіб. Кримінальна відповідальність за водіння в нетверезому стані покликана зменшити кількість ДТП в країні, значна кількість яких відбувається за участі водіїв, які перебувають напідпитку [6, с. 5].

Якщо в Італії помітили водія напідпитку, а в його крові вміст алкоголю від

0,8 до 1,5 проміле, він буде змушений заплатити штраф у розмірі від 800 до 3200 євро. Крім того, водій буде позбавлений водійських прав строком від 6 до 12 місяців, а також є ймовірність позбавлення волі строком на півроку. Якщо вміст алкоголю буде перевищувати 1,5 проміле — водій сяде за ґрати терміном до 2 років, заплатити штраф у розмірі до 6 тис. євро, а також позбудеться прав на 2 роки [7, с. 56].

Відповідно до п. 2.9 Правил дорожнього руху (далі — ПДР) водію забороняється керувати транспортним засобом у стані алкогольного сп'яніння чи під впливом наркотичних або токсичних речовин. Керування транспортним засобом у стані сп'яніння є однією з головних причин скоєння дорожньо-транспортних пригод (далі — ДТП), адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 124 КУпАП, або до вчинення злочину, передбаченого ст. 268 КК України, та тягне за собою адміністративну відповідальність за ст. 130 КУпАП. Оскільки стан навіть найлегшого ступеня сп'яніння може бути однією з причин ДТП, тому цьому питанню приділяється досить багато уваги [1, с. 29].

Учасникам дорожнього руху необхідно досить серйозно ставитися до дотримання ПДР, кожен повинен розуміти, до чого призводить грубе їх порушення, а особливо — керування транспортним засобом у стані сп'яніння. З вини п'яних водіїв страждають невинні люди, серед яких досить часто є діти, а винуватці аварій залишаються живі та неушкоджені.

Дороги не повинні бути місцем загибелі людей або отримання ними тілесних ушкоджень, а транспортний засіб не повинен бути об'єктом підвищеної небезпеки. Для формування культури та повноцінного усвідомлення відповідальності майбутніх та нинішніх водіїв слід наділити знаннями, які дозволять реально оцінювати небезпеку керування транспортним засобом під впливом алкоголю [10, с. 1].

Лікарі застерігають, що навіть незначна кількість спиртного може при-

звести до трагедії. Процес розпаду алкоголю відбувається не одразу. Людина спочатку може ще почуватися тверезою, але вже дорогою ці відчуття зміняться. Крім того, на самопочуття впливають також й інші фактори: чи прийняв якісь ліки водій, чи виспався водій перед тим, як вжив алкоголь. Реакція буде вже не та, а ситуації на дорозі можуть бути найнесподіваніші. І зрештою, водій може бути і не винним у ДТП, а от виявлений алкоголь у крові може спричинити додаткові проблеми.

Допустимий рівень алкоголю в крові в Україні визначено на рівні 0,2 проміле.

Розрізняють легке, середньої тяжкості і тяжке сп'яніння. Тяжке сп'яніння може призвести до коми або смерті. Для дорослих смертельна доза алкоголю 4—8 г на 1 кг маси тіла, для дітей — 3 г на 1 кг маси. На практиці стадію, або ступінь, алкогольного сп'яніння визначають за вмістом алкоголю у крові:

менше 0,3 — відсутність впливу алкоголю;

від 0,3 до 0,5 — незначний вплив алкоголю;

від 0,5 до 1,5 — легке сп'яніння;

від 1,5 до 2,5 — сп'яніння середнього ступеня;

від 2,5 до 3,0 — сильне сп'яніння;

від 3,0 до 5,0 — важке отруєння алкоголем, може настати смерть;

від 5,0 до 6,0 — смертельне отруєння.

Наведені дані можуть використовуватися адвокатом для здійснення захисту, головним чином, для оцінки поведінки пішоходів у стані сп'яніння. Досить часто поведінка пішоходів, що постраждали, є підставою для визнання вини обвинуваченого та потерпілого, а в окремих випадках може бути підставою для заперечення вини водія [8, с. 149].

Що стосується іноземних держав, то в Сінгапурі, якщо водій керує транспортним засобом у стані сп'яніння та вперше попався на очі поліцейському, то його можуть позбавити посвідчення водія на рік та застосувати стягнення — штраф у розмірі 5000 доларів або перебування у в'язниці строком на півроку. Якщо п'яного водія спіймали вдруге, то він може

розраховувати на ще більший штраф і три роки ув'язнення. При вчиненні ДТП за участю п'яного водія, коли є постраждалі люди, до дуже тривалого ув'язнення додається шість ротангових ударів палицею. Довічне ув'язнення може отримати водій, який керував транспортним засобом у стані сп'яніння та збив людину [10, с. 3].

У Китаї закон особливо суворий. Одного водія, який влаштував ДТП з летальним результатом, засудили до смертної кари. Якщо ж автолюбитель просто спійманий в п'яному вигляді й учасником неприємних дорожніх ситуацій ще не став, то відповідальність все одно буде кримінальна — на строк від 1 місяця до 6 та передбачено позбавлення посвідчення водія на три роки.

Водії у Великобританії не порушують закону, якщо перебувають за кермом із рівнем алкоголю в крові до 0,8 проміле (лише в Шотландії граничну межу знижено до 0,5 проміле). Якщо перевищено граничну межу, водієві загрожує позбавлення посвідчення водія щонайменше на один рік, а в окремих випадках — навіть до шести місяців ув'язнення.

У США любителі спиртних напоїв можуть сісти у в'язницю на термін від шести місяців до одного року, а також піддатися тривалому позбавленню водійських прав. Допустимий вміст алкоголю у крові для водіїв старше 21 року — 0,8 проміле.

Якщо у Білорусії водій перевищив норму 0,04 проміле в перший раз, то заплатить до 12500 доларів штрафу і позбудеться посвідчення водія на три роки. За рецидив передбачена кримінальна

відповідальність і можуть відправити до в'язниці.

В Японії п'яному водієві (більше 0,03 проміле) загрожує серйозний штраф і позбавлення посвідчення водія на довгий термін. Якщо нетверезий винуватець аварії зник з місця ДТП, то посвідчення водія відберуть на 10 років. Країна карає не тільки самих п'яних водіїв, але й пасажирів, які сіли до них в автомобіль [9, с. 163].

Висновки. *Більшість іноземних держав не забороняє керування транспортним засобом під дією алкоголю, а лише обмежується кількісним рівнем або ступенем концентрації алкоголю в крові водія. Вплив різних доз алкоголю на водійські здатності людини і, як наслідок, на ймовірність здійснення ДТП дуже великий. Це надало підставу для широкої підтримки ідеї в тому, що максимально допустимий рівень вмісту алкоголю не повинен перевищувати 0,5 г в розрахунку на 1 літр крові.*

Проводячи аналіз законодавства України та іноземних держав щодо відповідальності за керування транспортними засобами у стані сп'яніння можна дійти висновку, що Україна як держава на даний час має досить лояльні стягнення для осіб, які керують транспортними засобами у стані сп'яніння. В той же час для усунення цих негативних явищ слід звернути увагу на досвід інших, у тому числі сусідніх, держав щодо посилення відповідальності, яке б передбачало диференційований та актуальний викликам часу підхід визначення як розміру, так і характеру стягнення, що застосовується до правопорушника.

Список використаної літератури

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон від 07.12.1984 р. № 8073-X. Дата оновлення: 07.02.2019. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.
2. Правила дорожнього руху: Затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 10.10.2001 р. № 1306. Дата оновлення: 18.07.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1306-2001-п>.
3. Абросимов О. С., Абросимова О. О. Методичні рекомендації з надання юридичної допомоги по справах, що витікають з дорожньо-транспортних пригод та інших правопорушень на транспорті. Харків: Фактор, 2013. 288 с.
4. Караваев В. А. 100 аргументов против штрафов ГАИ: 11-е изд., доп. и перераб. Киев: Арий, 2014. 320 с.

5. Судова влада України. У 2017 році за водіння в нетверезому стані Вінницьким районним судом на винних осіб було накладено 684 620 грн штрафу. URL: <https://court.gov.ua/archive/442232/>.

6. Христов О. Л. Судова психіатрія: конспект лекцій. Дніпро, 2018. 18 с.

7. Юридичний портал України. Строки виведення алкоголю: коли можна сідати за кермо. URL: <https://www.lawportal.com.ua/stroki-vivedennja-alkogolju-koli-mozhna-za-kermo.html>.

8. Про затвердження Інструкції з оформлення поліцейськими матеріалів про адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані не в автоматичному режимі: Наказ МВС України від 07.11.2015 р. № 1395. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1408>.

9. Банчук О. А. Законодавство про адміністративні делікти європейських держав: загальна характеристика. URL: <http://applaw.knu.ua/index.php/arkhiv-nomeriv/1-11-2015/item/415-zakonodavstvo-pro-administratyvni-delikty-yevropeyskykh-derzhav-zahalna-kharakterystyka-ban-chuk-o-a>.

10. Motor media review. Алкоголь за кермом як штрафують водіїв на підпитку в Європі. URL: <http://mmr.net.ua/advice/rules/25362>.

11. Del reato. Codice penale. URL: <https://www.altalex.com/documents/news/2014/12/09/del-reato>.

Риндюк И. И. Медико-правовой анализ влияния алкоголя относительно управления транспортными средствами в состоянии опьянения в Украине и зарубежных странах.

Исследовано проблемные вопросы привлечения водителей к административной ответственности за управление транспортными средствами в состоянии опьянения.

Ключевые слова: водитель, алкоголь, транспортное средство, промилле.

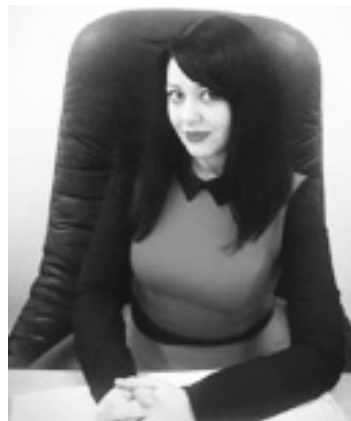
Rindyuk I. I. Medical legal analysis of the influence of alcohol on the management of vehicles in a state of intoxication in Ukraine and foreign countries.

The problematic issues of attracting drivers to administrative responsibility for driving vehicles in a state of intoxication are investigated.

Key words: driver, alcohol, vehicle, millet.

Ф. П. Шульженко,
доктор політ. наук, професор, завідувач
кафедри теорії та історії права ДВНЗ
«Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»

М. В. Маркарян,
заступник завідувача кафедри теорії та
історії права ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені
Вадима Гетьмана», старший викладач

УДК 340.12

СТАНОВЛЕННЯ ІДЕЇ ДЕМОКРАТИЧНОЇ, ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВНОСТІ В ПОЛІТИЧНОМУ ПРОЦЕСІ АНГЛІЙСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА XVII СТОЛІТТЯ

У статті з застосуванням низки сучасних методів наукового пізнання здійснюється історико-правова рефлексія зв'язків і взаємовпливів політичного процесу, правової ідеології і нормотворчого процесу англійського суспільства XVII ст. З'ясовується особливість розвитку державно-правових поглядів прибічників протестантського руху і, зокрема, індивідуалістів і левеллерів, а також концептуально оформлених теорій державності демократичного і правового характеру.

Застосований авторами підхід дав можливість виокремити суб'єктів політичного процесу, з'ясувати особливості правової свідомості суспільства, становлення та репродукування ідеології держави, заснованої на засадах права. Піддана ґрунтовному аналізу теоретична спадщина Дж. Локка, з'ясований його внесок в обґрунтування теорії правової держави та її провідного принципу — поділу влади.

Ключові слова: демократична держава, правова держава, парламентаризм, політичний процес, суб'єкти політичного процесу, правова ідеологія, правова свідомість, принцип поділу влади.

Проведене дослідження дає підстави дійти висновку, що політична криза, яка має місце в Україні, значною мірою обумовлена неефективністю механізму держави, колізійністю правових норм із формування його елементів та здійснення відповідних функцій. Органи держави, і, в першу чергу, парламент, не вжи-

ли заходів для консолідації суспільства, сприяли його розколу [1; 2], не переводять у практичну площину визначені Конституцією України цінності демократичної, правової державності, що підвищує рівень актуалізації обраної для дослідження проблеми.

Метою цієї статті є з'ясування особ-

ливостей становлення ідей державності правового, демократичного спрямування та їх матеріалізації парламентом у позитивному праві однієї з традиційних країн сталої демократії — Великої Британії в XVII ст. з урахуванням тогочасного політичного процесу.

Питання становлення відповідної державно-правової ідеології в країнах Заходу досліджувалось зарубіжними й вітчизняними науковцями. Серед них: У. Беджгот, В. Гончар, А. Дайсі, Н. Латигіна, Р. Лідовець, В. Нерсесянц, А. Пехник, О. Скакун, Й. Тезінг, Дж. Харвей та інші.

Втім, у запропонованому авторами цієї статті комплексному форматі дослідження не здійснювалися. Науковою спільнотою недооцінюються внесок у розробку даної проблеми натхненників Західної Реформації та протестантського руху, а також теоретико-правова спадщина Дж. Локка, його оцінка ролі парламенту в створенні юридичних механізмів демократичної правової держави.

У XIII ст. «парламентом» іменувався орган станового представництва в Англії, а реального значення він почав набувати напередодні та в часи Індивідуалістської республіки (1649—1653 рр.), що й дає нам підстави вважати період від середини XVII ст. найбільш ефективним етапом становлення ідей правової держави і громадянського суспільства.

На відміну від інших країн, як слушно зазначав Дж. Харвей, «в історії Англії парламент відігравав настільки важливу роль, що для багатьох поняття «парламент» і «демократія» майже рівнозначні... Англія — країна найстарішого у світі парламенту — досягла також найбільш досконалих форм демократії» [3, с. 7]. А найбільш суттєвого впливу на суспільне життя парламентаризм досяг у XIX ст., коли в більшості західних країн почала формуватися система державного керування суспільством на засадах поділу законодавчих, виконавчих і судових функцій, а пізніше й визнання первинності законодавчої влади. Саме у цих умовах, стверджував А. Дайсі, виникла теорія «верховенства парламенту» [4, с. 44—45].

Історичний досвід становлення громадянського суспільства дає нам підстави для висновку, що структуризація політичних систем західних суспільств завдячує саме парламентаризму. Справедливим у цьому плані вважаємо погляд Й. Тезінга, що «сучасні партії виникли лише на тлі парламентської системи» [5, с. 11].

Слід зазначити, що процеси репродукції ідей правової державності та намагання визначити згідно з їхніми основними положеннями функції органів держави та зміни засад суспільного життя стимулювались у суспільній свідомості середини XVII ст. інтенсивним протестантським рухом пуритан (послідовників кальвінізму) в країнах Заходу і, зокрема, їх радикальною течією індивідуалістів та левеллерів (лівої частини індивідуалістів) в Англії.

До того ж, цей суспільний рух був першим масштабним рухом, в якому визначилися суб'єкти політичного процесу з конкретною системою ідеології та перспектив утілення її у державотворчу практику на основі загального інтересу — формування нових засад суспільного і державного життя, головним аспектом яких є забезпечення за допомогою правових механізмів інтересів кожного члена співтовариства.

Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що активізація суб'єктів політичного процесу суттєво вплинула на становлення громадянського суспільства, втілення в позитивному законодавстві окремих ознак правової державності, демократії, конкурентних відносин вільного ринку, ідеї рівності, інституту приватної власності тощо.

З часом цей суспільний рух почав набувати організаційних форм. Наприкінці XVII ст. в Англії виникли дві партії: торі (що об'єднала велику буржуазію і земельну аристократію; з середини XIX ст. — консервативна партія) та вігі (в якій згуртувались представники середньої буржуазії та інтелігенції; з середини XIX ст. — ліберальна партія). Тобто, процес формування політичних партій в Англії відбувався народом знизу як

певна корпорація, яка має захищати інтереси людей. Чого не скажеш про реалії формування політичної системи України і країн пострадянського простору (крім держав Прибалтики), де політичні партії формуються як інституція згори донизу, створюються та фінансуються конкретними олігархами з метою приходу до влади для отримання юридичного імунітету у вигляді депутатської недоторканності та використання влади з метою особистого збагачення.

Ідеолог левеллерів Дж. Лілберн (1614—1657) виборював ідеї республіканського правління, недоторканності приватної власності, суверенної влади народу і пов'язану з нею тезу про верховенство палати общин. Ідеолог цього напрямку пуритан виступав також за обмеження влади монарха і врівнювання її так само, як і влади парламенту.

Левеллери висували вимоги про позбавлення короля права розпускати парламент на свій розсуд, забезпечити релігійну свободу, запровадити контроль суспільства за державними видатками, визначити межі діяльності парламенту в часі. Також вони пропонували законодавчо запровадити принцип рівності всіх перед законом, нову систему представництва до парламенту, а саме: принцип рівності або пропорції в представництві графств та інших територіальних елементів королівства.

Натхненник індепендентів Дж. Мільтон (1608—1674) виклав систему поглядів щодо суспільного й державного переустрою на засадах верховенства права. Основними аспектами підданої аналізу його концепції були: підкорення монарха, як і всіх громадян, закону; визнання суверенітету народу; природних прав людини; забезпечення свободи думки і віри; установа республіканської форми правління.

У тогочасній суспільній думці Англії в основному сформувались провідні принципи правової держави, і деякі з них (щоправда, з оглядом на критичне оцінювання періоду правління О. Кромвелля) були втілені в нормативно-правових актах того періоду. Інститут монарха виз-

навався в них таким, що обмежує «законну свободу і вольності народу і намагається встановити свою волю і владу вище від законів», у зв'язку з чим звання короля скасовувалось актом парламенту від 17 березня 1649 р., а 19 травня 1649 р. окремою постановою парламент проголосив Англію республікою. Була також утворена Державна рада — виконавчий орган, який обирався на один рік і був підзвітним парламенту [6, с. 17—18]. (у травні 1659 р. влада короля відновлена).

Відповідно до Постанови палати громад від 4 січня 1649 р. народ визнавався джерелом будь-якої законної влади, а його представницький орган — палата общин — оголошувалась «вищою владою в Англійській державі» [6, с. 16].

Ідея побудови держави, обмеженої правом, більш інтенсивно почала репродукуватись у суспільній свідомості, розроблялись у політико-правових концепціях і втілювались у соціальній практиці після «Славної революції» в Англії 1688—1689 рр., результатом якої стало ухвалення важливого політико-правового акта — Білля про права (лютий—жовтень 1689 р.), який закріпив у позитивному праві ідеї правової держави, заклав основи конституційної монархії, сприяв подальшому розвитку парламентаризму і створив більш реальні передумови для формування інститутів громадянського суспільства.

Основними особливостями нової форми державного правління стало: верховенство владних повноважень законодавчих зборів (парламенту) у системі взаємовідносин трьох гілок влади (законодавчої, міністерської і судової); відповідальність міністрів за результатами своєї діяльності перед парламентом; незалежність суддів; судовий нагляд за законністю арештів і позбавлення волі громадян з відшкодуванням заподіяної моральної та іншої шкоди на користь потерпілого.

Король не мав права без згоди парламенту припиняти чинність законів, звільнити будь-кого з-під їхньої дії, дозволяти вилучення з законів, здійснювати збирання податків на користь корони.

Заборонялось також застосовувати покарання, не передбачені законом, незаконні штрафи та жорстокі покарання.

Відповідно до положень Білля про права король почав правити тільки за погодженням з парламентом і за посередництва парламенту. Запроваджувались вільні вибори членів парламенту, передбачались свобода слова і дебатів у парламенті. Пунктом 9 Білля фактично запроваджувалась недоторканність парламентарів і заборонялося їх переслідування за висловлювання в парламенті [6, с. 32—34].

В умовах конституційної монархії такого роду, як в Англії, — зазначав Уолтер Беджгот, — суверен володіє трьома правами: правом радити, правом заохочувати і правом застерігати [7, с. 30].

Влучним у контексті нашого дослідження є зауваження Дж. Харвея, що саме цьому періоду «ми завдячуємо багатом з найбільш цінних гарантій проти свавілля виконавчої влади: сучасною формою суду присяжних, наказом habeas corpus, принципом незалежності суддів і скасуванням цензури» [3, с. 213].

А найголовнішим є те, що у результаті боротьби англійський народ створив умови для користування цілою низкою найважливіших свобод. А саме: недоторканність особи, широка свобода слова, право організації профспілок і створення партій, право періодично обирати парламент, який бере участь у законотворчості і є місцем, де органи виконавчої влади можуть бути піддані критиці і де можуть бути віддані гласності всілякі невдоволення [3, с. 7].

Досвід модернізації держави і суспільства Англії досліджуваного авторами періоду узагальнив Дж. Локк у творі «Два трактати про державне правління» (1690 р.), який був фактично першою системною науковою розробкою ліберального напрямку, де розглядалася сутність та тенденції розвитку правової держави та громадянського суспільства у їх взаємозв'язку та співвідношенні.

Полемізуючи з Т. Гоббсом, Дж. Локк розглядав співвідношення свободи і права, природного і громадянського права

не як протилежні, несумісні явища. Він зауважував, що метою закону є не знищення чи обмеження свободи, а навпаки — її збереження й розширення [8, с. 50]. Свобода людей за умов існування системи правління полягає в тому, щоб жити згідно з приписами законів, загальних для кожного і встановлених законодавчою владою.

Волевстановлені закони, на думку Локка, повинні відповідати вимогам природного права, бо люди, переходячи до громадського стану, не повністю відмовляються від природних прав. Вони залишають за собою право на життя, на володіння майном, свободу і рівність. Якщо громадянські закони відповідають природному праву, то закони стають правовими. І навпаки, якщо такої відповідності немає і в системі управління превалюють деспотизм і свавілля, то люди можуть чинити опір незаконним діям державної влади і вимагати зміни форми правління. Влада суспільства або створеного людьми законодавчого органу ніколи не може поширюватись далі, ніж це потрібно для загального блага. Хоч би хто володів законодавчою владою, він зобов'язаний управляти відповідно до встановлених законів, а не за допомогою імпровізованих указів. Суспільство встановлює межі та повноваження законодавчої влади: законодавчий орган не повинен і не може передавати законодавчу владу нікому, крім тих, кому її довірив народ; законодавча влада повинна діяти на основі опублікованих законів, які не можуть змінюватися в кожному окремому випадку.

Локк переконаний у необхідності поділу влади на законодавчу, виконавчу й федеративну. Законодавча влада залишається за народом, який здійснює її через своїх обранців (парламент). Це влада, котра має право вказувати, як має застосовуватися сила держави для збереження співтовариства та його членів. Виконавча влада підпорядкована парламенту. У разі потреби парламент у змозі її замінити. Король є частиною обох гілок влади (позаяк санкціонує закони) та, власне, він лише номінальний голова

уряду. Він царює, але не править. Федеративна влада є органом, який обстоює інтереси держави в міждержавних відносинах. Їй належить право вирішення питань щодо війни, миру, союзів і договорів з іноземними державами та окремими іноземцями. Федеративна влада, ясна річ, перебуває в руках парламенту, але реальне виконання цієї функції — справа уряду.

Локк уважав, що в конституційній державі, котра діє заради збереження співтовариства, може бути лише одна верховна влада — законодавча, якій решта гілок влади підпорядковується. Саме тому верховна влада залишається за народом. Він має право замінити законодавчу владу, яка діє всупереч довірі народу.

Державно-правове вчення Дж. Локка та згадувані нормативно-правові акти сприяли визначенню у суспільній свідомості Англії необхідності створення юридичних механізмів подальшого запровадження ідей демократичної правової державності в позитивному законодавстві Англії. Зокрема, прийнятий на межі XVII—XVIII століть Акт про престолонаступництво, суттєвіше обмежив владу короля. Найважливішими його аспектами були: запровадження інституту контрастигування указів короля відповідними міністрами; інститут імпичменту міністрам з боку парламенту і заборона їх помилювання; участь парламенту у формуванні суддівського корпусу та заміни суддів за наявності підстав. Заборонялось суміщення посад парламентаря та королівської адміністрації.

Була законодавчо врегульована та розширена кількість суб'єктів виборчого права, запроваджувався віковий ценз виборців. Пізніше, на підґрунті Білля та Акта, були запроваджені таємне голосу-

вання та покарання за підкуп виборців [9, с. 96—101].

На основі проведеного дослідження ми також робимо висновок про те, що акти парламенту XVII ст. сприяли значному збільшенню питомої ваги нормативно-правових актів законодавчого органу в третьому періоді становлення системи права Англії (відповідно до класифікації Р. Давіда — від 1485 до 1832 рр.) [10].

Як підсумок зазначимо, що застосування комплексного методу історико-правової рефлексії зв'язків і взаємовпливів політичного процесу, активними суб'єктами якого були широкі верстви радикальних (індепендентів) і поміркованих (левеллерів) протестантів, а також особливостей становлення правової свідомості тогочасного англійського суспільства, дає можливість ґрунтовно з'ясувати становлення ідей демократичної, правової держави і громадянського суспільства, а також юридичних механізмів їх втілення в державотворчу практику. Комплекс законів конституційного характеру кінця XVII ст., зазначав Р. Лідовець, став правовим фундаментом громадянського суспільства Британії [11].

Слід наголосити, що наукове узагальнення політичного процесу та його ідеології Дж. Локком, з'ясовані та запропоновані ним засади функціонального поділу влади стали визначальними для подальшої наукової розробки теорії демократичної правової держави.

Прикро констатувати, але в сучасній Україні не втілюються багато з розглянутих у статті і проголошених Конституцією демократичних принципів. Виборча система залишається антидемократичною, мала місце узурпація влади президентом, (особливо в 2014—2019 рр.), не забезпечується рівність всіх перед законом, застосовується принцип вибіркової юридичної відповідальності тощо.

Список використаної літератури

1. Шульженко Ф., Невмержицький Є. Суспільство і політична еліта України: держава розділена в собі (ч. 1) // Юридичний вісник України: загальнонаціональна правова газета. 2019. № 15. Київ: Видавництво «Юрінком Інтер». С. 4—5.

2. Шульженко Ф., Невмержицький Є. Суспільство і політична еліта України: держава розділена в собі (ч. 2) // Юридичний вісник України: загальнонаціональна правова газета. 2019. № 16. Київ: Видавництво «Юрінком Інтер». С. 4—5.
3. Харвей Дж., Худ К. Британское государство / пер. с англ. Т. Л. Ветвинской, Л. А. Ветвинского. М.: Иностр. лит., 1961. С. 388.
4. Дайси А. В. Основы государственного права Англии. Введение в изучение английской Конституции / ред. П. Г. Виноградов; пер. О. В. Полторацкой. Москва: Тип. И. Д. Сытина и К°, 1905. 681 с.
5. Тезінг Й., Гофмейстер В. Політичні партії в демократичному суспільстві. Київ: Вища школа, 2001. С. 126.
6. Хрестоматия по всеобщей истории государства и права / под ред. К. И. Батыра и Е. В. Поликарповой. Т. 2. М.: Юристъ, 2002. Т. 2. 488 с.
7. Vagehot W. The English Constitution (1867), Oxford World's Classics, ed. 1949. P. 217.
8. Локк Дж. Два трактата о правлении: Соч.: в 3 т. М.: Мысль, 1988. Т. 3. 405 с.
9. Шульженко Ф. П. Соціально-правова держава в Україні: проблеми становлення та модернізації: монографія. Київ: КНЕУ, 2007. 392 с.
10. Шульженко Ф. П., Маркарян М. В. Еволюція англійського права: історико-правовий дискурс // Правове регулювання економіки: зб. наук. праць. 2018. № 17. С. 29—39.
11. Лідовець Р. А. Становлення громадянського суспільства у Великобританії // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». 2010. № 2. С. 1—13.

Шульженко Ф. Ф., Маркарян М. В. Становление идеи демократической, правовой государственности в политическом процессе английского общества XVII века.

В статье с применением ряда современных методов научного познания осуществляется историко-правовая рефлексия связей и взаимовлияния политического процесса, правовой идеологии и нормотворческого процесса английского общества XVII в. Выясняется особенность развития государственно-правовых взглядов сторонников протестантского движения и, в частности, индепендентов и левеллеров, а также концептуально оформленных теорий государственности демократического и правового характера.

Подход авторов дал возможность выделить субъектов политического процесса, выявить особенности правового сознания общества, становления и репродуцирования идеологии государства, основанной на принципах права. Осуществлен обстоятельный анализ теоретического наследия Дж. Локка, выяснен его вклад в обоснование теории правового государства и ее ведущего принципа — разделения власти.

Ключевые слова: демократическое государство, правовое государство, парламентаризм, политический процесс, субъекты политического процесса, правовая идеология, правовое сознание.

Shulzhenko F. P., Markaryan M. V. The formation of the idea of legal state organization in the political process of English society of the seventeenth century.

In this scientific paper using modern methods of scientific understanding of social phenomena, the authors have carried out the historical and legal introspection of the connections and interferences in the political process, legal ideology, and creation of regulatory acts of English society of the seventeenth century. The authors have established the characteristics of the development of state and legal views of the Protestants and in particular Independents and Levellers as well as the conceptual formation of the theory of state organization of a democratic and legal character.

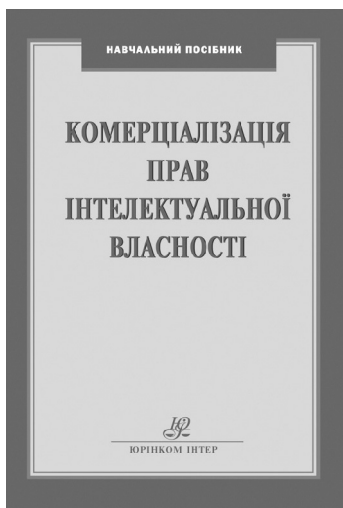
The article stresses the fact that the academic heritage of the Western democracies is not taken into account in Ukraine and its legal system is contradictory and does not correspond to the Western values.

The authors present a position that explains that the cause of the political crisis in Ukraine is the conflict of the legal norms determining the legal status and functions of state bodies. The Parliament and other state bodies do not introduce international democratic traditions. The above-mentioned increases the relevancy level of the research offered by the authors.

The methodology used by the authors has allowed establishing the characteristics of the formation of legal consciousness of the contemporary English society, the formation of the idea of the democratic, legal state and civil society as well as legal mechanisms for their management in the practice of state establishment.

The authors have substantially analysed the theoretical generalization of the political process in England by John Locke, stressed some of its aspects that have become the foundation of further development of the separation of powers theory, the fundamental principle of democratic state of legal character.

Key words: *democratic state, legal state, parliamentarism, political process, political process subjects, legal ideology, legal consciousness, principle of division of power.*

Коваль І. Ф.

Комерціалізація прав інтелектуальної власності:
навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 272 с.

ISBN 978-966-667-709-2

Навчальний посібник розкриває навчальний матеріал з дисципліни «Комерціалізація прав інтелектуальної власності». На підставі аналізу чинного законодавства, правозастосовної практики, наукових досліджень в галузі права інтелектуальної власності висвітлено зміст, способи, правові форми комерціалізації прав на об'єкти інтелектуальної власності, підстави і механізм захисту прав інтелектуальної власності. Наводяться плани практичних занять, контрольні запитання і практичні завдання за кожною темою.

Посібник призначений для студентів, аспірантів, викладачів, юристів, економістів, а також усіх, хто цікавиться питаннями комерціалізації прав на об'єкти інтелектуальної власності.

УДК 343.9.018: 343.9.01

Ю. В. Нікітін,

доктор юридичних наук, професор,

професор кафедри кримінального права і кримінології

Навчально-наукового інституту права Університету ДФС України

МЕТОДОЛОГІЯ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ КРИМІНОЛОГІЇ ТА ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ

Стаття присвячена висвітленню методології наукового дослідження та її застосуванню в кримінології задля з'ясування факторів, що детермінують злочинність, та запобігання їм. У статті розкрито поняття методології, визначено основні принципи дії методів для всеосяжного дослідження детермінант, що обумовлюють злочинність в Україні. Запропоновано системний механізм подальших досліджень у цій царині для впровадження сучасних та ефективних заходів запобігання та протидії злочинності.

Ключові слова: методологія наукового дослідження, кримінологія, злочинність, детермінанти, заходи запобігання.

Кримінологія — частина юридичної науки. Це узагальнююча конструкція теоретичних поглядів, ідей, уявлень про кримінологію як галузь права, про її історично-правовий розвиток, тенденції та перспективи майбутнього розвитку як національного, так і міжнародного напрямів щодо з'ясування сьогоднішніх детермінант злочинності, визначення тих, що впливатимуть на криміналізацію особи, суспільних відносин, безпекове існування держави та запровадження своєчасних і ефективних заходів щодо запобігання та протидії злочинності. Дослідженню підлягають поняття і призначення методології наукового дослідження, її соціально-психологічна і кримінологічна обумовленість, системність і якісні характеристики, закономірності і тенденції. Отже, дане питання є досить актуальним, адже виокремлення науково обґрунтованої методології дасть змогу визначити в кримінології сучасні та ефективні заходи щодо запобігання та протидії злочинності, як на державному, так і регіональному рівнях. Також це надасть змогу наблизити Україну до передової світової практики здійснення запобіжної діяльності щодо злочинності та створити передумови для більш ефектив-

ної співпраці в цій царині з міжнародними правоохоронними та громадськими організаціями, а також подальшого розвитку науки кримінології.

Проблемами питань щодо методів наукового дослідження та використання їх у кримінології займалися такі вчені як О. М. Бандурка, В. В. Голіна, О. М. Джу́жа, А. П. Закалюк, В. І. Шакут та інші. Проте розрізненість досліджень, а також відсутність комплексної роботи, присвяченої вивченню системності методології наукового дослідження для кримінології та її значення для визначення сучасних факторів, що детермінують злочинність в Україні, розробка на цій основі ефективних заходів запобігання злочинності і зумовлюють актуальність цього дослідження.

Мета статті полягає у визначенні методології наукового дослідження та її значення для кримінології та запобігання злочинності.

У науковій діяльності використовують термін «наукове дослідження». Саме методологія і визначає комплекс методів дослідження, що і є основою певної системи знань. Значимість методології при здійсненні будь-якого наукового дослідження, зокрема кримінології, визнач-

на. Але, разом із тим, у науковій сфері не існує єдиного розуміння поняття методології наукового дослідження.

Професор П. М. Рабінович визнає методологію як систему підходів, методів і способів наукового дослідження, завдяки яким теоретичні засади їх використання при вивченні державно-правових явищ і становлять методологію юридичної науки [1, с. 618—619].

У свою чергу, С. Д. Гусарев і О. Д. Тихомиров під методологію юридичної науки визначають систему прийомів, способів організації, побудови та здійснення теоретико-пізнавальної юридичної діяльності в галузі дослідження державно-правової дійсності, а також вчення про систему [2, с. 34]. Тобто це правила мислення або методи дослідження при створенні теорії науки [3, с. 63].

Аналіз наукових праць дозволив виділити наступні елементи структурного розуміння методології [4, с. 113—115]: 1) певна сукупність філософських методів пізнання; 2) система методів пізнання, зокрема і конкретних; 3) загальнотеоретичні методи; 4) сукупність принципів діяльності, які виступають способом регуляції діяльності; 5) специфічна система, яка уособлює категорії теорії, парадигми та методи, що мають цільове призначення, пов'язане з реалізацією діяльності; 6) певна система, що об'єднує, відповідно до основних видів діяльності, методологію пізнання, оцінювання і практичної діяльності [5, с. 11]; 7) багаторівневе утворення, що поділяється на: філософську (філософсько-світоглядну) методологію, загальнонаукову методологію і методологію галузевих наук (спеціальні методи); 8) концептуальне визначення мети, змісту та методів дослідження, які забезпечують отримання об'єктивної, точної та систематизованої інформації щодо процесів і явищ [1, с. 618—619; 6, с. 56]; 9) взаємозумовленість, взаємозв'язок і залежність систем знань і систем діяльності [7, с. 22; 8, 130—131].

Узагальнивши вищезазначене, можна наголосити, що методологія — це: 1) вчення про наукові методи пізнання

та перетворення світу, його філософська, теоретична основа; 2) сукупність методів дослідження, що застосовуються у будь-якій науці (галузі науки) відповідно до специфіки об'єкта пізнання [9, с. 522].

Відповідно до цього кримінологія при проведенні досліджень використовує як загальнонаукові, так і спеціальні методи. До першої групи виконання наукових завдань відносяться: матеріалістичний, ідеалістичний, діалектичний та метафізичний підходи. Їх реалізація сприяє визначенню або запереченню державно-правових закономірностей чи можливостей. До другої групи відносяться загальнонаукові методи які здебільшого використовуються у всіх науках або більшості наук: структурний, функціональний, формально-логічні процедури — аналіз, синтез; групові методи, що застосовуються лише у певних групах наук (метод конкретно-соціологічного дослідження), виокремлення конкретного із абстрактного. Третя група — це методи, які застосовуються тільки при дослідженні метода лише однієї науки (спеціальні прийоми узагальнення юридичної практики).

Що ж стосується досліджень у галузі кримінології, то вітчизняні та зарубіжні науковці, як свідчить наше дослідження, найчастіше використовують наступні методи: системно-структурний, догматичний, порівняльно-правовий, історичний, діалектичний, соціологічний, статистичний. Також в останні роки при дослідженнях почали використовувати і кримінологічний метод. На погляд вчених, він близький за змістом до соціологічного, але це — не одне і те саме [10, с. 38].

Зважаючи на це, можна зробити висновок, що методологія дозволяє завдяки аналізу теоретичної та емпіричної бази зробити певні висновки. Але наукове дослідження здебільшого не вичерпується аналізом, зокрема в теоретичних пошуках. Дослідження — це науковий пошук досліджуваного явища. В суспільних науках поняття «наукове дослідження» передбачає співставлення перевірених даних, які отримуються завдяки

спостереженню, аналізу, умовиводам, на перевагу експерименту, що більш притаманно технічним наукам. Розрізняють два *види дослідження*: наукове (теоретичне) та конкретне (емпіричне). Перше націлене на теоретичне обґрунтування досліджуваної проблеми, друге — на отримання фактів (факторів), що детермінують злочинність, через застосування різних методів, їх аналіз та розробку рекомендацій щодо системних заходів для заінтересованих суб'єктів. Разом із тим, «у науці від категорії, методів дослідження і узагальнення часто залежать кінцеві результати дослідження в цілому» [11, с. 66]. Взаємозв'язок між методологією і методом полягає у тому, що методологію потрібно розглядати як шлях пізнання, а метод — як спосіб вивчення явищ матеріальної дійсності [12, с. 24—28]. Термін «метод» походить від грецького «*methodos*» — спосіб пізнання. Це конкретний прийом, спосіб, засіб, що застосовується під час збору, обробки та аналізу отриманої інформації [13, с. 111]. Тобто методи кримінологічного дослідження становлять певну систему з урахуванням поставленої мети і завдань дослідження його об'єкта і предмета. Беручи це до уваги, представники суспільних наук поняття «теоретичне дослідження» та «емпіричне дослідження» розглядають у взаємозв'язку, що і сприяє ґрунтовності наукового дослідження.

Таким чином, із сутності поняття «наука кримінологія» виходить, що вчені-кримінологи одночасно повинні досліджувати: а) історико-правове надбання, погляди, ідеї, законодавство і практику його застосування; б) сучасні національні кримінологічні та кримінально-правові ідеї, погляди, законодавство і практику його застосування; в) перспективні (можливі) напрями розвитку кримінально-правових поглядів та ідей, перспективні плани соціально-економічного розвитку держави та, в зв'язку з цим, кримінального законодавства, а також можливі наслідки його застосування; г) дослідження кримінологічних напрямів та законодавства і ідей щодо розвитку кримінального прав інших дер-

жав; г) дослідження міжнародного досвіду діяльності громадських організацій щодо запобігання та протидії злочинності; д) використання фінансової допомоги інвесторів щодо запобігання та протидії злочинності; е) використання можливостей різних конфесій у сфері зменшення впливу негативних детермінант на криміналізацію суспільства і суспільних відносин [14; 15].

Відповідно до цього *наукове дослідження в кримінології* — це процес отримання нових знань про злочинність, причини й умови, що їй сприяють, про особу злочинця з метою розробки та реалізації заходів, спрямованих на підвищення ефективності запобігання та протидії злочинності.

Значна роль відводиться визначенню мети і завдань дослідження. Метою кримінологічних досліджень є отримання нових знань про стан, рівень, структуру та динаміку злочинності за певний період часу, про кримінальний контингент, особливості соціально-економічного життя, про тенденції розвитку злочинності та розробку її прогнозу і наукових рекомендацій з усунення або нейтралізації криміногенних факторів, підвищення ефективності діяльності заінтересованими суб'єктами, щодо запобігання їм.

Дослідження у кримінології потрібно класифікувати за такими підставами: формування проблеми, цільова спрямованість та завдання дослідження, об'єкт та предмет дослідження, методика дослідження та методика узагальнення отриманих даних [16; 17].

Висновки. *Виходячи з результатів проведеного дослідження, можемо констатувати той факт, що методологія наукового дослідження та методика узагальнення отриманих даних сприяє, за результатами кримінологічного дослідження, підготовці відповідного звіту, наданню наукових пропозицій для законодавчих ініціатив. Це включає в себе результати виконаної програми та плану дослідження, а також додатки до нього (цифрові та графічні показники). Емпіричний факт дає змогу акумулювати результати різних методів (аналізу ста-*

тистичних даних, інтерв'ю, анкетування, вивчення кримінальних проваджень). Рекомендації та пропозиції спрямовуються заінтересованим суб'єктам для усунення та нейтралізації криміногенних факторів, підвищення ефективності запобіжної діяльності щодо злочинності. Використання (впровад-

ження) результатів кримінологічних досліджень на практиці є кінцевою метою дослідження. На основі звіту потрібно розробляти накази, інструкції, методичні рекомендації, вносити пропозиції з удосконалення нормативно-правової бази.

Список використаної літератури

1. Рабінович П. М. Методологія юридичної науки // Юридична енциклопедія: в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (гол. редкол.) та ін. Київ: Укр. енцикл. 2001. Т. 3: КМ. 792 с.
2. Гусарев С. Д., Тихомиров О. Д. Юридична деонтологія (Основи юридичної діяльності): навч. посіб. Київ: Знання, 2005. С. 34.
3. Крушельницька О. В. Методологія та організація наукових досліджень: навч. посіб. Київ: Кондор, 2009. С. 63.
4. Головій В. М. Основи наукових досліджень: методологія, організація, оформлення результатів: навч. посіб. Київ: Хай-Тек Прес, 2010. С. 113—115.
5. Сурмин Ю. П., Туленков Н. В. Методология и методы социологических исследований: учеб. пособ. Киев: МАУП, 2000. С. 11.
6. Шейко В. М., Кушнарченко М. П. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: підручник. 6-те вид., перероб. і допов. Київ: Знання, 2008. С. 56.
7. Ракитов А. И. Курс лекцій по логике науки. Москва: Высш. шк., 1971. С. 22.
8. Нікітін Ю. В. Методологія інтенсифікації навчального процесу правознавців в контексті реформування законодавства про освіту України // Проблеми модернізації та систематизації законодавства про освіту України: тези доп. наук.-практ. конф. (27—28 травня 2010 р.). Київ: Нора-Друк, 2010. С.130—131.
9. Великий тлумачний словник сучасної української мови (170 000 слів) / уклад. і гол. ред. В. Т. Бусол. Київ—Ірпінь: ВТФ «Перун», 2002. С. 522.
10. Полный курс уголовного права: в 5 т. / под ред. д-ра юрид. наук, проф., заслуж. деятеля науки РФ А. И. Коробеева. СПб.: Изд-во Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2008. Т. 1: Преступление и наказание. 1133 с.
11. Крушельницька О. В. Знач. праця. С. 66.
12. Лукашевич В. Г., Солов'євич І. В. Методологія правових досліджень: багаторівневість поняття // Науковий вісник Української академії внутрішніх справ. 1996. № 2. С. 24—28.
13. Кальман А. Г., Христин І. А. Понятийный аппарат современной криминологии: Терминологический словарь. Харьков, 2005. С.111.
14. Нікітін Ю. В. Протидія злочинності в системі забезпечення внутрішньої безпеки українського суспільства: монографія. Київ: ВНЗ «Національна академія управління», 2009. 373 с.
15. Нікітін Ю. В. Актуальні аспекти методології та організації кримінологічної безпеки України // Юридична Україна. 2005. № 4—5 (148—149). С. 130—134.
16. Нікітін Ю. В. Методологія інтенсифікації навчального процесу правознавців в контексті реформування законодавства про освіту України // Проблеми модернізації та систематизації законодавства про освіту України: тези доп. наук.-практ. конф. (27—28 травня 2010 р.). Київ: Нора-Друк. 2010. С. 130—131.
17. Adler F. National not Obsessed with Crime/Litlelon, 1983.

Никитин Ю. В. Методологія наукового изучения и её значение для криминологии и предупреждения преступности.

Стаття посвящена освещению методологии научного исследования и её использованию в криминологии для определения факторов, которые детерминируют преступность и их предупреждение. В статье раскрыто понятие методологии, выведены основные принципы действия методов для всеохватывающего исследования детерминант, которые вли-

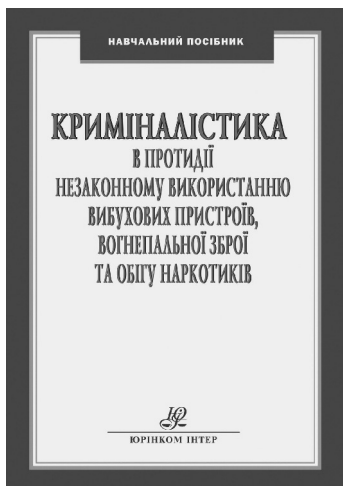
яют на преступность в Украине. Предложен системный механизм последующих исследований в этой сфере для внедрения современных и эффективных действий относительно предупреждения и противодействия преступности.

Ключевые слова: методология научного исследования, криминология, преступность, детерминанты, мероприятия предупреждения.

Nikitin I. V. Methodology of scientific research and its significance for criminology and prevention of crime.

The article is devoted to the coverage of the methodology of scientific research and its application in criminology in order to find out the factors that determine the crime and its prevention. The article describes the concept of methodology, defines the main principles of the methods of action for a comprehensive study of determinants that determine the crime in Ukraine. The systemic mechanism of further researches in this area for introduction of modern and effective measures of crime prevention and counteraction is proposed.

Key words: methodology of scientific research, criminology, crime, determinants, prevention measures.

Колесник В. А., Гора І. В.

Криміналістика в протидії незаконному використанню вибухових пристроїв, вогнепальної зброї та обігу наркотиків: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2017. 400 с.

ISBN 978-966-667-685-9

Розглянуто актуальні питання криміналістичного забезпечення досудового розслідування у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані із використанням вибухових пристроїв, вогнепальної зброї й боєприпасів, незаконним обігом наркотичних, сильнодіючих і психотропних речовин. Розкрито поняття й характеристику вибухотехнічних і балістичних об'єктів та слідів застосування вибухових пристроїв і вогнепальної зброї, наведено їх криміналістичну класифікацію й рекомендації з виявлення, фіксації й вилучення, представлено характеристику найбільш поширених у незаконному обігу в Україні наркотиків і описано їх вплив на організм людини, розкрито способи їх виявлення, фіксації, вилучення під час окремих слідчих (розшукових) дій. Також наведено дані щодо можливостей виявлення за ознаками зовнішності осіб,

котрі зловживають наркотиками. Вказано на сучасні можливості експертизи вибухотехнічних, балістичних об'єктів, наркотичних засобів та психотропних речовин, запропоновано рекомендації з підготовки матеріалів і постановки запитань для проведення відповідних судово-експертних досліджень. Для студентів, слухачів, професорсько-викладацького складу й науковців вищих навчальних закладів і факультетів юридичного спрямування, потоків підвищення кваліфікації співробітників слідчих, оперативних й експертних підрозділів правоохоронних органів та суддів і адвокатів.

Д. А. Таджібаєва,
докторант базової докторантури
факультету післявузівської освіти
Академії МВС Республіки Узбекистан

УДК 343

КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ЗАКОНОДАВСТВО УЗБЕКИСТАНУ: СТАН, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

У статті аналізуються кримінально-виконавче законодавство Республіки Узбекистан на сучасному етапі та перспективи його розвитку.

Ключові слова: ресоціалізація засуджених; гуманізація кримінальних покарань; кримінально-виконавча система; впровадження міжнародних стандартів в системі виконання покарань

Кримінально-виконавчий кодекс Республіки Узбекистан за своєю структурою складається з Загальної та Особливої частин. Юридична техніка і конструювання його норм та інститутів у цілому не відрізняються від юридичної техніки побудови кримінально-виконавчого законодавства в Росії, в інших державах Центральної Азії. У той же час Кримінально-виконавчий кодекс Республіки Узбекистан (далі — КВК РУз), не включає в себе глосарію з переліком використовуваних нормативних конструкцій.

У Республіці Узбекистан діяльність національної пенітенціарної системи регулюється за участю норм та інститутів кримінально-виконавчого законодавства. Основою цього законодавства є чинний Кримінально-виконавчий кодекс Республіки Узбекистан від 25 квітня 1997 р., і включає наступні зміни і доповнення. Цей Кодекс, так само, як і законодавчі акти інших держав Центральної Азії,

присвячених сфері виконання покарань та прийнятих на рубежі ХХ—ХХІ століть, зберігає структуру колишнього законодавства радянської епохи і окремі новели, що відображають стан кримінально-виконавчої політики держави в умовах, що змінилися історичних умовах його розвитку.

Чинний Кримінально-виконавчий кодекс Республіки Узбекистан виступає ключовим джерелом правового регулювання відносин по виконанню покарань та інших заходів кримінально-правового впливу. За своїм змістом і значенням він є законом «перехідного періоду», в цілому вичерпав свій потенціал в умовах демократичних змін суспільства і держави в сучасному Узбекистані. Кодекс виконав свою історичну місію збереження наступності правових інститутів, традицій юридичної техніки, які зближують пострадянські держави Центральної Азії, в поєднанні з окремими нормами, що ім-

плементують принципи міжнародних правових актів щодо поводження з засудженими.

У той же час багато положень Кримінально-виконавчого кодексу Узбекистану застаріли концептуально і не відповідають потребам демократичного розвитку країни, політичного курсу на зміцнення іміджу Узбекистану, як динамічно розвивається сучасної держави. Перш за все, це положення, що стосуються забезпечення прав людини при виконанні покарань, реалізації різних форм контролю в діяльності кримінально-виконавчої системи, використання інструментарію альтернативних санкцій, створення правових умов здійснення сучасних форм і методів виховного впливу як основи ресоціалізації¹ засуджених.

Кримінально-виконавче право за своєю природою є галуззю з вирішальним переважанням процесуальних норм та інститутів. По суті, це право процедур, де повинні чітко працювати процесуальні механізми. Цього якраз не вистачає в чинному КВК РУз. Багато його положень, особливо присвячених правам засуджених, здійсненню контролю за діяльністю кримінально-виконавчої системи, виявляються декларативними, не мають механізму реалізації, що значною мірою знижує їх практичний сенс.

Захоплення законодавця юридичною казуїстикою і неповнота імплементації міжнародних стандартів прав людини привели в ряді випадків до невідповідності положень КВК РУз рекомендаціям цих стандартів. Допущені порушення юридичної техніки призвели до того, що в нормах щодо застосування співробітниками кримінально-виконавчої системи фізичної сили, спецзасобів, вогнепальної зброї є формулювання, що дозволяє розширено тлумачити підстави такого застосування, що не тільки не відповідає

ключовим положенням міжнародних стандартів ООН і створює ризик зловживань у процесі застосування сили і спецзасобів, а й завдає шкоди іміджу державних органів, з якими персоніфікується застосування фізичної сили і спеціальних засобів. Те саме стосується регламентації застосування спеціальних засобів до психічно хворих ув'язнених. На жаль, в ДВК РУз відсутні положення, що імплементують норму Правил Нельсона Манделі² про те, що «... тюремної адміністрації рекомендується використовувати, наскільки це можливо, механізми попередження конфліктів, посередництва чи будь-які інші альтернативні методи вирішення спорів для попередження дисциплінарних порушень або врегулювання конфліктів» (Правило 38). Наявність подібної імплементації «за буквою» або «за духом» дозволило б закріпити підстави застосування сили, спеціальних засобів і тим більше — вогнепальної зброї як дійсно виняткові, продиктовані гострою потребою.

Чинний КВК РУз недостатню увагу приділяє процедурним питанням розгляду і вирішення скарг засуджених, мало торкається питань можливості судового оскарження засудженими дисциплінарних стягнень, відмови у виїзді за межі виправних установ внаслідок виняткових обставин, що не сприяє мінімізації конфліктів між засудженими та адміністрацією виправних установ.

На жаль, недостатньо відображені в КВК РУз особливості забезпечення гідних умов для відбування покарання у виді позбавлення волі засудженими вразливих категорій. Норми про неповнолітніх, про в'язнів-жінок, про інвалідів, про осіб з психічним розладом у КВК РУз є, однак вони дуже неповно розкривають проблеми даних осіб. Відсутні також реальні гарантії захисту

¹ Ресоціалізація засуджених — це комплекс державно-правових заходів з відновлення втрачених або ослаблених в результаті ізоляції соціальних зв'язків. Засвоєння засудженими стандартів поведінки і ціннісних орієнтацій, підпорядкування правовим нормам поведінки, надання сприяння в їх трудовому і побутовому влаштуванні в період підготовки до звільнення і після відбування кримінального покарання.

² Правила Нельсона Манделі — мінімальні стандартні правила поводження з ув'язненими (прийняті на 1-му Конгресі ООН в 1955 р. в Женеві), пізніше вони названі на честь правозахисника Н. Манделі.

в'язнів-жінок від сексуального та іншого насильства. Справедливості заради треба відзначити, що це не тільки проблеми КВК Узбекистану, а й кримінально-виконавчих кодексів інших держав Центральної Азії. Але в КВК РУз деякі категорії вразливих ув'язнених не згадані зовсім. Це, зокрема, ВІЛ-інфіковані та хворі на СНІД. Якщо припустити, що такі, нехай і в малій кількості, тримаються в пенітенціарних установах, виникає ризик, що їх відносять (можуть віднести) до засуджених, які страждають на інфекційні захворювання, і піддати дискримінаційному відокремленню від інших засуджених до покарання у виді позбавлення волі.

Чинний КВК РУз, як зазначалося раніше, проголошує облік загальноvizначених норм і принципів міжнародного права, пріоритет міжнародних договорів над нормами національного кримінально-виконавчого законодавства. Однак найважливіші положення міжнародних норм, які стосуються захисту людської гідності, неприпустимість катувань та жорстокого поводження, практично не згадані в основах правового статусу засуджених, у статтях КВК РУз, що регламентують різні правообмеження і примусові заходи, здійснювані співробітниками кримінально-виконавчої системи у виправних установах.

У чинному КВК РУз немає правових основ для здійснення громадського контролю за діяльністю пенітенціарних установ, що розходиться не тільки з рекомендаціями міжнародних правових актів ООН, а й з досвідом багатьох сучасних держав у сфері реалізації громадського контролю, обґрунтовано дозволяє поліпшити виправно-попереджувальну діяльність установ кримінально-виконавчої системи.

Чинний КВК РУз практично не містить норм, присвячених регулюванню виховного впливу на засуджених до покарань без позбавлення волі. Чи не є й алгоритму участі в цьому процесі (а в ширшому контексті — і процесі ресоціалізації) інститутів громадянського суспільства і його ресурсів, в тому числі

пов'язаних з урахуванням соціокультурних, духовних традицій суспільства в Узбекистані. У КВК РУз не міститься критеріїв виправлення засуджених, не використовується інструментарій створення умов для ресоціалізації засуджених, що враховує світовий досвід застосування пробації. Це не сприяє ефективності застосування кримінально-виконавчого закону. У частині, пов'язаній з ресоціалізацією засуджених, у тому числі при покаранні або інших заходах, альтернативних позбавленню волі, необхідне якісне посилення в кримінально-виконавчому законодавстві.

Окремі недоліки юридичної техніки і змістовність контексту в чинному КВК РУз, на які звертається увага в цьому експертному дослідженні, можна усунути «постатейно» — шляхом внесення змін і доповнень до чинного Кримінально-виконавчого кодексу. Однак концептуальні зміни і прийняття нового КВК Республіки Узбекистан представляються кращими.

Найкраще з наявного досвіду кримінально-виконавчого регулювання в Узбекистані слід зберегти так само, як і традиції юридичної техніки, мови і стилю закону. При цьому в процесі підготовки проекту нового ДВК РУз доцільно рішуче відмовитися від положень «вчорашнього дня», що перешкоджають діалогу інститутів громадянського суспільства, установ і органів кримінально-виконавчої системи, ефективного виховно-профілактичного впливу на засуджених, їх ресоціалізації, до- тримання та захисту основоположних прав людини в умовах виконання і відбування покарання та інших заходів кримінально-правового впливу.

Демократичний вибір розвитку Узбекистану і пріоритет забезпечення та захисту прав і свобод людини на основі законності неухильно веде до гуманізації національного кримінального законодавства.

Наше суспільство на рубежі ХХІ ст. зазнало гігантської трансформації, обумовленої як соціально-політичними, так і економічними перетвореннями в держа-

ві. Відбулася трансформація суспільства, що торкнулася всіх сфер суспільного життя, включаючи систему виконання покарань країни, і зажадала перебудови всіх державних структур, включаючи зміну методологічних основ їх діяльності. В цьому аспекті були проведені численні перетворення і побудована нова модель управління кримінально-виконавчою системою.

Указом Президента Республіки Узбекистан від 7 лютого 2017 р. ухвалено Стратегію дій по п'яти пріоритетних напрямках розвитку Республіки Узбекистан в 2017—2021 рр. Відповідно до указу, одним з пріоритетних напрямів удосконалення системи державного і громадського будівництва є «забезпечення верховенства закону і подальше реформування судово-правової системи», включаючи вдосконалення і лібералізацію норм кримінального та кримінально-процесуального законодавства, декриміналізацію окремих кримінальних діянь, гуманізацію кримінальних покарань і порядку їх виконання (п. 2.3 «Стратегії дій»), а також «розвиток сучасних форм здійснення громадського контролю, підвищення ефективності соціального партнерства», що має на увазі взаємодію, співпрацю державних органів та інститутів громадянського суспільства; необхідність розвитку інститутів громадянського суспільства, підвищення їх громадської та політичної активності (п. 1.3).

«Державною програмою щодо реалізації Стратегії дій по п'яти пріоритетних напрямках розвитку Республіки Узбекистан в 2017—2021 рр. в 2018 р., серед іншого, було поставлено завдання: «Впровадження додаткових механізмів для забезпечення прав ув'язнених, широке впровадження міжнародних стандартів у системі виконання покарань» (п. 59), що передбачає вироблення та затвердження Концепції кримінально-виконавчого законодавства на 2018—2021 рр.

Так, для подальшого посилення заходів щодо вдосконалення кримінально-виконавчої системи, систематизації та гармонізації норм кримінально-виконав-

чого законодавства за постановою Президента Республіки Узбекистан від 7 листопада 2018 р. прийнята концепція вдосконалення кримінально-виконавчого законодавства Республіки Узбекистан у 2019—2021 рр., де переважають завдання наступного характеру:

- розширення бази нормативно-правових актів на основі інвентаризації кримінально-виконавчого законодавства на предмет його відповідності міжнародним стандартам;

- виключення норм, що допускають різне тлумачення або прояв корупції або вимагають роз'яснення з питань їх застосування, а також повний перехід до практики застосування законів прямої дії;

- чітке визначення і забезпечення однакового застосування правового значення термінів і понять, що використовуються в кримінально-виконавчому законодавстві;

- вдосконалення правових механізмів забезпечення громадського контролю за діяльністю установ і органів виконання покарань та інших заходів правового впливу;

- подальше вдосконалення принципів, порядку і умов кримінально-правового впливу з урахуванням сучасних підходів, передових міжнародних стандартів і зарубіжних практик;

- створення системи автоматизованого обліку засуджених, які утримуються в установах щодо виконання покарань;

- визначення нормативно-правового порядку функціонування підрозділів пробації, механізмів і повноважень щодо реалізації ними покладених завдань і функцій;

- запровадження порядку камерного типу утримання засуджених в установах щодо виконання покарань альтернативно колективній формі змісту;

- розробка і впровадження критеріїв оцінки діяльності співробітників підрозділів пробації та установ з виконання покарання;

- уніфікація норм кримінально-виконавчого законодавства.

Кінцевим результатом реалізації Концепції має стати виправлення засудже-

них, запобігання їх злочинній діяльності, а також організація ефективності системи припинення вчинення злочинів іншими особами.

Таджибаева Д. А. Уголовно-исполнительное законодательство Узбекистана: состояние, проблемы и перспективы.

В статье анализируются уголовно-исполнительное законодательство Республики Узбекистан на современном этапе и перспективы его развития.

Ключевые слова: ресоциализация осужденных; гуманизация уголовных наказаний; уголовно-исполнительная система; внедрение международных стандартов в системе исполнения наказаний.

Tadjibaeva. D. A. Criminal-executive legislation of Uzbekistan: state, problems and prospects.

The article analyzes the criminal executive legislation of the Republic of Uzbekistan at the present stage and the prospects for its development.

Keywords: resocialization of convicts; humanization of criminal penalties; penal system; introduction of international standards in the penal system.

Криміналістика. Академічний курс: підручник / Т. В. Варфоломєєва, В. Г. Гончаренко, В. І. Бояров [та ін.]. 2-ге вид., стереотип. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 504 с. Бібліогр.: с. 490–495.

ISBN 978-966-667-453-4

Підручник підготовлений на основі сучасних правових концепцій та досягнень різних наук і відображає нинішній стан та перспективи розвитку вітчизняної криміналістики, яка предметно вийшла далеко за межі досудового слідства і вивчає закономірності виникнення інформації про злочин або про будь-яке явище в суспільстві, що вимагає правового врегулювання шляхом доказування. Розглянуто аспекти збирання, дослідження і використання цієї інформації з метою активного вирішення завдань оперативно-розшукової роботи, розслідування, судового розгляду та встановлення у будь-якій сфері людської діяльності фактів, що мають юридичне значення. Підручник являє собою достатньо повний виклад всіх розділів криміналістики, котрий відповідає вимогам стандарту вищої юридичної освіти і тенденціям світової криміналістики. Разом з викладом усталених тем і питань курсу із ґрунтовним залученням норм кримінального та кримінально-процесуального права, даних психології, інформатики, статистики та інших наук, окремі глави і параграфи присвячено оригінальним й удосконаленим засобам і прийомам збирання та дослідження доказової інформації, деяким новим методикам розслідування злочинів, зроблено принциповий крок до введення в текст підручника матеріалів щодо техніко-криміналістичних і тактичних можливостей суддів, адвокатів-захисників та нотаріусів.

УДК 347.97/.99

М. І. Смокович,

доктор юридичних наук,

Голова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду,
заслужений юрист України

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВОСУДДЯ ВЕРХОВНИМ СУДОМ З ВИКОРИСТАННЯМ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Стратегія реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015—2020 рр., схвалена Указом Президента України від 20.05.2015 р. № 276/2015, серед іншого акцентує увагу на недостатньому рівні єдності та послідовності судової практики, а також на відсутності чи недостатньому рівні використання можливостей сучасних інформаційних систем (електронне правосуддя) [1]. В умовах проведення судово-правової реформи, черговий етап якої наразі відбувається, особливого значення набуває вдосконалення якості судочинства, розширення доступу громадян до правосуддя і забезпечення гласності розгляду справ судами, у тому числі шляхом створення та ефективного застосування комп'ютерних технологій та інформаційних систем. Отже, інформатизація судової діяльності в Україні є одним із пріоритетних напрямів реформування судової системи, актуальність якого зростає.

Метою статті є аналіз законодавства і напрацювання пропозицій для здійснення судочинства із застосуванням інформаційних технологій, зокрема вчинення усіх процесуальних дій через засоби електронного зв'язку.

Ключові слова: інформатизація судової діяльності, електронне судочинство, єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система.

Оскільки для розвитку будь-якої цивілізованої держави правова інформованість громадян є одним із пріоритетних чинників, процеси правової інформатизації в умовах істотного впливу інформаційних технологій на всі сфери діяльності людини набувають особливого значення.

До базових критеріїв оцінки інформаційної відкритості правосуддя слід віднести:

- якісний рівень реалізації права громадян на інформацію про судову діяльність;
- ступінь довіри громадян до судової діяльності та рівень авторитету судової влади в суспільстві;
- рівень забезпечення права громадян на інформацію про судову діяльність;
- ступінь задоволення інтересів суддівського співтовариства в інформаційній сфері тощо [2].

Незважаючи на специфіку інформатизації судової діяльності та складну формалізованість процесів судочинства, упродовж останніх років в Україні все ж таки реалізовано низку проектів щодо оснащення суддів та працівників апаратів судів засобами нових інформаційних технологій.

На виконання параграфу 2 (Прикінцеві положення) розділу 5 Закону України від 03.10.2017 р. № 2147-VIII «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» [3] 1 грудня 2018 р. Державна судова адміністрація України оголосила про створення та забезпечення функціонування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи. Дослідна експлуатація системи мала розпочатись 1 березня

2019 р. (проте була відкликана Державною судовою адміністрацією у зв'язку з тим, що на сьогодні немає технічної можливості запуску «електронного суду» у всіх судах України) у складі наступних підсистем (модулів): єдиний контакт-центр судової влади України; єдина підсистема управління фінансово-господарськими процесами; офіційна електронна адреса (електронний кабінет); офіційний веб-портал «Судова влада України»; єдиний державний реєстр судових рішень; підсистема «Електронний суд»; модуль «Автоматизований розподіл»; модуль «Судова статистика» [4].

З 1 січня 2019 р. підсистема ЕСІТС функціонує в тестовому режимі.

Згідно зі ст. 18 КАСУ, ст. 14 ЦПК, ст. 6 ГПК адвокати, нотаріуси, приватні виконавці, арбітражні керуючі, судові експерти, державні органи, органи місцевого самоврядування та суб'єкти господарювання державного і комунального секторів економіки реєструють офіційні електронні адреси в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі в обов'язковому порядку [3].

Особи, які зареєстрували офіційні електронні адреси в ЕСІТС, можуть подати процесуальні, інші документи, зробити інші процесуальні дії в електронній формі виключно за допомогою ЕСІТС з використанням власного електронного цифрового підпису.

Подача документів до суду в електронному вигляді через ЕСІТС за допомогою електронного суду позбавляє від необхідності дублювання цієї дії в паперовому вигляді.

Також з дня початку функціонування ЕСІТС до Закону України «Про судовий збір» [5] будуть внесені зміни, передбачені Законом України від 03.10.2017 р. № 2147-VIII «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів».

Зокрема, ст. 4 Закону «Про судовий збір» буде доповнено новою частиною такого змісту: «При подачі в суд процесуальних документів, передбачених части-

ною другою цієї статті, в електронній формі застосовується коефіцієнт 0,8 для зниження відповідного розміру ставки судового збору» [3].

Тобто учасник судового процесу, створивши свій електронний кабінет в ЕСІТС, не позбавлений права подавати документи до суду в паперовій формі, але в той же час, якщо він подасть процесуальні документи в електронній формі, то сплата судового збору для нього буде знижена.

Відзначимо, що поки будь-які санкції відносно адвокатів за подачу процесуальних документів у паперовому вигляді, не передбачені, та й положення про ЕСІТС ще не затверджено.

У зв'язку з цим не виключено, що для адвокатів та інших осіб будуть передбачені додаткові стимулюючі механізми для виконання норм процесуальних кодексів про обов'язкову реєстрацію в електронному кабінеті і обміні документами з судом в електронному вигляді.

Ще однією новелою, яка забезпечує перехід до інтегрованої електронної процесуальної форми, є запровадження поняття електронних доказів. Такими визнається інформація в електронній (цифровій) формі, що містить дані про обставини, які мають значення для справи, зокрема електронні документи (у тому числі текстові файли, графічні зображення, плани, фотографії, відео- та звукозаписи тощо), веб-сайти (сторінки), текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних та інші дані в електронній формі. Вони можуть зберігатися, зокрема, на портативних пристроях (картах пам'яті, мобільних телефонах тощо), серверах, у системах резервного копіювання, інших місцях збереження даних в електронній формі (у тому числі у мережі Інтернет). Електронні докази подаються в оригіналі або в електронній копії, засвідченій електронним цифровим підписом. У зв'язку з цим скасовуються невинуватні обмеження у використанні засобів доказування [6].

Процесуальні кодекси містять також нововведення стосовно оформлення і ви-

дачі виконавчих документів: вони викладаються в електронній формі з використанням Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи і підписуються електронним цифровим підписом судді. Протягом 5 днів після набрання судовим рішенням законної сили виконавчий документ вноситься до Єдиного державного реєстру виконавчих документів, а його копія надсилається стягувачу на його офіційну електронну адресу або рекомендованим чи цінним листом [6].

Очевидно, що розширення можливостей здійснення судочинства із застосуванням інформаційних технологій, зокрема вчинення усіх процесуальних дій через засоби електронного зв'язку з відповідними механізмами ідентифікації та безпеки можна визнати виправданим рішенням, що створить умови для наближення українського судочинства до загальносвітових тенденцій удосконалення процесуальної форми відправлення правосуддя.

У той самий час, у ході впровадження електронного судочинства очікуються ускладнення, характерні для українських реалій, серед яких, виокремлюють наступні:

1) *суттєве економічне, соціальне, культурне розшарування суспільства, що має нерівний доступ до сучасних інформаційно-телекомунікаційних технологій.* На першому етапі подолання цієї перешкоди, як уявляється, можливе шляхом здійснення просвітницької роботи та популяризації діяльності Центрів надання безоплатної правової допомоги. Крім того, неможливість скористатися електронною формою провадження через матеріальний стан може порушувати один з основних конституційних принципів — принцип рівності усіх громадян перед законом, гарантований ст. 24 Конституції України;

2) *поширення інформаційної злочинності.* Цей аспект ускладнення впровадження інформаційних технологій у будь-яку сферу, в тому числі у діяльність судової гілки влади, має транскордонний характер, і зусилля можуть ста-

ти ефективними тільки за умови активізації участі України у заходах з реалізації Конвенції про кіберзлочинність, співпраці з міжнародними інституціями;

3) *недостатнє матеріально-технічне та кадрове забезпечення.* Запровадження електронного судочинства (розгляду судових справ за матеріалами в електронній формі) передбачає обов'язкове сканування всіх судових справ (матеріалів), що надходять до суду (нових матеріалів), а також усіх матеріалів судових справ, що знаходяться на розгляді в суді (поточних судових справ), включаючи справи, провадження щодо яких зупинено, для подальшого їх експортування в автоматизовану систему документообігу суду. Водночас зазначені методи запровадження електронного суду не повинні стати додатковою перешкодою для здійснення ефективного судочинства у зв'язку з, насамперед, неукомплектованістю судів суддями, відсутністю достатнього методичного забезпечення, необхідністю залучення додаткового кадрового потенціалу із обов'язковим навчанням відповідальних працівників, матеріальних ресурсів (сучасних скануючих електронних пристроїв). Отже, вказане питання потребує додаткового вирішення;

4) *значна фінансова витратність проекту.* Природно, що повноцінне функціонування в Україні електронного суду потребує чималих фінансових ресурсів. Впевнений, що виявлені «слабкі сторони» реформування процесуального законодавства на виконання програми впровадження електронного правосуддя в Україні допоможуть уникнути додаткових ускладнень та сприятимуть ефективності судової реформи. Водночас очевидно, що електронне судочинство як спрощена процесуальна форма має очевидні переваги та є перспективним напрямом удосконалення системи правосуддя та судової влади в Україні [6].

Так, впровадження сучасних інформаційних технологій у судову діяльність має створити таке предметне інформаційне середовище, яке забезпечить суд-

до необхідними даними, мінімізує витрати його часу на виконання технічної роботи, що в результаті сприятиме оперативності прийняття судових рішень.

Сподіваємось, що впровадження інформаційних технологій у судочинство забезпечить суддю у зручному режимі роботи структурованою системою даних і знань щодо кожної судової справи:

- 1) законодавчі та відомчі нормативні акти;
- 2) статистичні дані про розгляд справ у судах;
- 3) матеріали узагальнення судової практики;
- 4) інформаційні ресурси центральних органів державної влади;
- 5) інформаційні ресурси органів внутрішніх справ України, прокуратури, інших інституцій, що беруть участь у процесі;
- 6) інформація з міжнародного права [7].

Враховуючи ще й такі аспекти судочинства як відкритість та прозорість, а також необхідність забезпечення права громадян України на інформацію, особлива увага наразі приділяється створенню інформаційно-пошукових систем матеріалів судової практики. Питання створення таких систем, як і взагалі питання доступу до правосуддя, неодноразово висвітлювалося в документах Ради Європи як одна з найважливіших умов справедливого застосування закону. На жаль, в Україні це питання ще не знайшло свого достатнього вирішення.

Отже, підвищення ефективності правосуддя та оптимізації повноважень судів різних юрисдикцій планується, зокрема, досягти шляхом:

- забезпечення широкого використання інформаційних систем для надання більшої кількості послуг «електронного правосуддя» створення в судах інформаційних систем електронного менеджменту, зокрема введення повноцінних електронних систем, у тому числі системи електронного документообігу, та відстеження справ (до вищих інстанцій), електронних повідомлень, електронних викликів, електронного розгляду справ

(у деяких випадках), електронних платежів, аудіо- та відеофіксації засідань, інформаційної системи внутрішньої бази даних, інформаційної системи законодавчої бази даних;

- удосконалення системи забезпечення рівного та неупередженого розподілу справ між суддями, зокрема, визначення судді та (або) складу колегії суддів на всіх стадіях судового провадження;
- поетапне запровадження інструментів «електронного правосуддя», що дасть змогу користувачам звертатися до суду, сплачувати судовий збір, брати участь у провадженнях та отримувати необхідну інформацію і документи електронними засобами [1].

На сьогодні, наприклад, Касаційним адміністративним судом вже впроваджені такі інструменти «електронного суду»: механізм створення електронних копій всіх процесуальних документів (позовних, апеляційних/касаційних скарг, клопотань/заяв тощо) при їх реєстрації (сканування);

надіслання листів щодо витребування адміністративних справ до судів першої та апеляційної інстанції з використанням електронного цифрового підпису та електронної пошти;

фіксація передачі процесуальних документів в автоматизованій системі документообігу суду без використання паперових реєстрів;

створено в автоматизованій системі документообігу суду поштових реєстрів для передачі вихідної процесуальної кореспонденції поштовою оператору;

створено в автоматизованій системі документообігу суду шаблонів за кожним видом/типом документа окремо (реєстраційні картки, листи, судові рішення);

надіслання судових рішень у електронній формі учасникам судового процесу, які звернулись до Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду із відповідною заявою;

використання штрих-коду(ів) для швидкого пошуку документів в автоматизованій системі документообігу суду.

Висновок. Підсумовуючи викладене вище, можемо констатувати, що сього-

дні вкрай необхідні системні зміни щодо реформування судової системи, зміна концептуальних підходів до організації власної діяльності. Вагоме місце у вирішенні цих завдань посідає процес інформатизації судової діяльності, впровадження нових інформаційних технологій в роботу суду.

Для вирішення зазначеного кола інформаційно-аналітичних завдань адміністративного управління та ресурсного забезпечення діяльності судів сьогодні необхідна робота за такими напрямками:

— створення уніфікованих комп'ютерних технологій автоматизації процесів судочинства;

— підготовка достовірних даних судової статистики зі здійсненням багато-

аспектної їх обробки, а також забезпечення інформаційно-аналітичної діяльності судів;

— формування автоматизованих технологій діяльності судової системи, що здійснює адміністративне, організаційне, правове та ресурсне забезпечення діяльності судів;

— створення інфраструктури телекомунікаційного та інших видів забезпечення функціонування та розвитку системи.

Взаємопов'язані роботи за цими напрямками, що передбачають постійний обмін документальною інформацією між ними, мають сформувати цілісну систему судових інформаційних ресурсів і судової системи.

Список використаної літератури

1. Про Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015—2020 роки // Указ Президента України від 20 травня 2015 р. № 276/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/276/2015>.

2. Туркіна І. Інформаційні технології в судовій системі. URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/putp/2011-3/doc/4/05.pdf>.

3. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: Закон України від 3 жовтня 2017 р. № 2147-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147%D0%B0-19#n2>.

4. Державна судова адміністрація України. URL: https://dsa.court.gov.ua/dsa/inshe/esits/ogolochena_vidklikana.

5. Про судовий збір: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3674-17>.

6. Ігор Завальнюк. Електронне судочинство як інноваційна спрощена процесуальна форма. URL: <https://sud.ua/ru/news/blog/129500-neobkhdnoyu-umovoyu-isnuvannya-elektronnogo-sudochinstva-ye-informatizatsiya-sudiv>.

7. Корчинський О. І. Інформаційне забезпечення судової діяльності. URL: <http://aphd.ua/publication-385/>.

Смокович М. И. Особенности осуществления правосудия Верховным Судом с использованием информационно-коммуникационных технологий.

Стратегия реформирования судоустройства, судопроизводства и смежных правовых институтов на 2015—2020 годы, одобренная Указом Президента Украины от 20.05.2015 г. № 276/2015, среди прочего, акцентирует внимание на недостаточном уровне единства и последовательности судебной практики; а также отсутствие или недостаточный уровень использования возможностей современных информационных систем (электронное правосудие) [1]. В условиях проведения судебно-правовой реформы, очередной этап которой сейчас происходит, особое значение приобретает совершенствование качества судопроизводства, расширения доступа граждан к правосудию и обеспечения гласности рассмотрения дел судами, в том числе путем создания и применения компьютерных технологий и информационных систем. Итак, информатизация судебной деятельности в Украине является одним из приоритетных направлений реформирования судебной системы, актуальность которого возрастает.

Целью статьи является анализ законодательства и выработки предложений для осуществления судопроизводства с применением информационных технологий, в частности совершение всех процессуальных действий через средства электронной связи.

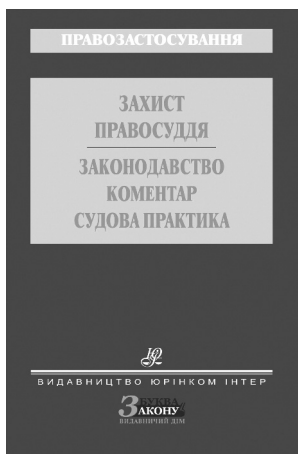
Ключевые слова: информатизация судебной деятельности, электронное судопроизводство, единая судебная информационно-телекоммуникационная система.

Smokovych M. I. Special aspects of Supreme Court's judicature using information and communication technologies.

The Strategy for court system, court proceedings and neighboring legal institutions reforming within 2015—2020 adopted by the Decree of the President of Ukraine of 20.05.2015 №276/2015 focuses, inter alia, on the non-sufficient level of the court practice unity and coherence; it focuses also on the absence or insufficiency of the application of the modern IT systems possibilities (e-justice). Under the conditions of the judicial and legal reform which further step is ongoing at the moment, it come into importance to improve the court proceedings quality, to extend the access to justice and to provide the publicity of hearing, and particularly but not exclusively by creating and using computer technologies and IT systems. So the IT penetration of court activities in Ukraine is one of the priorities for court system reforming, which relevance is growing.

The purpose of the article is to provide legislation examination as well as to draw up propositions for e-judicature, and particularly for taking all procedural steps by the means of electronic communication.

Key words: IT development of judicial activity, e-judicature, universal judicial information telecommunication system.

Захист правосуддя. Законодавство. Коментар. Судова практика / за заг. ред. М. В. Оніщука, за наук. ред. В. С. Ковальського. Київ: Юрінком Інтер; Буква Закону, 2018. 488 с.

ISBN 978-966-667-713-9

ISBN 978-966-97767-2-3

Збірник включає широкий спектр нормативно-правових актів, актів судової практики та коментар законодавства із захисту правосуддя в Україні. Це перше видання, що враховує нову редакцію науково-практичного коментаря Розділу 18 чинного Кримінального кодексу України — «Злочини проти правосуддя». Видання стане у пригоді суддям, адвокатам, прокурорам, слідчим, працівникам суду з питань захисту основ та відправлення правосуддя в Україні.

УДК 342.9+347.957

В. Г. Перепелюк,кандидат юридичних наук, науковий консультант,
Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду

ОКРЕМІ МІРКУВАННЯ ЩОДО УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПОРЯДКУ ДІЯЛЬНОСТІ ВЕРХОВНОГО СУДУ

Перший рік роботи Верховного Суду показав, що чинні процесуальні фільтри не сприяють виконанню цим судом свого завдання — забезпечення єдності правозастосування. У статті пропонується ці процесуальні фільтри замінити єдиним та основним фільтром — наявністю у справі питання права, яке має фундаментальне значення для формування єдиної правозастосовчої практики. Такими питаннями пропонується вважати, передусім, окремі питання загальної теорії права. За загальним правилом, судові справи у Верховному Суді пропонується розглядати Великою Палатою у складі усіх суддів цього суду.

Ключові слова: процесуальні фільтри, питання права, яке має фундаментальне значення для формування єдиної правозастосовчої практики, структура Верховного Суду.

А. Відповідно до ч. 5 ст. 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 р. (далі — Закон про судоустрій 2016) висновки щодо застосування норм права, викладені у постановках Верховного Суду, є обов'язковими для всіх суб'єктів владних повноважень, які застосовують у своїй діяльності нормативно-правовий акт, що містить відповідну норму права.

Згідно із п. 15 ч. 2 ст. 65 Закону України «Про державну службу» прийняття державним службовцем рішення, що суперечить закону або висновкам щодо застосування відповідної норми права, викладеним у постановках Верховного Суду, щодо якого судом винесено окрему ухвалу, є підставою для дисциплінарної відповідальності такого державного службовця.

Проте оприлюднені Верховним Судом огляди судової практики є добірками правових позицій цього суду із окремо взятих категорій справ, правових інститутів чи за певний період часу, або окремо взятих позицій, сформульованих певною палатою, об'єднаною палатою за певний період часу. А дайджести хоча є повними, але складені за хронологічним

принципом (позиції не систематизовані за темою, предметом). На сайті Верховного Суду відсутня база правових позицій (банк правових висновків), де було б повно обліковано усі правові позиції цього суду. Наразі суддям нижчих судів доводиться самотужки систематизовувати такі позиції для підтримання єдності судової практики [1].

За таких обставин навряд чи справедливо карати державних службовців за недотримання правового висновку Верховного Суду (далі — ВС): за рік ухвалюється десятки тисяч таких висновків, і службовцю доведеться витратити увесь час на щоденний перегляд усієї нової практики ВС замість виконання своїх безпосередніх посадових обов'язків.

Б. Судді ВС не одноставні у тому, якими засобами слід забезпечувати єдність практики. Частина суддів переконані, що мають застосуватися лише процесуальні засоби [2; 3; 4]. Інші судді ВС вважають, що позапроцесуальні рекомендації також є потрібними та ефективними [5; 6]. Окремі із суддів визнають, що «законодавчий механізм забезпечення Верховним Судом єдності судової практики є досить не простим» [7].

В. Практично усі судді ВС визнають надмірність навантаження на них [8; 9; 10; 11; 12; 13; 14]. На їх думку, надмірне навантаження не дає можливості формулювати сталі правові позиції [15], роз'яснювати право [16], забезпечувати єдність практики [13], зрештою, виконувати завдання суду касаційної інстанції [14].

Г. Відповідно до статті 47 Закону про судоустрій 2016 для наукового консультування ВС діє Науково-консультативна рада при ВС (далі — НКР ВС). Проте Касаційний адміністративний ВС протягом 2018 р. скористався науковою допомогою не тільки членів НКР ВС [24]. Більше того, між ВС та Національною академією правових наук України підписано угоду про співпрацю, за якою судді ВС одержали змогу звертатися із запитом до цієї академії [17].

Одна із суддів ВС зазначила, зокрема, що такі поняття як «значний суспільний інтерес», «питання права, яке має фундаментальне значення для формування єдиної правозастосовчої практики», «виняткове значення для її учасника, який подає касаційну скаргу» є оціночними; чинний ЦПК України не містить ні визначення цих понять, ні критеріїв їх визначення, що потребує від КЦС ВС додаткових зусиль для забезпечення єдності судової практики; у зв'язку з цим є актуальною потреба у наукових дослідженнях цієї проблематики, що було б дуже корисними для суддів [18].

Судді ВС активно практикують проведення з окремих питань правозастосування круглих столів за участю науковців (не тільки членів НКР ВС) [20; 21; 22].

Наведені обставини показують, що зусиль НКР ВС недостатньо для забезпечення усіх потреб ВС.

Проблемам правових механізмів забезпечення єдності правозастосування присвятили свої наукові роботи такі новітні вітчизняні дослідники як, зокрема, П. П. Андрушко, І. С. Апалькова, В. Беянович, О. А. Беянович, В. П. Базов, А. І. Бітов, Є. Г. Бобрешов, В. І. Бобрик, В. П. Бондаренко, М. О. Борисенко,

І. В. Борщевський, О. В. Бринцев, С. В. Васильєв, С. Вишновецька, Т. Іваницька, О. В. Гетманцев, С. В. Глущенко, В. Я. Головатий, В. В. Горбалінський, М. Ю. Горбань, Н. А. Гураленко, М. Гусак, М. Артеменко, К. В. Гусаров, О. Дашковська, Ю. П. Дмитренко, А. І. Дрішлюк, Х. І. Дуда, О. І. Сабіщенко, В. І. Завидняк, М. Козюбра, А. В. Журавльов, С. С. Зміївська, О. І. Зозуля, А. В. Зубенко, В. Ільков, В. А. Капустинський, Б. І. Квятковська, А. М. Комаренко, В. В. Комаров, В. П. Кононенко, Н. М. Корчак, О. Кот, С. О. Короєд, В. В. Король, Л. В. Мединська, В. Косович, О. М. Кириченко, В. І. Кисіль, Р. В. Кісіль, О. Кіт, С. І. Клім, О. М. Костюк, Ю. Я. Коцан, Р. О. Куйбіда, О. С. Кузембаєв, Д. В. Кухнюк, З. М. Лаврів, Л. Г. Лічман, Д. Д. Лилак, А. Липій, Д. Д. Луспенник, Л. А. Луць, М. В. Мазур, Б. В. Малишев, А. А. Марченко, О. В. Майстренко, Р. Майданик, Л. Г. Матвеева, В. Є. Мусієвський, О. Я. Монастирський, В. С. Москаленко, Л. М. Москвич, В. О. Навроцький, Н. Нор, І. Олендер, Н. А. Орловська, О. В. Острогляд, А. Й. Осетинський, С. І. Палешник, А. А. Пархета, Н. М. Пархоменко, О. Петришин, Н. В. Пісна, С. П. Погребняк, І. М. Погрібний, Ю. І. Матат, О. І. Попов, Ю. Ю. Попов, М. М. Попович, Б. М. Пошва, С. В. Прилуцький, Р. С. Притченко, О. І. Радь, Я. М. Романюк, Т. В. Росік, М. А. Рубащенко, К. Ю. Савченко, А. О. Селіванов, В. В. Сердюк, Ю. О. Серебрякова, О. О. Сидоренко, М. Сірий, В. Сіренко, Н. Д. Слотвінська, В. С. Смородинський, О. Л. Стасюк, Н. В. Стецик, В. Татков, О. Тупицький, О. С. Ткачук, Є. А. Усенко, А. С. Хильченко, М. В. Цвік, В. С. Смородинський, М. І. Цуркан, О. Б. Чорномаз, В. Шапула, С. В. Шевчук, С. В. Шмаленя, О. О. Шишак-Качак, Д. Шкаровський, М. М. Шумило, І. В. Юревич, Д. Ю. Хорошковська, М. М. Ульмер, Ю. Яворська, О. М. Ярошенко.

Значенню принципів права при формуванні єдиної практики присвятили свої дослідження такі новітні вітчизняні

науковці як, зокрема, І. П. Бахновська, О. В. Колотова, О. В. Москалюк, А. О. Поляничко, О. О. Уварова, Т. І. Фулей.

Роль тлумачення норм права при забезпеченні однакового правозастосування досліджують, зокрема, такі вітчизняні науковці: Ю. Л. Власов, В. В. Гончаров, О. В. Капліна, В. Я. Карабань, О. І. Костенко, Н. Я. Лепіш, Д. М. Михайлович, М. П. Молибога, С. З. Опомяк, О. М. Юхимюк, Л. І. Чулінда.

Метою статті є обґрунтування окремих пропозицій із підвищення ефективності роботи Верховного Суду та судового захисту прав особи у цілому.

Виклад основного матеріалу

І. Обмеження доступу до касаційної інстанції

1. Конституційний принцип рівності прав передбачає однакове застосування правової норми (абз. 2 пп. 5.4 п. 5 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 22 вересня 2005 р. № 5-рп/2005). Рівність у правах означає, у тому числі, і рівність у правових можливостях процесуального характеру для реалізації однакових за змістом та обсягом прав і свобод (абз. 5 пп. 2.2 п. 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 12 квітня 2012 р. № 9-рп/2012). Наведені судження Конституційного Суду України (далі — КСУ) щодо змісту положення ч. 1 ст. 24 Конституції України визнають за особою право на рівний за змістом та обсягом доступ до суду касаційної інстанції.

2. Із конституційного принципу рівності прав особи положеннями Конституції України передбачено окремі винятки (абз. 3 п. 11 мотивувальної частини Рішення КСУ від 26 лютого 1998 р. № 1-рп/98; абз. 16 п. 1 мотивувальної частини Рішення КСУ від 23 грудня 1997 р. № 7-зп).

Положенням п. 8 ч. 3 ст. 129 Конституції України (у редакції до 30 вересня 2017 р.) допускалося встановлення законом випадків, у яких касаційне оскарження рішення суду не передбачено.

Конституційний Суд України висловив позицію про те, що це положення не суперечить принципу рівності перед законом (абз. 2 пп. 5.5 п. 5 мотивувальної частини Рішення від 29 серпня 2012 р. № 16-рп/2012). Положення п. 8 ч. 2 ст. 129 Конституції України у редакції після 30 вересня 2017 р. містить подібне (ще більш широке) обмеження доступу до касаційної інстанції. Очевидно, згадану позицію КСУ належить поширювати і на нову редакцію п. 8 ч. 2 ст. 129 Конституції України.

Водночас у практиці конституційного судочинства відсутні позиції, якими КСУ задекларував би своє бачення співвідношення між зазначеним положенням ст. 129 Конституції України (як у редакції до 30 вересня 2017 р., так і після цієї дати) та принципом рівності прав особи.

3. Відповідно до ч. 1 ст. 6 Конституції України державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову.

Розподіл повноважень між органами державної влади забезпечує рівновагу в системі стримувань і противаг, від чого залежить стабільність конституційного ладу (абз. 5 п. 5 мотивувальної частини Рішення КСУ від 11 грудня 2007 р. № 12-рп/2007). Одним із засобів у механізмі стримувань і противаг є судочинство (п. 3 мотивувальної частини Рішення КСУ від 7 травня 2002 р. № 8-рп/2002).

Водночас слід зважати на те, що: *«Поділ державної влади є структурною диференціацією трьох рівнозначних основних функцій держави: законодавчої, виконавчої, судової. Він відображає функціональну визначеність кожного з державних органів, передбачає не тільки розмежування їх повноважень, а й їх взаємодію, систему взаємних стримувань та противаг, які мають на меті забезпечення їх співробітництва як єдиної державної влади»* (абз. 2, перше речення абз. 3 пп. 4.1 п. 4 мотивувальної частини Рішення КСУ від 1 квітня 2008 р. № 4-рп/2008). Очевидно, поділ влади має на меті забезпечити якісне виконання головного обов'язку держави Україна —

утвердження і забезпечення прав і свобод людини (ч. 2 ст. 3 Конституції України).

Одним із головних елементів принципу верховенства права, закріпленого в ч. 1 ст. 8 Основного Закону України, є юридична визначеність; принцип правової визначеності вимагає від законодавця чіткості, зрозумілості, однозначності правових норм (абзац перший п.у 3 мотивувальної частини Рішення КСУ від 26 лютого 2019 р. № 1-р/2019; абз. 9 пп. 4.3 п. 4 мотивувальної частини Рішення КСУ від 27 лютого 2018 р. № 1-р/2018). Допущення Верховною Радою України прогалин у правовому регулюванні є несумісним із вимогою правової визначеності та, відповідно, із принципом верховенства права (абз. 4, 5 пп. 4.1 п. 4 мотивувальної частини Рішення КСУ від 11 жовтня 2011 р. № 10-рп/2011; пп. 3.5 п. 3 мотивувальної частини Рішення КСУ від 22 грудня 2009 р. № 34-рп/2009).

Складнощі у трактуванні законодавства через його неповноту, неясність, суперечливість чи прогальність не можуть бути підставою для ухилення суду від прийняття рішення по суті справи; однаковість практики застосування законодавства і усунення неоднозначності застосування законодавства судами в їх рішеннях забезпечується шляхом перевірки судових справ у касаційному порядку, узагальнення практики правозастосування Верховним Судом України (абз. 4, 6 п. 3 мотивувальної частини Ухвали КСУ від 27 січня 2000 р. № 16-у/2000).

Будучи ланкою судової системи, Верховний Суд, як і суди нижчих інстанцій, надає правову оцінку обставинам справи (абз. 2 пп. 3.4 п. 3 мотивувальної частини Рішення КСУ від 11 березня 2010 р. № 8-рп/2010). Однак, на відміну від суду апеляційної інстанції, який забезпечує визначеність прав та обов'язків учасників конкретного спору, відновлює порушені права і свободи та запобігає негативним індивідуальним наслідкам можливої судової помилки (абз. 9 пп. 2.1 п. 2 мотивувальної частини рішення КСУ від 23 листопада 2018 р. № 10-р/2018), Вер-

ховний Суд забезпечує визначеність змісту закону, тобто подолання невизначеності, допущеної парламентом.

Наведене дозволяє стверджувати таке: принцип поділу влади передбачає, зокрема, що противагою прийняттю Верховною Радою України законів із вадами (прогалинами, колізіями, двозначними положеннями, прийняття законів без необхідних перехідних положень тощо) є здійснення Верховним Судом правосуддя із наданням судам нижчих інстанцій правових засобів подолання таких вад у майбутньому з метою утвердження і забезпечення прав і свобод людини.

4. При розумінні та застосуванні положень (у тому числі принципів) Конституції України належить брати до уваги розділ Основного Закону України, де це положення закріплене. Такого підходу у справі про застосування української мови КСУ дотримувався при застосуванні ст. 10 як такої, що закріплена у розділі I Конституції України, положення якого можуть бути змінені тільки у порядку, передбаченому її ст. 156, шляхом прийняття закону, який затверджується всеукраїнським референдумом (абз. 3 п. 3 мотивувальної частини Рішення КСУ від 14 грудня 1999 р. № 10-рп/99).

Принцип поділу влади закріплено у розділі I Конституції України, на відміну від принципу рівності конституційних прав громадян, який викладено у розділі II Конституції України. Це дає підстави стверджувати, що принцип поділу влади є підставою та приводом для винятку із принципу рівності конституційних прав у частині права на звернення за захистом до суду касаційної інстанції (п. 8 ч. 2 ст. 129 Конституції України).

З одного боку, питання розподілу правосудних повноважень між Верховним Судом України та іншими ланками судової системи, визначення стадій судочинства та форм провадження мають бути підпорядковані гарантіям права кожної людини на справедливий суд (абз. 6 пп. 3.2 п. 3 мотивувальної частини Рішення КСУ від 11 березня 2010 р. № 8-рп/2010).

Проте, з іншого боку, КСУ дотримується підходу, за яким право на судовий захист не є абсолютним і може бути обмежене з огляду на певні публічні інтереси. Зокрема, КСУ вказав, що права кредиторів суб'єктів господарювання у комунальному секторі економіки на задоволення своїх вимог у провадженнях у справах про банкрутство можуть бути обмежені через суспільну необхідність у функціонуванні суб'єктів господарювання, заснованих на комунальній формі власності (пп. 3.4 п. 3 мотивувальної частини Рішення від 20 червня 2007 р. № 5-рп/2007), право обвинуваченого чи його захисника на ознайомлення з матеріалами справи може бути обмежене з метою реалізації завдань кримінального судочинства (пп. 4.3 п. 4 мотивувальної частини Рішення від 18 січня 2012 р. № 1-рп/2012). Так само Конституційний Суд України визнав допустимим: запровадження законодавцем судового збору, хоча цей вид судових витрат і є певною перешкодою у доступі до суду (пп. 2.3 п. 2 мотивувальної частини Рішення від 28 листопада 2013 р. № 12-рп/2013), встановлення скорочених строків розгляду виборчих спорів (пп. 3.9 п. 3 мотивувальної частини Рішення від 19 жовтня 2009 р. № 26-рп/2009), встановлення строків звернення до суду за захистом своїх прав (пп. 2.1 п. 2 Рішення від 22 лютого 2012 р. № 4-рп/2012).

За загальним правилом, конституційне право на судовий захист з огляду на ст. 64 Конституції України не може бути обмежене; таке обмеження можливе лише у випадках, встановлених Конституцією України (п. 2 мотивувальної частини Рішення від 25 грудня 1997 р. № 9-зп; п. 3 мотивувальної частини Рішення від 23 травня 2001 р. № 6-рп/2001; п. 3 мотивувальної частини Рішення від 7 травня 2002 р. № 8-рп/2002; п. 3 мотивувальної частини Рішення від 9 липня 2002 р. № 15-рп/2002; п. 9 мотивувальної частини Рішення від 30 січня 2003 р. № 3-рп/2003; пп. 3.2 п. 3 мотивувальної частини Рішення від 3 липня 2003 р. № 13-рп/2003; пп. 3.1 п. 3 мотивуваль-

ної частини Рішення від 27 січня 2010 р. № 3-рп/2010; пп. 2.1 п. 2 мотивувальної частини Рішення від 28 квітня 2010 р. № 12-рп/2010; пп. 2.2 п. 2 мотивувальної частини Рішення від 8 липня 2010 р. № 18-рп/2010; п. 3 мотивувальної частини Рішення від 6 жовтня 2010 р. № 21-рп/2010; пп. 3.3 п. 3 мотивувальної частини Рішення від 2 листопада 2011 р. № 13-рп/2011; п. 5 мотивувальної частини Рішення від 14 грудня 2011 р. № 19-рп/2011; п. 2.1, 2.2 п. 2 мотивувальної частини Рішення від 12 квітня 2012 р. № 9-рп/2012; п. 3 мотивувальної частини Рішення від 25 квітня 2012 р. № 11-рп/2012; пп. 2.1, 2.3 п. 3 мотивувальної частини Рішення від 22 квітня 2014 р. № 4-рп/2014). В одній зі справ КСУ прямо вказує, що підставою для встановлення законом обмежень у доступі до касаційної інстанції є, зокрема, вимога співмірності між інтересами особи та суспільства (абзац перший пп. 5.2 п. 5 мотивувальної частини Рішення КСУ від 29 серпня 2012 р. № 16-рп/2012).

Викладене дозволяє стверджувати, що підстави допуску справ до розгляду у суді касаційної інстанції мають бути підпорядковані такому суспільному інтересу як виконання Верховним Судом згаданого вище завдання — за результатами касаційного перегляду надання судам нижчих інстанцій правових засобів подолання в однаковий спосіб вад закону, подібних до тих, що вже виявлені у процесі правосуддя.

Наразі ж положення статей 328 Кодексу адміністративного судочинства України (далі — КАСУ), 389 Цивільного процесуального кодексу України (далі — ЦПКУ) та 287 Господарського процесуального кодексу України (далі — ГПКУ) щодо підстав допуску касаційних скарг до розгляду у Верховному Суді сформульовані за принципом «допускаються усі касаційні скарги, крім...». Натомість, п. 8 ч. 2 ст. 129 Конституції України ґрунтується на принципі «допускаються лише ті види касаційних скарг, що передбачені законом». На мою думку, зазначені положення процесуальних законів не відповідають ст. 129 Конституції України.

5. Відповідно до ст. 346 КАСУ колегія суддів, палата, об'єднана палата передає справу на розгляд, відповідно, палати, об'єднаної палати, Великої Палати, якщо вважатиме за необхідне відступити від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Верховного Суду у складі колегії суддів з цієї самої палати, у складі такої палати або у складі об'єднаної палати.

Водночас, ст. 328 КАСУ фактично не передбачає «процесуального фільтру» при допуску касаційних скарг до розгляду у ВС. «Фільтр» у вигляді малозначних справ не зменшив істотно кількість скарг (у порівнянні із кількістю скарг до вищих спеціалізованих судів протягом 2010-х років), за якими належить відкривати касаційне провадження. Деякі судді ВС засвідчують малоефективність чинних «фільтрів» [19].

Ця обставина унеможлиблює ведення повного обліку застосування норм права колегіями суддів, палатами, об'єднаними палатами, а відтак, ускладнює виконання суддями ВС ст. 346 КАСУ: існує ризик ухвалення колегіями суддів, палатами, об'єднаними палатами протилежних правових висновків (правових позицій).

Більше того, законодавець таке «блокування» ст. 328 КАСУ положень ст. 346 КАСУ схвалив і визнав ймовірність ухвалення протилежних правових позицій, частина з яких, відповідно, є помилковими. Тому для відокремлення помилкових правових висновків від правильних правових висновків з метою забезпечення однакового застосування норм права пленум ВС наділено повноваженням із «оприлюднення правових позицій Верховного Суду з посиланням на судові рішення, в яких вони були сформульовані» (п. 10¹ ч. 2 ст. 46 Закону про судоустрій 2016).

При такому правовому регулюванні ст. 328 КАСУ перешкоджає дотриманню принципу законності при виконанні суддями ВС ст. 346 КАСУ.

У зв'язку із цим пропоную:

— у ст. 328 КАСУ чинні положення частин 3,4 замінити загальним правилом: підставою касаційного оскарження

є наявність у справі питання права, яке має фундаментальне значення для формування єдиної правозастосовчої практики;

— у ч. 2 ст. 46 Закону про судоустрій 2016 виключити п. 10¹.

7. У разі запровадження такого «жорсткого процесуального фільтру» значна частина касаційних скарг не отримує допуску до розгляду у ВС.

Однак судження ВС із питань права, які мають фундаментальне значення для формування єдиної правозастосовчої практики, власне, і мають запобігати виникненню неоднозначної практики в апеляційних судах.

Систематичне навмисне чи із недбалості неврахування суддею місцевого чи апеляційного суду таких суджень (тобто ненадання відповіді на доводи учасників справ про наявність доречних суджень Верховного Суду) має бути підставою для його дисциплінарної відповідальності. Проте це не повинно бути підставою для касаційного перегляду судового рішення по суті справи, яке набрало законної сили і яким незадоволений заявник дисциплінарної скарги. Верховний Суд об'єктивно не здатний виправити усі судові помилки судів нижчих інстанцій і це, власне, не є його конституційним завданням. Для суспільства важливіше, щоб в абсолютній більшості правовідносин у стислі строки була встановлена правова визначеність, інакше якщо у сотнях тисяч справ роками триватиме стан невизначеності, то це породить тотальну безвідповідальність суб'єктів права, а відтак, загрожує сталості конституційного ладу. Водночас главу 3 розділу III КАСУ можна було б доповнити положеннями про допустимість перегляду відповідного судового рішення за такою виключною обставиною як встановлення рішенням про дисциплінарну відповідальність вини судді у неврахуванні висновку щодо застосування норм права, викладеного у постанові Верховного Суду в аналогічній справі.

У зв'язку із цим п. 1 ч. 1 ст. 106 Закону про судоустрій 2016 пропоную доповнити новими підпунктами такого змісту:

«е) неврахування висновку щодо застосування норм права, викладеного у постанові Верховного Суду в аналогічній справі;

е) систематичне неврахування викладених у постановах Верховного Суду суджень щодо питань права, які мають фундаментальне значення для формування єдиної правозастосовчої практики».

Щоправда, таке доповнення допустиме лише за умови створення Верховним Судом бази правових позицій (правових висновків) та підтримання її в актуальному стані.

II. Питання права, які мають фундаментальне значення для формування єдиної правозастосовчої практики

8. Аналіз практики Верховного Суду України (далі — ВСУ) та ВС вказує, що судові помилки судів нижчих інстанцій були спричинені, зокрема, їх неправильними висновками чи ігноруванням деяких правових питань.

8.1. Прогалини у нормативному регулюванні; аналогія закону, аналогія права.

У відповідних справах ВСУ та ВС давали свої судження щодо:

— наявності чи відсутності прогалини у нормативному регулюванні (постанови ВСУ від 31 травня 2007 р., ЄДРСР № 829458; від 10 червня 2008 р., ЄДРСР № 2361557; від 1 червня 2010 р., ЄДРСР № 9981458; від 6 червня 2011 р., ЄДРСР № 16571601; від 10 жовтня 2011 р., ЄДРСР № 20533649; від 29 травня 2012 р., ЄДРСР № 24704748; від 16 жовтня 2012 р., ЄДРСР № 26811742; від 5 лютого 2013 р., ЄДРСР № 29625954; від 14 січня 2014 р., ЄДРСР № 37520336; від 16 вересня 2014 р., ЄДРСР № 40821977; від 22 жовтня 2014 р., ЄДРСР № 20533649; від 22 червня 2016 р., ЄДРСР № 58736554; від 7 листопада 2017 р., ЄДРСР № 70326252; постанови Великої Палати ВС від 23 травня 2018 р., ЄДРСР № 74809461; від 30 січня 2019 р., ЄДРСР № 79684982; від 30 січня 2019 р., ЄДРСР № 79684887; від 6 лютого 2019 р., ЄДРСР № 80224650);

— правильності застосування аналогії закону, аналогії права (постанови ВСУ від 18 квітня 2006 р., ЄДРСР № 3402040; від 9 лютого 2007 р., ЄДРСР № 664164; від 2 грудня 2008 р., ЄДРСР № 2827111; від 27 грудня 2010 р., ЄДРСР № 13595595; від 12 квітня 2012 р., ЄДРСР № 24068112; від 2 липня 2013 р., ЄДРСР № 32348504; від 15 квітня 2015 р., ЄДРСР № 43675390; постанови Великої Палати ВС від 22 січня 2019 р., ЄДРСР № 79834956; від 4 вересня 2018 р., ЄДРСР № 76381567; від 22 січня 2019 р., ЄДРСР № 79958054; від 20 вересня 2018 р., ЄДРСР № 78376895).

8.2. Розмежування публічно-правових та приватноправових відносин.

При відмежуванні адміністративної юрисдикції від цивільної та господарської юрисдикції Велика Палата ВС сформулювала систему ознак згаданих двох видів правовідносин (зокрема, постанови від 14 березня 2018 р., ЄДРСР № 72970283; від 21 березня 2018 р., ЄДРСР № 73565908; від 12 квітня 2018 р., ЄДРСР № 73500822; від 8 травня 2018 р., ЄДРСР № 74022184; від 30 травня 2018 р., ЄДРСР № 74505957; від 30 травня 2018 р., ЄДРСР № 75296535; від 6 червня 2018 р., ЄДРСР № 75133486; від 6 червня 2018 р., ЄДРСР № 74660021; від 20 червня 2018 р., ЄДРСР № 75133500; від 12 вересня 2018 р., ЄДРСР № 76673361; від 7 листопада 2018 р., ЄДРСР № 77804960; від 7 листопада 2018 р., ЄДРСР № 77721019; від 13 листопада 2018 р., ЄДРСР № 78044739; від 13 листопада 2018 р., ЄДРСР № 77969247; від 5 грудня 2018 р., ЄДРСР № 78529865).

8.3. Дія закону у часі.

У відповідних справах ВСУ та ВС давали свої судження щодо дії закону у часі (постанова ВСУ від 26 лютого 2008 р., ЄДРСР № 2405621; від 13 листопада 2014 р., ЄДРСР № 41735957; від 24 травня 2017 р., ЄДРСР № 66907392; постанови Великої Палати ВС від 12 вересня 2018 р., ЄДРСР № 76615038; Касаційного кримінального суду ВС (далі — ККС ВС) від 24 квітня 2019 р., ЄДРСР № 81438844; Касаційного господарсько-

го суду ВС (далі - КГС ВС) від 30 січня 2018 р., ЄДРСР № 71918159; від 13 лютого 2018 р., ЄДРСР № 72402759; від 2 травня 2018 р., ЄДРСР № 73901353), у тому числі щодо:

— зворотної дії (постанови ВСУ від 23 травня 2013 р., ЄДРСР № 32532902; від 7 листопада 2013 р., ЄДРСР № 35667385; постанови ККС ВС від 15 березня 2018 р., ЄДРСР № 72850719; від 16 жовтня 2018 р., ЄДРСР № 77249035; від 15 січня 2019 р., ЄДРСР № 79601141);

— прямої дії (постанови ВСУ від 20 листопада 2007 р., ЄДРСР № 1602602; від 20 травня 2008 р., ЄДРСР № 1876983; від 7 листопада 2012 р., ЄДРСР № 27483311; від 5 листопада 2014 р., ЄДРСР № 41849920; від 10 грудня 2015 р., ЄДРСР № 54688974);

— переживаючої дії (постанова ВСУ від 17 грудня 2015 р., ЄДРСР № 54688973).

8.4. Застосування способів тлумачення.

ВСУ та ВС виправляли помилки судів нижчих інстанцій за допомогою застосування відповідних способів тлумачення:

— граматичного тлумачення (постанови ВСУ від 20 червня 2011 р., ЄДРСР № 17316898; від 15 листопада 2012 р., ЄДРСР № 28332568; від 31 січня 2013 р., ЄДРСР № 29792186; від 5 вересня 2013 р., ЄДРСР № 33609036; від 17 травня 2016 р., ЄДРСР № 58789042; постанови ВП ВС від 18 жовтня 2018 р., ЄДРСР № 77459323; ККС ВС від 18 вересня 2018 р., ЄДРСР № 76596750; КГС ВС від 13 березня 2018 р., ЄДРСР № 72763535; Касаційного адміністративного суду ВС (далі — КАС ВС) від 30 січня 2018 р., ЄДРСР № 71938543; від 11 вересня 2018 р., ЄДРСР № 76381257; від 10 березня 2019 р., ЄДРСР № 80347755; Касаційний цивільний суд ВС (далі — КЦС ВС) від 10 квітня 2019 р., ЄДРСР № 81328756);

— логічного тлумачення (постанови ВП ВС від 5 грудня 2018 р., ЄДРСР № 78529879; КГС ВС від 31 травня 2018 р., ЄДРСР № 75081714; від 26 червня 2018 р., ЄДРСР № 75081737; КЦС ВС від 11 липня 2018 р., ЄДРСР

№ 75319506; від 3 жовтня 2018 р., ЄДРСР № 77197410; від 6 березня 2019 р., ЄДРСР № 80854268; КАС ВС від 11 липня 2018 р., ЄДРСР № 75285478; від 2 жовтня 2018 р., ЄДРСР № 76884533);

— системного тлумачення (постанови ВП ВС від 16 травня 2018 р., ЄДРСР № 76207318; від 18 жовтня 2018 р., ЄДРСР № 77459323; від 20 листопада 2018 р., ЄДРСР № 78215408; 5 грудня 2018 р., ЄДРСР № 78534731; від 16 січня 2019 р., ЄДРСР № 79298340; ККС ВС від 27 листопада 2018 р., ЄДРСР № 78198236; від 16 січня 2019 р., ЄДРСР № 79300672; КГС ВС від 18 жовтня 2018 р., ЄДРСР № 77431864; КЦС ВС від 14 лютого 2018 р.// 72459554; КАС ВС від 24 квітня 2018 р., ЄДРСР № 73634514);

— телеологічного тлумачення (постанови ВП ВС від 16 січня 2019 р., ЄДРСР № 79298600; КГС ВС від 20 червня 2018 р., ЄДРСР № 74811581; ККС ВС від 13 лютого 2019 р., ЄДРСР № 79957847; від 20 березня 2019 р., ЄДРСР № 80806680; КАС ВС від 21 червня 2018 р., ЄДРСР № 74900823).

8.5. Спеціальна норма, загальна норма.

У ряді справ ВСУ та ВС усунули помилку, спричинену неправильним визначенням певної норми як спеціальної по відношенню до іншої норми як загальної.

В одній зі справ ВСУ прямо вказав на ознаки спеціальної норми (постанова від 24 жовтня 2013 р., ЄДРСР № 35794485). В решті справ судження ВСУ та ВС щодо певної норми як спеціальної чи як загальної були пов'язані із:

— спеціальним предметом регулювання (постанова ВСУ від 30 вересня 2014 р., ЄДРСР № 41019652; від 11 березня 2015 р., ЄДРСР № 43307409; від 26 листопада 2016 р. ЄДРСР № 41735966; від 26 квітня 2017 р., ЄДРСР № 66515962; від 5 липня 2017 р. ЄДРСР № 67775055; постанови КГС ВС від 30 січня 2018 р., ЄДРСР № 72072585; КГС ВС від 12 березня 2018 р., ЄДРСР № 72704033; від 15 березня 2018 р., ЄДРСР № 72790646; від 22 червня 2018 р., ЄДРСР

№ 76131531; від 13 листопада 2018 р., ЄДРСР № 78022493; КАС ВС від 3 травня 2018 р., ЄДРСР № 73811935; КАС ВС від 8 травня 2018 р. № 74258876);

— спеціальною підставою виникнення, зміни, припинення правовідносин (постанови КЦС ВС від 19 вересня 2018 р., ЄДРСР № 77181216; КГС ВС від 25 квітня 2018 р., ЄДРСР № 73871840; КГС ВС від 6 серпня 2018 р., ЄДРСР № 75756999);

— спеціальним суб'єктом (постанова ВСУ від 6 листопада 2013 р., ЄДРСР № 35667389; постанови КЦС ВС від 6 червня 2018 р., ЄДРСР № 75068466; від 26 червня 2018 р. ЄДРСР № 75042506; КГС ВС від 6 лютого 2018 р., ЄДРСР № 72072674; від 26 липня 2018 р., ЄДРСР № 75528002; від 20 листопада 2018 р., ЄДРСР № 78749926; КАС ВС від 18 вересня 2018 р., ЄДРСР № 76579539);

— спеціальним об'єктом (постанови ВСУ від 24 грудня 2010 р., ЄДРСР № 13485871; КАС ВС від 18 квітня 2018 р., ЄДРСР № 73531714);

— спеціальним предметом діяльності (постанови КГС ВС від 3 квітня 2018 р., ЄДРСР № 73249366; КГС ВС від 23 липня 2018 р., ЄДРСР № 75476466);

— іншою спеціальною ознакою (постанови ВСУ від 16 лютого 2010 р., ЄДРСР № 8530210; ВСУ від 13 січня 2016 р., ЄДРСР № 55253195);

— місцем норми у структурі закону (постанови ВСУ від 14 листопада 2011 р., ЄДРСР № 19848657; від 6 червня 2012 р., ЄДРСР № 24976442; від 20 січня 2016 р., ЄДРСР № 55253290; від 24 травня 2017 р., ЄДРСР № 67041746; постанови ВП ВС від 11 квітня 2018 р., ЄДРСР № 73469624; від 16 травня 2018 р. ЄДРСР № 74838873; КГС ВС від 14 травня 2018 р., ЄДРСР № 74345992; від 22 травня 2018 р., ЄДРСР № 74672074; від 13 червня 2018 р., ЄДРСР № 74847471; КЦС ВС від 18 квітня 2018 р., ЄДРСР № 73627575; від 12 вересня 2018 р., ЄДРСР № 76859447; КАС ВС від 30 жовтня 2018 р., ЄДРСР № 77507989);

— місцем закону у системі законодавства (постанови ВСУ від 10 квітня 2007 р., ЄДРСР № 818385; від 8 вересня 2009 р., ЄДРСР № 5363721; від 17 жовтня 2011 р., ЄДРСР № 19130723; постанови КГС ВС від 1 лютого 2018 р., ЄДРСР № 71954612; від 25 травня 2018 р., ЄДРСР № 74221296; від 20 червня 2018 р., ЄДРСР № 74941474; КАС ВС від 17 квітня 2018 р., ЄДРСР № 73487120; від 7 листопада 2018 р., ЄДРСР № 77749150; від 17 грудня 2018 р., ЄДРСР № 78627131; КЦС ВС від 26 вересня 2018 р., ЄДРСР № 76912281).

8.6. Співвідношення юридичної сили міжнародного договору, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, та юридичної сили законів України.

У низці справ ВСУ та ВС висловили різні за підходами судження на користь пріоритету міжнародного договору над національним законом України (постанови ВСУ від 24 лютого 2014 р., ЄДРСР № 57312124; від 1 грудня 2015 р., ЄДРСР № 54688690; постанови КЦС ВС від 6 березня 2019 р., ЄДРСР № 80363901; від 21 березня 2018 р., ЄДРСР № 73001132; від 20 червня 2018 р., ЄДРСР № 74963689; від 27 червня 2018 р., ЄДРСР № 75717009; від 12 грудня 2018 р., ЄДРСР № 78978644; від 27 грудня 2018 р., ЄДРСР № 78979722; постанови КАС ВС від 28 лютого 2018 р., ЄДРСР № 72608497; від 13 березня 2019 р., ЄДРСР № 80482820; від 14 серпня 2018 р., ЄДРСР № 75879124; від 18 вересня 2018 р. ЄДРСР № 76546494; КГС ВС від 17 липня 2018 р., ЄДРСР № 75399206; від 27 листопада 2018 р. ЄДРСР № 78359229).

8.7. Основоположні (загальні) принципи права.

У низці справ ВСУ та ВС усунули судові помилки із посиланням на певний основоположний (загальний) принцип права (постанова ВСУ від 17 лютого 2009 р., ЄДРСР № 3278156), у тому числі на:

— презумпцію невинуватості (постанови ВСУ від 29 листопада 2017 р.,

ЄДРСР № 70866768; КЦС ВС від 26 лютого 2018 р., ЄДРСР № 72700789);

— принцип правової визначеності (постанова КАС ВС від 24 березня 2019 р., ЄДРСР № 80634010);

— принцип свободи (постанова КАС ВС від 4 грудня 2018 р., ЄДРСР № 78391607);

— принципи справедливості, добросовісності, розумності (постанова КГС ВС від 2 травня 2018 р., ЄДРСР № 73871906);

— принцип гуманізму (постанова КАС ВС від 24 жовтня 2018 р., ЄДРСР № 77417130).

Правові питання, наведені у п. 5 цієї статті, є питаннями загальної теорії права. На жаль, здебільшого ВСУ та ВС лише позначали правове питання у контексті свого висновку щодо застосування відповідних норм права, але при цьому окремо не формулювали це питання та не давали на нього окремої відповіді у межах обставин конкретного спору, яка була б орієнтиром рекомендаційного характеру для вирішення цього ж питання при застосуванні інших правових норм (тобто не формулювали ознаки наявності прогалини у нормативному регулюванні, правила її подолання за допомогою аналогії закону, аналогії права, ознаки колізії між правовими нормами, правила її подолання, правила оцінки доказів при правозастосуванні тощо).

Очевидно, інші питання загальної теорії права також здатні мати важливе значення для усунення судових помилок та недопущення їх у майбутньому (наприклад, ознаки законного інтересу як предмета судового захисту — постанова КАС ВС від 28 лютого 2019 р., ЄДРСР № 80167902).

Перед викладенням судження з питання права ВС наводитиме опис вади закону, яка породила проблему у його застосуванні. Оприлюднюючи постанову із таким описом, ВС вказуватиме Верховній Раді України, яку конкретно помилку їй варто усунути та уникати подібних помилок у законотворенні у майбутньому; для виконання свого конституційного завдання ВС не потребує права законодавчої ініціативи.

III. Склади суддів Верховного Суду із розгляду та вирішення судових справ

9. З огляду на викладене у пунктах 1—5 цієї статті основною та єдиною підставою допуску касаційних скарг до розгляду у ВС має бути наявність у відповідній справі питання права, яке має фундаментальне значення для формування єдиної правозастосовчої практики. Оскільки здебільшого такими питаннями є питання загальної теорії права, відповідь на них стосується усіх судових юрисдикцій. Відтак, справи у касаційному порядку мають розглядатися по суті суддями ВС незалежно від їх спеціалізації.

10. Наразі справи, у яких виявлено виключну правову проблему, розглядаються Великою Палатою ВС, до складу якої може входити не більше 21 судді Верховного Суду (ч. 5 ст. 346 КАСУ, ч. 4 ст. 45 Закону про судоустрій 2016). Якщо котрісь із суддів ВС, які не входять до її складу, не згодні із її позицією з певного питання, то вони таку незгоду матимуть змогу викласти лише згодом (іноді по спливу значного періоду часу) при надходженні до ВС справи із цим самим питанням і передачі її на розгляд Великої Палати ВС для ініціювання відступу від дискусійної позиції Великої Палати ВС (ст. 346 КАСУ).

Таке правове регулювання не узгоджується із принципом розсудливості — участь у вирішенні справи по суті мають брати усі судді ВС, які, по-перше, своїми думками і міркуваннями здатні посилити виваженість, переконливість судового рішення, та, по-друге, забезпечать сталість сформованої при цьому правової позиції, а не намагатимуться за першої ж нагоди ініціювати відступ від неї.

Тому, за загальним правилом, справи у ВС мають вирішуватися Великою Палатою у складі усіх суддів ВС. Як виняток, за відсутності у справі питання права, загального для усіх юрисдикцій, але наявності питання права, що має значення для формування правозастосовчої практики у межах певної юрисдикції, така справа має передаватися Великою

Палатою ВС на вирішення відповідного касаційного суду, який розглядатиме її у складі усіх суддів відповідної спеціалізації. У такому разі компетенцію колегій суддів варто обмежити вирішенням питання про допуск касаційної скарги до розгляду у ВС (відкриття провадження у справі). Відповідно, палати та об'єднані палати як склади суддів ВС для розгляду справ слід розформувати, зберігши при цьому палати як елементи структури ВС. Автоматизований розподіл справ між суддями ВС необхідно здійснювати з урахуванням спеціалізації. Спеціалізація суддів у межах певної юрисдикції при вирішенні справи по суті доречно у судах нижчих інстанцій, де швидкість розгляду справи має пріоритет над правильністю судового рішення, але не у суді касаційної інстанції, де на перше місце виходить правильність правової позиції.

Із компетенції ВС слід вилучити усі справи, у яких він виступає як суд першої та апеляційної інстанції, оскільки розгляд таких справ Верховним Судом не відповідає його конституційному завданню. Виняток можуть становити справи щодо встановлення Центральною виборчою комісією результатів виборів або всеукраїнського референдуму. Якщо компетенцію ВС все ж буде збережено (або навіть розширено), кризь згаданий «процесуальний фільтр» необхідно пропускати усі без винятку правові засоби ініціювання провадження у ВС: не тільки касаційні скарги, а й подання про розгляд зразкової справи, преюдиційні (консультативні) запити тощо.

IV. Повноваження Пленуму ВС із надання роз'яснень рекомендаційного характеру з питань застосування законодавства

11. Відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 р. № 2453-VI (далі — Закон про судоустрій 2010) єдність судової практики забезпечувалася Верховним Судом України у порядку та спосіб, визначені процесуальним законом (ч. 1 ст. 38), а також вищими спеціалізованими судами шляхом надання судам нижчого рівня методичної

допомоги та роз'яснень рекомендаційного характеру (п. 4 ч. 1 ст. 32, п. 6 ч. 2 ст. 36). Зазначені положення свідчать, що передбачалося два основні способи забезпечення єдності судової практики — процесуальний та позапроцесуальний.

12. Закон про судоустрій 2010 р. також містив положення, за якими аналіз та узагальнення судової практики здійснювали апеляційні суди, вищі спеціалізовані суди та Верховний Суд України (ч. 5 ст. 26, ч. 4 ст. 31, п. 1 ч. 1 ст. 40). Це означає, що зазначена функція не була прерогативою виключно Верховного Суду України чи вищих спеціалізованих судів, а здійснювалася усіма судовими ланками судоустрою, які за своїм місцем у судовій системі були призначені для забезпечення проміжної чи остаточної єдності судової практики.

У компетенції судів відповідного рівня функція узагальнення судової практики закріплювалася окремо від решти функцій і при цьому безвідносно до того, чи був такий суд наділений спеціальними функціями подальшого використання результатів узагальнення у процесуальній та/чи позапроцесуальній діяльності (п. 3 ч. 1 ст. 27, п. 3 ч. 1 ст. 32, п. 2 ч. 2 ст. 38 Закону про судоустрій 2010 р.).

Згаданий Закон визначав напрями використання результатів узагальнення при забезпеченні єдності практики позапроцесуальним способом (надання судам нижчого рівня методичної допомоги та роз'яснень рекомендаційного характеру), проте не передбачав використання таких результатів при застосуванні процесуального способу. Однак це не означає, що результати узагальнення не належало використовувати при забезпеченні здійснення судочинства, у тому числі тими судами, які, власне, їх підготували.

13. Відповідно до ч. 5 ст. 13 Закону про судоустрій 2010: висновки щодо застосування норм права, викладені у постановках Верховного Суду України, повинні були враховуватися іншими судами загальної юрисдикції при застосуванні таких норм права (речення перше); суд мав право відступити від право-

вої позиції, викладеної у висновках Верховного Суду України, з одночасним наведенням відповідних мотивів (речення друге). Із наведених положень випливає, що правова позиція була складовою частиною висновку щодо застосування норми права; ці два поняття не були тождешними.

Таке розуміння наведених положень узгоджується із новим процесуальним законодавством, у тому числі новою редакцією КАСУ, прийнятим на втілення змін, внесених до Конституції України Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 2 червня 2016 р. № 1401-VIII. Так, за змістом ч. 2 ст. 356 КАСУ з метою забезпечення єдності судової практики Верховний Суд у постанові за результатами касаційного перегляду викладає вказівку про те, як саме повинна застосовуватися відповідна норма права. При цьому Закон про судоустрій 2016 продовжує оперувати поняттями «висновок» найвищого суду у системі судоустрою України (Верховного Суду) щодо застосування норм права, викладений у постанові за результатами процесуального перегляду судових рішень у справі, а також «правова позиція», викладена у такому висновку (ч. 6 ст. 13).

Наведені положення вказують на те, що висновок суду касаційної інстанції як до введення у дію нових процесуальних законів, у тому числі КАСУ, так і після, повинен складатися із двох логічних частин: перша частина містить правову позицію (відповідь на правове питання, яке постало у судовій справі), на основі якої формулюється друга частина, яка містить правильне тлумачення норми права.

При цьому Закон про судоустрій 2010 відмежовував функцію узагальнення практики від функції систематизації правових позицій (п. 2 ч. 2 ст. 36). Оскільки судова практика означала практику вирішення судових справ (п. 7 ч. 1 ст. 34 Закону про судоустрій 2010), узагальнення судової практики, означало узагальнення правових позицій, викладених у судових рішеннях.

За законами логіки, аналіз — це операція, яка передбачає абстрагування. У рамках функції аналізу та узагальнення судової практики аналіз означає абстрагування від особливих рис правової позиції (зумовлених обставинами конкретної справи, в якій позиція була сформульована), та виявлення загальних рис такої правової позиції, що є спільними із загальними рисами правових позицій у інших справах певної категорії.

Таким чином, зміст діяльності із узагальнення становило виявлення загальних рис правових позицій у справах певної категорії, юрисдикції.

14. Первісна редакція Закону про судоустрій 2016 передбачала лише один спосіб забезпечення єдності практики — процесуальний (процесуальними засобами Верховного Суду — ч. 1 ст. 36). Тобто законодавець відмовився від позапроцесуальних правових засобів забезпечення єдності практики.

При цьому положення цього Закону щодо змісту та місця функції узагальнення судової практики у компетенції судів залишилися майже ідентичними із вищезазначеними положеннями Закону про судоустрій 2010.

Однак у жовтні 2017 р. поряд із процесуальним способом забезпечення єдності введено позапроцесуальний спосіб: компетенцію Пленуму Верховного Суду доповнено повноваженням із надання роз'яснень рекомендаційного характеру (п. 10² ч. 2 ст. 46 Закону про судоустрій 2016).

Згадане положення Закону про судоустрій 2016 не містить вказівки, в яких випадках Пленум Верховного Суду надає такі роз'яснення. Невизначеність гіпотези свідчить, що повноваження із надання роз'яснень є дискреційним. Що ж до повноваження із реалізації процесуального способу забезпечення єдності, то воно не є дискреційним: Верховний Суд не має можливості обирати, викласти чи не викласти висновок про правильне застосування норми права; у нього лише один варіант поведінки — викласти такий висновок у своїй постанові. Таким чином, при забезпеченні єдності практики

Верховний Суд може діяти двояким чином: або застосовувати лише процесуальний спосіб, або застосувати його у поєднанні із позапроцесуальним.

П. 10² ч. 2 ст. 46 Закону про судострій 2016 визначив досить широкі межі предмет роз'яснень («з питань застосування законодавства при вирішенні судових справ»). Очевидно, вони можуть бути надані з будь-якого правового питання, з приводу застосування будь-якої норми права, чи групи норм права.

Відповідно до ч. 4 ст. 328 КАСУ підставами касаційного оскарження є неправильне застосування судом норм матеріального права чи порушення норм процесуального права. Не підлягають касаційному оскарженню судові рішення у справах незначної складності, але щодо них все одно може бути відкрите касаційне провадження, якщо вони стосуються питання права, яке має фундаментальне значення для формування єдиної правозастосовчої практики, або справа становить значний суспільний інтерес (п. 2 ч. 5 ст. 328 КАСУ). Таким чином, Верховним Судом може бути прийнято до розгляду і вирішено фактично будь-яку справу із певним проблемним правовим питанням.

Очевидно, предмети процесуального та позапроцесуального способів забезпечення єдності судової практики за обсягом майже цілком збігаються.

15. При виборі варіанту забезпечення єдності практики (суто у процесуальний спосіб або шляхом його поєднання із позапроцесуальним) Верховний Суд не є абсолютно вільним.

Відповідно до правової доктрини при виборі варіанту поведінки правозастосовець обмежений, зокрема, конституційними принципами (М. І. Козюбра, А. О. Селіванов, Г. Й. Ткач, Н. О. Армаш, І. О. Грибок, Ю. О. Євтошук, О. П. Євсєєв, О. С. Лагода, Т. С. Мартянова, М. Савчин, О. Сидельніков, І. Б. Стахура, В. П. Тимошук, О. О. Уварова, Т. М. Фуфалько, та інші). Статтею 8 Конституції України визнається верховенство права, одним із елементів якого є принцип правової визначеності

(абз. 3 пп. 3.1 п. 3 мотивувальної частини рішення Конституційного Суду України від 29 червня 2010 р. № 17-рп/2010). Правова визначеність серед іншого передбачає послідовність (єдність) судової практики суду касаційної інстанції (наприклад, § 116 рішення Європейського суду з прав людини від 29 листопада 2016 р. у справі «Грецька католицька парафія Лупені та інші проти Румунії» (Case of Lupeni Greek catholic parish and others v. Romania)).

За умов, коли єдність судової практики забезпечується через дві не узгоджені між собою правові форми — процесуальну діяльність Верховного Суду та діяльність Пленуму Верховного Суду, — виникає загроза стосовно послідовності судової практики, оскільки зазначена функція за своєю природою не може виконуватися одночасно (паралельно) через дві чи більше не узгоджені між собою правові форми. Про реальність такої загрози свідчать, зокрема, такі випадки конкуренції між правовими позиціями:

— Пленуму Верховного Суду України (постанова № 17 від 19 грудня 2008 р.) та Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України (постанова від 4 листопада 2008 р., ЄДРСР № 2604856) у питанні щодо визнання за органами суддівського самоврядування статусу суб'єкта владних повноважень;

— Пленуму Вищого адміністративного суду України (п. 11 Постанови № 8 від 20 травня 2013 р.) та Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України (постанова від 15 листопада 2016 р., ЄДРСР № 63246413) у питанні щодо підвідомчості спорів за позовами відповідних органів державної влади або органів місцевого самоврядування про зобов'язання знесення самочинного будівництва;

— Пленуму Вищого адміністративного суду України (п. 13 Постанови № 8 від 20 травня 2013 р.) та Судової палати в адміністративних справах і Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України (постанови від 13 травня 2008 р., ЄДРСР № 2680278; від 2 грудня 2014 р., ЄДРСР № 42202901) у питанні

щодо підвідомчості спорів щодо забезпечення громадян (публічних службовців) житлом;

— Пленуму Вищого адміністративного суду України (п. 25 Постанови № 8 від 20 травня 2013 р.) та Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України (постанови від 16 лютого 2016 р., ЄДРСР — № 56755298; від 15 червня 2016 р., ЄДРСР № 58986596) у питанні щодо підвідомчості спорів з приводу рішень Фонду гарантування вкладів фізичних осіб про відмову включити особу до реєстру вимог кредиторів, про відмову включити вкладника до переліку вкладників, які мають право на відшкодування коштів за вкладками.

Тому наявні ознаки того, що повноваження Пленуму Верховного Суду із надання рекомендаційних роз'яснень створює умови для порушень правової визначеності.

16. Повертаючи до компетенції Пленуму Верховного Суду повноваження із надання рекомендаційних роз'яснень, законодавець виходить із презумпції недовісти процесуального способу забезпечення єдності практики (високої ймовірності недостатньої докладності, повноти та ясності правових позицій у мотивувальних частинах судових рішень Верховного Суду, або виникнення розбіжностей між такими позиціями). За задумом парламенту, таку недовість слід усувати не шляхом приведення якості судочинства у відповідність до Конституції України, а шляхом використання позапроцесуального засобу, який буде більш якісним за судовий спосіб захисту прав громадян, у тому числі права на рівність перед законом (гарантією якого, власне, є єдина судова практика).

Однак такий підхід не відповідає ст. 3 Конституції України, на основі якої Конституційний Суд України сформулював твердження про те, що судовий спосіб захисту вважається найбільш дієвою гарантією відновлення порушених прав і свобод людини і громадянина (абз. 1 пп. 3.2 п. 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 9 вересня 2010 р. № 19-рп/2010).

Громадяни вправі очікувати, що судочинство в Україні відповідатиме такій характеристиці.

У зв'язку із викладеним, із компетенції Пленуму ВС пропонуємо виключити повноваження щодо надання рекомендаційних роз'яснень.

V. Повноваження ВС із надання методичної інформації

17. Положення п. 7 ч. 2 ст. 36 Закону про судоустрій 2016 покладає на ВС обов'язок із забезпечення апеляційних та місцевих судів методичною інформацією з питань правозастосування.

Методика правозастосування — це не що інше, як юридична техніка, тобто правила встановлення наявності чи відсутності прогалини у нормативному регулюванні, правила її подолання за допомогою аналогії закону, аналогії права, правила встановлення наявності чи відсутності колізії між правовими нормами, правила її подолання, правила оцінки доказів при правозастосуванні тощо. Формулювання цих правил у судових рішеннях з метою подолання негативних наслідків вад законів, власне, і є основним завданням ВС як елементу системи струмувань і противаг. Судове рішення ВС може вважатися повним, якщо в обґрунтуванні правильного застосування норми права цей суд наводить, зокрема, правила юридичної техніки, які були неправильно використані або взагалі не використані судами нижчих інстанцій.

Натомість згадане вище положення п. 7 ч. 2 ст. 36 Закону про судоустрій 2016 передбачає, що методична інформація має надаватися у позапроцесуальному порядку. Це означає, що правила юридичної техніки мають викладатися не у судових рішеннях, а у позапроцесуальних документах ВС. Проте таке правове регулювання уможливило неповноту судових рішень ВС та породжує неясність щодо способів забезпечення ним сталості та єдності судової практики (ч. 1 ст. 36 Закону про судоустрій 2016).

У зв'язку із викладеним, із ч. 2 ст. 36 Закону про судоустрій 2016 п. 7 пропонуємо виключити.

VI. Повноваження ВС щодо звернення до Конституційного Суду України з питань конституційності законів та інших правових актів

18. Відповідно до ч. 4 ст. 7 КАСУ: якщо суд доходить висновку, що закон чи інший правовий акт суперечать Конституції України, суд не застосовує такий закон чи інший правовий акт, а застосовує норми Конституції України як норми прямої дії (абз. 1); в такому випадку суд після винесення рішення у справі звертається до Верховного Суду для вирішення питання стосовно внесення до Конституційного Суду України подання щодо конституційності закону чи іншого нормативно-правового акта (абз. 2).

У свою чергу, п. 5 ч. 2 ст. 36 Закону про судоустрій 2016 р. містить, зокрема, положення, яким Пленум ВС наділено повноваженням звертатися до Конституційного Суду України з питань конституційності законів та інших правових актів.

З приводу наведених положень варто зазначити таке.

З огляду на принцип диспозитивності питання про передачу справи до судів вищих інстанцій має ініціюватися виключно учасниками справи, а не судом.

КАСУ не передбачає процедуру, за якою ВС має розглядати дане питання. Оскільки основна функція ВС — вирішувати фундаментальні проблеми права, а питання про конституційність закону є саме таким питанням, то це питання спершу має розглянути саме ВС у процесуальній формі.

Якщо учасник справи і далі заперечуватиме проти незастосування закону, то ВС безумовно (це має бути його імперативний обов'язок, а не дискреційне право) передає питання про конституційність закону на розгляд Конституційного Суду.

Такий підхід відповідатиме принципам рівності прав та справедливості: якщо особа має право на конституційну скаргу про неконституційність закону, то так само у особи має бути право на доступ до Конституційного Суду України із заявою про конституційність. У цій си-

туації за аналогією може бути застосована позиція Конституційного Суду України щодо можливості оскарження як ухвал суду про відмову в задоволенні заяви щодо повороту виконання рішення суду, так і ухвали щодо повороту виконання рішення суду (абз. 4 пп. 3.1 п. 3 мотивувальної частини рішення від 2 листопада 2011 р. № 13-рп/2011).

У зв'язку із наведеним пропоную:

у ч. 4 ст. 7 КАСУ абз. 2 виключити; доповнити КАСУ новою ст. 360¹ такого змісту:

«Стаття 360¹. Звернення до Конституційного Суду України

1. Протягом 10 днів з дня прийняття постанови за результатами розгляду касаційної скарги учасник справи має право подати до Верховного Суду заяву із вмотивованим запереченням проти викладеного у такій постанові висновку Верховного Суду про незастосування положення (положень) закону, іншого правового акта Верховної Ради України, акта Президента України, Кабінету Міністрів України, правового акта Верховної Ради Автономної Республіки Крим та застосування у зв'язку із цим норми Конституції України як норми прямої дії.

2. У разі одержання такої заяви Верховний Суд зобов'язаний протягом 2 днів постановити ухвалу про звернення до Конституційного Суду України із конституційним поданням щодо вирішення питання про відповідність Конституції України положення (положень) закону, іншого правового акта Верховної Ради України, акта Президента України, Кабінету Міністрів України, правового акта Верховної Ради Автономної Республіки Крим, не застосованого в адміністративній справі.

Заява учасника справи додається до конституційного подання».

Такі зміни, по-перше, визнають існуючу дійсність, коли у справі, у якій суд нижчої інстанції звернувся до ВС із проханням внести до КСУ подання щодо конституційності закону, сторони подають апеляційні та касаційні скарги. Касаційний перегляд буде визнано проце-

дурую «фільтрації» перед доступом до КСУ. Секретар Пленуму ВС Д. Д. Луспе-ник допускає внесення змін до чинної редакції ч. 4 ст. 7 КАСУ та аналогічних положень решти процесуальних кодексів «за наявності для цього підстав» [23].

А по-друге, такі зміни усунуть випадки прийняття, з одного боку, Пленумом ВС, а з іншого боку, ВС як адміністративним судом з приводу допустимості застосування одного і того самого закону протилежних рішень. Один із таких випадків мав місце стосовно положення ч. 3 ст. 13 Закону України «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус» (далі — Закон про ЄДДР), коли у справі № 815/3817/17 із відповідним проханням звернувся Одеський апеляційний адміністративний суд. Пленум ВС у своїй постанові № 8 від 16 листопада 2018 р. встановив відсутність ознак неконституційності згаданого положення Закону про ЄДДР. Проте КАС ВС у зазначеній справі (постанова від 7 лютого 2019 р., ЄДРСР № 79671569) та ВП ВС в аналогічній справі (постанова від 19 вересня 2018 р., ЄДРСР № 76822787) дійшли протилежного висновку: положення ч. 3 ст. 13 Закону про ЄДДР порушує ст. 22 Конституції України. Подібні випадки підривають довіру громадян до ВС.

19. Згідно із ч. 2 ст. 150 Конституції України ВС має право звертатися до Конституційного Суду України із конституційними поданнями щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень певних правових актів. Зазначене положення не вказує, за яких обставин (у яких випадках) ВС реалізує повноваження щодо внесення конституційного подання.

За таких умов необхідно мати на увазі, що межі реалізації повноважень органу влади встановлюються, зокрема, нормами про компетенцію цього органу (ч. 1 ст. 117 Конституції України), а також нормами про компетенцію суміж-

них органів влади (абз. 2 п. 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 5 жовтня 2005 р. № 7-рп/2005). Компетенція — це питання (сукупність питань), у яких здійснюється певна функція (ч. 5 ст. 140, ч. 1 ст. 143 Конституції України).

Відповідно до ч. 3 ст. 125 Конституції України ВС є найвищим судом у системі судоустрою України.

Згідно із ч. 3 ст. 8 Основного Закону України звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується. Відповідно до ч. 1 ст. 55 Основного Закону України права і свободи людини і громадянина захищаються судом. За змістом положень частин 1, 2 ст. 124 Конституції України суди здійснюють як правосуддя, так і інші функції, однак розділ VIII Конституції України іменується «Правосуддя», що дозволяє стверджувати, що основною функцією є правосуддя, а решта функцій — похідними від неї, які безпосередньо дотичні до неї. Із наведених конституційних положень випливає, що компетенцію судів, у тому числі ВС, за загальним правилом, становить обов'язок із захисту прав і свобод особи шляхом здійснення правосуддя.

Щоправда, до компетенції ВС віднесено і окремі спеціальні питання — ухвалення висновку щодо додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про імпідмент Президенту України, попереднього висновку щодо неспроможності виконання Президентом України своїх повноважень за станом здоров'я (статті 110, 111 Конституції України). Проте вирішення цих питань не передбачає потреби ВС у зверненні до Конституційного Суду України.

Поряд із ВС повноваженням зі звернення до Конституційного Суду України із конституційним поданням щодо конституційності певних правових актів наділено: Президента України; народних депутатів України; Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини; Верховну Раду Автономної Республіки Крим.

Компетенцію Президента України становлять питання, визначені, зокрема, у статтях 106, 107 Конституції України, компетенцію народних депутатів України — питання, визначені, зокрема, у статтях 85, 92 Конституції України, тобто питання, що виносяться на розгляд парламенту (абз. 2 п. 5 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 29 січня 2008 р. № 2-рп/2008), компетенцію Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини — питання парламентського контролю за додержанням конституційних прав і свобод людини (стаття 101 Конституції України), компетенцію Верховної Ради Автономної Республіки Крим — питання, що визначені, зокрема, статтями 137, 138 Конституції України.

Також Конституцією України встановлено, що у сфері правосуддя: питаннями забезпечення незалежності суддів, видатків на утримання судів, утворення, реорганізації і ліквідації судів опікується Вища рада правосуддя (ч. 2 ст. 125, ч. 3 ст. 126, ч. 1 ст. 130), питаннями добору суддів, прокурорів, їх професійної підготовки, оцінювання, їх дисциплінарної відповідальності, фінансового та організаційного забезпечення судів — органи та установи системи правосуддя, утворені відповідно до закону (ч. 10 ст. 130).

Наведене дозволяє стверджувати, що ВС повноважний звернутися до Конституційного Суду України лише із тих правових питань, які постали у процесі правосуддя; таке звернення неможливе з питань, що віднесені до компетенції Вищої ради правосуддя, інших органів та установ системи правосуддя, Президента України, народних депутатів України, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Верховної Ради Автономної Республіки Крим.

У зв'язку із наведеним у п. 5 ч. 2 ст. 36 Закону про судоустрій 2016 р. слова «*про звернення до Конституційного Суду України з питань конституційності законів та інших правових актів, а також*» пропоную виключити.

VII. Наукове консультування у судовому процесі

20. Відповідно до ч. 7 ст. 347 КАСУ для отримання наукового висновку палата, об'єднана палата чи ВП ВС можуть звертатися виключно до фахівців НКР ВС.

У справі, що перебуває на розгляді ВС, може постати правове питання, яке не входить до сфери спеціалізації жодного із фахівців НКР ВС; натомість із цього питання наукові дослідження проводилися фахівцями, які не входять до складу НКР ВС і які здатні виконати повніший за змістом науковий висновок у стисліші строки.

Відповідно до п. 6 ч. 3 ст. 6 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» консультативну допомогу має право надавати будь-який науковий працівник, тобто фізична особа, яка проводить фундаментальні та (або) прикладні наукові дослідження і отримує наукові та (або) науково-технічні (прикладні) результати та має вищу освіту не нижче другого (магістерського) рівня, відповідно до трудового договору (контракту) професійно провадить наукову, науково-технічну, науково-організаційну, науково-педагогічну діяльність (п.п 4, 20 ст. 1 цього Закону).

Відповідно, до виконання наукових висновків для потреб судочинства варто допустити усіх наукових працівників, які бажають виступати науковими консультантами у судових справах. Для цього Державна судова адміністрація України має вести облік наукових працівників, які заявили про готовність виконувати наукові висновки, повідомили про свою спеціальність відповідно до паспорта спеціальності (постанова Президії ВАК України від 8 жовтня 2008 р. № 45-06/7) та надали перелік результатів своїх наукових досліджень. З огляду на спеціальність та предмет наукових досліджень ВС і обиратиме наукового працівника (наукових працівників) для виконання наукового висновку в конкретній справі.

При цьому варто зважити, що фундаментальне питання права постає спершу перед судами нижчих інстанцій і лише

після цього надходить до ВС. Науковий висновок, залучений до справ у судах нижчих інстанцій, здатен попередити судову помилку, утримати учасника справи від апеляційного чи касаційного оскарження, спростити суддям ВС завдання при вирішенні питання про допуск справи до касаційного розгляду, зменшити час розгляду справи у суді касаційної інстанції. Тому право залучати наукових консультантів варто надати і судам нижчих інстанцій і учасникам справи (незалежно від того, судом якої інстанції розглядається справа). Виконання наукового висновку за дорученням суду стане обов'язком для фахівця, а не правом, оскільки здійснюватиметься на підставі відповідної ухвали суду.

Науковий працівник має право отримувати плату за консультативну допомогу (пп. 7¹ п. 2 Переліку платних послуг, які можуть надаватися навчальними закладами, іншими установами та закладами системи освіти, що належать до державної та комунальної форми власності, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2010 р. № 796), у той час як фахівець НКР ВС такого права не має, що знижує мотивацію при підготовці ним наукових висновків для ВС.

Інститут експертизи з питань права (ст. 69 КАСУ) не підходить для потреб наукового консультування, оскільки предметом аналізу експерта з питань права є правові положення і результатом аналізу є правовий висновок. Натомість при науковому консультуванні предметом аналізу є наукові джерела і його результати викладаються у науковому висновку, який не є і не може бути формою втручання у функцію судді, оскільки не досліджує право, що регулює конкретні спірні правовідносини.

Висновки

У ст. 328 КАСУ чинні положення частин 3, 4 варто замінити загальним правилом: підставою касаційного оскарження є наявність у справі питання права,

яке має фундаментальне значення для формування єдиної правозастосовчої практики.

Питаннями права, які мають фундаментальне значення для формування єдиної правозастосовчої практики, є питання загальної теорії права (зокрема, ознаки наявності прогалини у нормативному регулюванні, правила її подолання за допомогою аналогії закону, аналогії права, ознаки колізії між правовими нормами, правила її подолання, правила оцінки доказів при правозастосуванні).

Тому, за загальним правилом, справи у ВС мають вирішуватися Великою Палатою у складі усіх суддів ВС. Як виняток, за відсутності у справі питання права, загального для усіх юрисдикцій, але наявності питання права, що має значення для формування правозастосовчої практики у межах певної юрисдикції, така справа має передаватися Великою Палатою ВС на вирішення відповідного касаційного суду, який розглядатиме її у складі усіх суддів відповідної спеціалізації. У такому разі компетенцію колегій суддів варто обмежити вирішенням питання про допуск касаційної скарги до розгляду у ВС (відкриття провадження у справі). Відповідно, палати та об'єднані палати слід ліквідувати.

Судження ВС із таких питань права мають стати основним правовим засобом формування єдиної правозастосовчої практики.

Із компетенції Пленуму ВС варто виключити повноваження щодо надання рекомендаційних роз'яснень.

До виконання наукових висновків для потреб судочинства варто допустити усіх наукових працівників (за Законом України «Про наукову та науково-технічну діяльність»), які бажать виступати науковими консультантами у судових справах.

Викладені у цій статті поради щодо змін до положень КАСУ стосуються також й аналогічних положень ЦПКУ та ГПКУ.

Список використаної літератури

1. Судді загальних судів західних областей України обговорили з суддею Верховного Суду значення висновків ВС щодо застосування норм права у цивільних справах. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/689380/>.
2. Голова ККС ВС взяв участь в обговоренні науково-практичного коментаря щодо запобігання домашньому насильству. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/648799/>.
3. Судді ВС та представники Ради Європи обговорили напрями подальшого співробітництва. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/584413/>.
4. Голова ВС Валентина Данішевська взяла участь у заході LHS Discussion Hub «Судова реформа: проміжні результати та нові виклики». URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/540438/>.
5. ВС надав суддям Харківського регіону методичну допомогу з питань правозастосування. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/597640/>.
6. У Верховному Суді обговорили питання співробітництва з українсько-канадським Проектом підтримки судової реформи. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/429433/>.
7. Суддя — спікер ККС ВС Тетяна Шевченко про єдність судової практики. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/539188/>.
8. Студенти-правники побачили, як розглядають справи у КЦС ВС та поспілкувались із суддею на професійні теми. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/678646/>.
9. У Верховному Суді обговорили проблеми судового менеджменту. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/668770/>.
10. Голова КАС ВС Михайло Смокович під час зустрічі з представниками USAID розповів про діяльність. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/666972/>.
11. Судді КЦС ВС обговорили з експертом Проекту ЄС «PRAVO-Justice» практику застосування процесуальних фільтрів. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/661908/>.
12. Суддя Верховного Суду Василь Крат зустрівся зі студентами Київського національного університету імені Тараса Шевченка. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/596031/>.
13. Касаційний цивільний суд у складі Верховного Суду підбив підсумки за перший рік роботи. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/640391/>.
14. Проект Twinning може допомогти у вивченні європейського досвіду застосування касаційних. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/633363/>.
15. Єдність і сталість судової практики зменшить надходження справ до суду — суддя ВС Алла Лєсько. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/685640/>.
16. У Верховному Суді відбулося навчання для суддів щодо зловживання процесуальними правами. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/680583/>.
17. КАС ВС і Київський регіональний центр Національної академії правових наук України підписали договір про співпрацю. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/598446/>.
18. Майже на кожній нараді судді КЦС ВС обговорюють питання критеріїв віднесення справ до категорії малозначних. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/609212/>.
19. У Верховному Суді обговорили проблеми застосування касаційних фільтрів. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/636145/>.
20. Верховний Суд запрошує взяти участь в обговоренні! URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/anons/692164/>.
21. Про захист законних інтересів в адміністративному судочинстві говоритимуть під час круглого столу в КАС ВС. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/anons/582145/>.
22. До уваги ЗМІ! URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/anons/560324/>.
23. Конституційна скарга — це дисциплінуючий фактор для суддів. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/505195/>.

24. Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду відзвітував про діяльність за перший рік роботи. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/634540/>.

Перепелюк В. Г. Некоторые соображения по совершенствованию организации деятельности Верховного Суда.

Первый год работы Верховного Суда показал, что действующие процессуальные фильтры не способствуют выполнению этим судом своей задачи — обеспечения единства правоприменения. В статье предлагается эти процессуальные фильтры заменить единственным и основным фильтром — наличием в деле вопроса права, имеющего фундаментальное значение для формирования единой правоприменительной практики. Такими вопросами предлагается считать, прежде всего, отдельные вопросы общей теории права. По общему правилу, судебные дела в Верховном Суде предлагается рассматривать Большой Палатой в составе всех судей этого суда.

Ключевые слова: процессуальные фильтры, вопрос права, имеет фундаментальное значение для формирования единой правоприменительной практики, структура Верховного Суда.

Perepeliuk V. G. Some considerations on improving the organization of the Supreme Court.

The first year of the work of the Supreme Court has shown that valid procedural filters do not contribute to the fulfillment of the task by the court — ensuring the unity of law enforcement. The article proposes to replace these procedural filters with a single and main filter — the existence of a case law, which is fundamental to the formation of a single law enforcement practice. Such questions are suggested, first of all, to separate questions of the general theory of law. As a general rule, court proceedings in the Supreme Court are proposed to be considered by the Grand Chamber of all judges of this court.

Key words: procedural filters; the question of law, which is fundamental to the formation of a single law-enforcement practice; structure of the Supreme Court.

А. Ю. Таран

УДК 347.634/.637

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ ПРО СТЯГНЕННЯ АЛІМЕНТІВ

Стаття присвячена розгляду окремих аспектів виконання рішень про стягнення аліментів та розглянуто напрями розвитку та сучасний стан виконання рішень про стягнення аліментів в Україні.

Ключові слова: аліменти, порядок виконання рішень, Закон України «Про виконавче провадження».

З 06.02.2018 р. набрав чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту права дитини на належне утримання шляхом вдосконалення порядку примусового стягнення заборгованості зі сплати аліментів» (далі — Закон) від 07.12.2017 р. № 2234-19 (крім окремих норм), яким внесено зміни до низки нормативно-правових актів, посилено відповідальність боржників за виконавчими документами про стягнення аліментів, встановлено ряд нових важелів впливу на останніх.

Так, зокрема, викладено в новій редакції ч. 9 ст. 71 Закону України «Про виконавче провадження», якою, наразі, передбачено, що за наявності заборгованості зі сплати аліментів, сукупний розмір якої перевищує суму відповідних платежів за шість місяців, державний виконавець виносить вмотивовані постанови:

1) про встановлення тимчасового обмеження боржника у праві виїзду за межі України — до погашення заборгованості зі сплати аліментів у повному обсязі;

2) про встановлення тимчасового обмеження боржника у праві керування транспортними засобами — до погашення заборгованості зі сплати аліментів у повному обсязі;

3) про встановлення тимчасового обмеження боржника у праві користування вогнепальною мисливською, пневматичною та охолощеною зброєю, пристроями вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, — до погашення заборгованості зі сплати аліментів у повному обсязі;

4) про встановлення тимчасового обмеження боржника у праві полювання — до погашення заборгованості зі сплати аліментів у повному обсязі.

Міністерством юстиції України спільно з Міністерством внутрішніх справ наказами від 30.01.2018 р. № 64/261/5 та № 256/5/65 затверджені, відповідно, Порядок взаємодії Міністерства внутрішніх справ України, Національної поліції України та органів і осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів, та Порядок взаємодії органів та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів, та органів Державної прикордонної служби України під час здійснення виконавчого провадження.

Так, відповідно до положень розділу I Порядку взаємодії органів та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів, та органів Державної прикордонної служби України під час здійснення виконавчого провадження (далі — Порядок), зазначений Порядок розроблено з метою узгодження дій органів та осіб, які відповідно до закону здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів, та органів Державної прикордонної служби України (далі — Держприкордонслужба) у разі застосування щодо осіб заходів тимчасового обмеження у праві виїзду з України або заборони в'їзду в Україну з використанням відповідної бази даних Держприкордонслужби (далі — база даних).

Регламент передачі даних, формат, структура та обсяг інформації, що передається, вимоги щодо захисту інформації, терміни впровадження програмного забезпечення для взаємообміну інформацією визначаються відповідними спільними рішеннями Міністерства юстиції України та Держприкордонслужби, які оформлюються окремими протоколами, підготовленими відповідно до вказаного Порядку.

Вищезазначений Порядок не поширюється на взаємодію органів та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів, та органів Держприкордонслужби під час

здійснення виконавчого провадження, якщо воно пов'язане з виконанням вироку суду.

Відповідно до положень ч. 3 розділу IV зазначеного Порядку, вмотивована постанова державного виконавця про встановлення тимчасового обмеження боржника у праві виїзду за межі України за виконавчими документами про стягнення аліментів направляється до виконання після закінчення строку, визначеного ч. 5 ст. 74 Закону України «Про виконавче провадження» (далі — Закон), для оскарження рішення, дії виконавця, якщо рішення, дії виконавця не було оскаржено.

Після реєстрації в Системі постанови державного виконавця та супровідного листа на адресу уповноваженого органу Держприкордонслужби з використанням електронного цифрового підпису зазначена інформація передається за допомогою Системи до бази даних уповноваженого органу Держприкордонслужби для опрацювання.

Уповноважений орган Держприкордонслужби не пізніше наступного робочого дня після надходження вмотивованої постанови державного виконавця приймає її до виконання та вносить інформацію до бази даних, про що надсилає повідомлення до відповідного органу державної виконавчої служби протягом трьох робочих днів через Систему.

Відповідно до ч. 5 розділу IV зазначеного Порядку, інформацію про особу, стосовно якої діє тимчасове обмеження у праві виїзду за межі України, уповноважений орган Держприкордонслужби вилучає (знімає з контролю) з бази даних у разі винесення постанови про:

— закінчення виконавчого провадження на підставі пунктів 1—3, 5—7, 9—12, 14, 15 ч. 1 ст. 39 Закону;

— скасування тимчасового обмеження у праві виїзду особи з України у разі погашення заборгованості зі сплати аліментів у повному обсязі.

Після реєстрації в Системі постанови виконавця, на підставі якої здійснюєть-

ся вилучення інформації з бази даних, та супровідного листа на адресу уповноваженого органу Держприкордонслужби з використанням електронного цифрового підпису зазначена інформація передається за допомогою Системи до бази даних уповноваженого органу Держприкордонслужби для опрацювання.

Частиною 6 розділу IV зазначеного Порядку передбачено, що уповноважений орган Держприкордонслужби після розгляду документів, зазначених у пунктах 4, 5 цього розділу, приймає їх до виконання та вилучає інформацію про особу з бази даних або обґрунтовано відмовляє у прийнятті до виконання не пізніше трьох робочих днів.

Згідно розділу VII Порядку взаємодії Міністерства внутрішніх справ України, Національної поліції України та органів і осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів (далі — Порядок), постанова про встановлення тимчасового обмеження боржника у праві керування транспортними засобами надсилається до ЄІС в електронному вигляді з використанням ЕЦП державного виконавця, який виніс відповідну постанову, через АСВП.

Тимчасове обмеження боржника у праві керування транспортними засобами припиняється на підставі постанови державного виконавця у разі:

- погашення боржником заборгованості зі сплати аліментів у повному обсязі;
- закінчення виконавчого провадження на підставі пунктів 1—3, 5, 7, 9, 10 ч. 1 ст. 39 Закону.

Постанова державного виконавця надсилається до ЄІС в електронному вигляді з використанням ЕЦП державного виконавця, який виніс відповідну постанову, через АСВП.

Відповідно до розділу VIII зазначеного Порядку, постанова про встановлення тимчасового обмеження боржника у праві користування вогнепальною мисливською, пневматичною та охолощеною зброєю, пристроями вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряд-

жених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії, надсилається до ЄІС в електронному вигляді з використанням ЕЦП державного виконавця, який виніс відповідну постанову, через АСВП.

Тимчасове обмеження боржника у праві користування вогнепальною мисливською, пневматичною та охолощеною зброєю, пристроями вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії, припиняється на підставі постанови державного виконавця у разі:

- погашення боржником заборгованості зі сплати аліментів у повному обсязі;
- закінчення виконавчого провадження на підставі пунктів 1—3, 5, 7, 9, 10 ч. 1 ст. 39 Закону.

Постанова державного виконавця надсилається до ЄІС в електронному вигляді з використанням ЕЦП державного виконавця, який виніс відповідну постанову, через АСВП.

Постанова про тимчасове обмеження боржника у праві полювання надсилається до виконання до обласного управління лісового та мисливського господарства.

Зазначені у ч. 9 ст. 71 Закону України «Про виконавче провадження» постанови надсилаються сторонам для відома не пізніше наступного робочого дня з дня їх винесення та направляються до виконання відповідними органами після закінчення строку, визначеного ч. 5 ст. 74 Закону України «Про виконавче провадження», для оскарження рішення, дії виконавця, якщо рішення, дії виконавця не були оскаржені.

У разі оскарження рішення, дії виконавця, постанови, зазначені у пунктах 1—4 вказаної частини Закону, якщо їх не скасовано, підлягають виконанню відповідними органами після розгляду справи відповідним судом.

Таран А. Ю. Некоторые аспекты исполнения решений о взыскании алиментов.

Статья посвящена рассмотрению отдельных аспектов исполнения решений о взыскании алиментов и рассмотрены направления развития и современное состояние исполнения решений о взыскании алиментов в Украине.

Ключевые слова: алименты, порядок исполнения решений, Закон Украины «Про исполнительное производство».

Taran A. Yu. Some aspects of the enforcement of decisions on the recovery of alimony.

Dedicated to the consideration of certain aspects of the execution of decisions on the recovery of alimony and the development trends and the current state of execution of decisions on the recovery of alimony in Ukraine.

Key words: alimony, the order of execution of decisions, the Law of Ukraine «On Enforcement Proceedings».

Цивільний кодекс для Східної Галиції 1797 р. Codex civilis pro Galicia Orientali anni MDCCXCVII: 2-ге вид., доопр. / пер. з лат. А. Гужви; за ред. О. Кутателадзе, В. Зубара. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 660 с.

ISBN 978-966-667-704-7

До уваги читачів пропонується друге видання латинського тексту з паралельним перекладом на українську мову Цивільного кодексу для Східної Галиції 1797 р. Це не лише зразок одного з перших повних кодифікацій приватного права Габсбургської монархії, а й однієї з перших кодифікацій приватного права у Європі. Особливий інтерес для досліджувачів становить той факт, що зазначений документ застосовувався на частині території сучасної України.

Видання розраховане на наукових та науково-педагогічних працівників навчальних закладів і наукових установ, студентів, аспірантів, докторантів юридичних та історичних напрямів і широкий читацький загал.

А. С. Кубко,
кандидат юридичних наук,
докторант відділу теорії держави і права
Інституту держави і права ім. В. М. Корецького
НАН України

УДК 340.12

ЗАВДАННЯ ДЕРЖАВИ І ПРИВАТНІ ІНТЕРЕСИ (ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ БАЛАНСУ І ПРОТИВАГ)

У статті аналізується питання балансу між завданнями держави і приватними інтересами. Автор розглядає природу, властивості завдань держави в контексті їх співвідношення з інтересами приватного характеру. Завдання держави, будучи пов'язаними із державними інтересами, в процесі своєї реалізації державою зумовлюють обмеження приватних прав та інтересів особи. Ключове значення має проблема балансу між завданнями держави та приватними інтересами, а забезпечення такого балансу є обов'язком держави. Науково-теоретичною основою для вироблення підходів до вирішення проблеми балансу завдань держави та приватних інтересів має стати дослідження завдань держави як складної у структурному відношенні категорії, в рамках якої слід розглядати загальні і похідні завдання. Виконання цих двох рівнів завдань у сукупності здатне забезпечити необхідний баланс завдань держави і приватних інтересів.

Ключові слова: держава, завдання держави, державний інтерес, приватні права, приватні інтереси.

Завдання держави виступають одним із ключових аспектів у науково-теоретичному дослідженні проблеми державного механізму, ролі держави в соціальному житті в правовій системі, правового регулювання суспільних відносин. Завдання держави і процес їх реалізації є важливим чинником, що справляє вплив на формування теоретичних положень щодо діяльності держави, кола і способів здійснення державних повноважень, методи державно-владного впливу на учасників суспільного життя і на громадянське суспільство в цілому.

Деякі завдання, які постають перед державою, викликають необхідність за-

стосування з боку держави в певних сферах суспільного життя більш деталізованого, всеохоплюючого, імперативного — за висловом С. С. Алексеєва — інтенсивного правового регулювання суспільних відносин [1, с. 214]. Навпаки, актуалізація інших завдань держави обумовлює те, що в окремих галузях держава на певному історичному етапі утримується від масштабного державно-владного впливу на суспільні процеси, залишаючи приватним (недержавним) суб'єктам більш широку правову автономію, можливість врегулювати відносини та визначати свою поведінку на диспозитивних засадах.

Характер завдань держави виступає фактором, що визначає пріоритетні напрями діяльності держави, її органів і посадових осіб, розподіл державою матеріальних ресурсів (наприклад, у рамках визначення обсягу і напрямів бюджетних видатків) та механізми залучення таких ресурсів для державних потреб.

У наукових роботах наголошується на глобальному характері категорії завдань держави [2, с. 71], які є визначальними щодо державних функцій, а функції держави виступають вираженням і конкретизацією завдань [3, с. 43]. Завдання держави розглядають як безпосередню передумову, що визначає послідовність виникнення, зміну та розвиток функцій держави [4, с. 92]. Завдання являють собою важливий фактор, що впливає на функціонування державного механізму, на напрями розвитку і трансформації системи права. Даний висновок слідує й з підходів, які висловлені у практиці міжнародних юрисдикційних установ, таких як Європейський суд з прав людини. В одному із рішень Європейський суд [5] по суті вказав на те, що завдання держави, які мають суттєву вагу — йшлося про завдання забезпечити виконання державою її зобов'язань, покладених на неї згідно з нормами права Європейського Союзу як на державу — учасницю цієї міжнародної організації — можуть прямо впливати на заходи держави управлінського та законодавчого характеру. Тобто характер цих завдань обумовлює певним чином діяльність законодавчої, виконавчої та судової гілок влади держави, їх повноваження, включаючи вжиття державою заходів щодо обмеження прав приватної особи.

Особливістю завдань держави є й те, що вони тісно пов'язані із державними інтересами. Ця теза знаходить обґрунтування, враховуючи як підходи до розуміння державних інтересів, відображені в правовій системі України, так і з огляду на науково-теоретичні положення з проблематики завдань і функцій держави. В основу державних інтересів покладені загальносуспільні потреби. Конституційний Суд України у рішенні від

8 квітня 1999 р. [6], розглядаючи тлумачення категорії державних інтересів, вказав, що вони встановлюються нормами Конституції або інших правових актів, мають у своїй основі потреби у здійсненні загальнодержавних дій, програм (політичних, економічних, соціальних та ін.), а потреби, що лежать в основі цих інтересів, спрямовані на захист суверенітету, територіальної цілісності України, гарантування її державної, економічної, інформаційної, екологічної безпеки, охорону земель, захист прав усіх суб'єктів права власності тощо. Те, що інтереси ґрунтуються на відповідних потребах, визнано в наукових роботах, присвячених проблемам інтересу як юридичної категорії [7, с. 34]. Потреби, в свою чергу, справляють вплив на завдання держави. У роботах з правової теорії знайшло відображення положення, що об'єктивно зумовлені соціальні потреби обумовлюють завдання держави на певному історичному етапі її розвитку, які вирішуються через функції держави [8, с. 89]. В. С. Нересянц пов'язував функції та функціональну діяльність держави із реалізацією загальних інтересів [9, с. 256].

Отже, характерною рисою завдань держави виступає їх взаємозв'язок із державними інтересами.

Державні інтереси мають загальний характер: вони засновані на загальносуспільних потребах і отримують визнання (усвідомлення) з боку держави і суспільства. Ці інтереси реалізуються через застосування державно-владних механізмів законодавчого та адміністративно-управлінського характеру, а також у судовій практиці. Тобто державні інтереси дістають реалізацію із приведенням в дію державного механізму. Вони обов'язково містять публічно-правовий аспект, мають публічно-правові властивості.

Із цим пов'язана наступна ознака завдань держави. Вони, будучи основою державних інтересів, нерідко виступають підставою для обмеження приватних прав недержавних суб'єктів відносин (громадян та організацій), втручання у їх приватні інтереси. Виконання

завдань держави може супроводжуватись необхідністю застосування з її боку обмежувальних заходів щодо приватних прав та інтересів, звуження обсягу приватних прав та правових можливостей їх реалізації. Цей аспект знайшов визнання у світовій науці. Професор школи права ім. Томаса Джеферсона К. Вандевельде в контексті дослідження проблем міжнародно-правової відповідальності держав за порушення прав іноземних інвесторів вказує на необхідність реалізації легітимних завдань державної політики (*legitimate public policy objectives*) як на правомірну підставу для застосування з боку держави обмежень прав та інтересів приватних осіб [10, с. 54].

Важливим для розуміння проблематики завдань держави з точки зору їх співвідношення із приватними інтересами є й те, що в сучасних умовах завдання держави знаходяться у процесі суттєвої трансформації. Цей процес багатогранний і в певному сенсі суперечливий. Протягом останніх десятиліть триває проголошений на початку розбудови української держави перехід до засад демократичного ладу, пріоритетного захисту прав людини і громадянина, розширення спектра особистих та політичних прав і свобод, утвердження ринкових принципів у економічному житті, принципів відкритості, прозорості державної влади, її певної підзвітності перед громадянським суспільством. У багатьох аспектах цей трансформаційний перехід наблизився до своєї мети лише частково, оскільки зустрічається із об'єктивними перешкодами, зумовленими політичними, соціальними, ідеологічними чинниками. Йдеться про утвердження верховенства права як про глобальне завдання. Це завдання було закріплено на конституційному рівні у 1996 р. і сьогодні його реалізація залишається актуальним питанням.

У той самий час в останні роки відбувається суттєве переосмислення завдань держави щодо захисту державного суверенітету, безпеки, територіальної цілісності, підвищення ефективності право-

охоронної діяльності. Тут держава постає перед необхідністю посилити свою роль, інтенсифікувати виконання державних завдань у цих напрямках.

Усі ці сторони трансформаційних процесів впливають на науково-теоретичне розуміння проблеми співвідношення завдань держави і приватних інтересів. В узагальненому вигляді стоїть питання про те, яким чином слід підходити до визначення балансу між завданнями держави та приватними інтересами. Реалізація державою своїх завдань нерідко супроводжується обмеженням приватних прав та інтересів, звуженням можливості їх реалізації. Це здійснюється на рівні законодавства, в рамках управлінської діяльності виконавчої гілки влади, на рівні відомчого регулювання, у практиці застосування правових норм — тобто у різних аспектах державної діяльності. Ключовим є питання, яким чином держава повинна діяти, щоб забезпечити необхідний баланс, співвідношення між реалізацією своїх завдань та інтересів, з одного боку, і необхідністю забезпечення приватних інтересів — з іншого.

Необхідність дотримання такого балансу зумовлена наступними чинниками.

По-перше, вимога про справедливий баланс між державними завданнями, інтересами та правами людини і приватними інтересами є сьогодні явищем правової дійсності. В певному сенсі — частиною правової системи. На необхідність дотримання такого балансу вказує у своїх рішеннях Європейський суд. Його прецедентна практика визнається джерелом права в Україні і підлягає застосуванню судами України. Підходи, викладені в рішеннях Європейського суду, повинні використовуватись також при тлумаченні правових норм, коли застосування таких норм пов'язано із правами людини та їх обмеженнями, при наданні юридичної оцінки фактичним обставинам. Недотримання судами або іншими органами влади принципів, закріплених у практиці Європейського суду може мати наслідком притягнення держави до міжнародно-правової відповідальності. Тобто підходи (концепції, доктрини), що знахо-

дять відображення в юриспруденції Європейського суду, сьогодні все глибше інтегруються у національну правову систему України. Це стосується й положення про вимогу дотримання справедливого балансу між загальними інтересами та правами людини.

Обмеження приватних прав та інтересів, які застосовуються державою, Європейський суд оцінює щодо відповідності гарантіям, закріпленим у Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та в додаткових протоколах до неї. В рішеннях Європейського суду неодноразово вказувалося, що такі заходи держави повинні бути пропорційними до своєї мети і забезпечувати справедливий баланс. Як зазначав Європейський суд, при вирішенні питання про те, чи дотриманий даний баланс у кожній конкретній ситуації, необхідне всебічне дослідження різних інтересів, щоб встановити, чи не було покладено на особу непропорційний та надмірний тягар (*disproportionate and excessive burden*) [11]. Недотримання вимоги пропорційності заходів держави (законодавчого, управлінського, судового характеру) щодо обмеження приватних прав та інтересів у багатьох випадках стає підставою для визнання Європейським Судом цих заходів такими, що порушують міжнародно-правові зобов'язання держави, навіть коли ці заходи здійснюються відповідно до закону та в загальних інтересах.

По-друге, вимога пропорційності, тобто збалансованості державних інтересів із приватними інтересами знайшла відображення у практиці інших міжнародних юрисдикційних установ щодо вирішення спорів між державами та іноземними інвесторами. Такими установами є Міжнародний центр по вирішенню інвестиційних спорів (ICSID), арбітражні суди, створені за правилами ЮНСІТРАЛ, Арбітражний інститут Торгової палати м. Стокгольм та інші. Їх повноваження вирішувати відповідні спори встановлені дво- та багатосторонніми міжнародними угодами в сфері захисту іноземних інвестицій, стороною багатьох із яких є Україна. Ці угоди встановлюють стандарти

поводження з іноземними інвестиціями і покладають на держави, на території яких здійснюються інвестиції, зобов'язання дотримуватись даних стандартів. Подібно до юриспруденції Європейського суду, міжнародні юрисдикційні установи щодо вирішення інвестиційних спорів виробили підходи до тлумачення положень міжнародних угод про захист інвестицій. Принцип пропорційності є одним із положень, що знайшов розвиток у практиці вирішення спорів між державами та приватними особами-інвесторами на міжнародному рівні.

Наприклад, у рішенні у справі *Tecnicas Medioambientales Tecmed S.A. v. The United Mexican States* арбітражний суд, створений в рамках ICSID, вирішуючи спір між державою та іноземним інвестором повинен був з'ясувати, чи являлися собою заходи держави-відповідача експропріацію іноземних інвестицій. Суд зазначив, що вирішальне значення в цьому відношенні має те, чи були обмежувальні дії або заходи держави пропорційними публічному інтересу, на захист якого вони були спрямовані. При оцінці пропорційності арбітражний суд ICSID використовував також підходи до тлумачення критерію пропорційності, вироблені у практиці Європейського суду, хоча рішення Європейського суду не були обов'язковими при розгляді справи *Tecmed* в рамках інвестиційного арбітражу. Арбітражний суд, оцінюючи пропорційність обмежень, що були застосовані державою щодо приватних інтересів іноземного інвестора, вказав: повинно існувати розумне співвідношення пропорційності між тягарем (обмеженнями, зобов'язаннями), покладеним на іноземного інвестора та метою, яку переслідували заходи по експропріації [12]. Тобто ключовим для оцінки правомірності дій держави було питання про те, чи дотримано справедливий баланс між завданнями держави, загальними інтересами, цілями державної політики, з одного боку, та приватними правами та інтересами особи — з іншого.

Оскільки юрисдикція міжнародного інвестиційного арбітражу ICSID визнана

Україною, наведені підходи є актуальними і для розвитку правової системи України. Ці положення міжнародної практики розгляду спорів між державами та приватними особами-інвесторами можуть застосовуватись й при оцінці прийнятності дій (заходів) держави України з точки зору її міжнародно-правових зобов'язань.

По-третє, збалансування державних інтересів, завдань держави із приватними інтересами є вимогою й внутрішнього законодавства України. Дана вимога закріплена у ст. 2 Кодексу адміністративного судочинства України [13]. Згідно з нею одним із критеріїв оцінки правомірності рішень, дій органів влади (суб'єктів владних повноважень) адміністративними судами є те, чи прийняті (вчинені) такі рішення або дії держави пропорційно. Пропорційність у даній нормі визначається як дотримання необхідного балансу між будь-якими несприятливими наслідками для прав, свобод та інтересів особи і цілями, на досягнення яких такі рішення чи дії спрямовані. Цілі, на які спрямовані рішення або дії органів влади, у розумінні наведеного положення означають виконання завдань держави і реалізацію відповідних державних інтересів, що може супроводжуватись обмеженням приватних прав та інтересів особи. На це вказує й те, що в правовій теорії цілі і завдання держави здебільшого розглядаються як тісно пов'язані між собою поняття [14, с. 69].

На нашу думку, теоретико-методологічні положення, які повинні сприяти виробленню наукових підходів до аналізу проблеми балансу державних завдань і приватних інтересів, мають бути розроблені саме в контексті дослідження категорії завдань держави. Йдеться про те, щоб запропонувати теоретичні підходи до розуміння завдань держави, їх видів, структури, процесу формування і реалізації, які (підходи) враховували б необхідність забезпечення цього балансу між завданнями держави і приватними інтересами.

Вище було згадано про глобальний характер категорії завдань держави. Разом

із тим, у контексті дослідження проблеми балансу між завданнями держави і приватними інтересами не можна обмежуватись розумінням завдань держави як явища загального, глобального характеру. Дійсно, держава наділена завданнями, які за своєю природою є глобальними і визначають (повинні визначати) спрямованість державно-владної діяльності інститутів держави. Ці завдання полягають у забезпеченні та утвердженні прав людини, захисті національної безпеки, основ конституційного ладу, територіальної цілісності держави, економічного добробуту, громадського порядку та суспільної моралі, здоров'я населення. Необхідність їх виконання прямо закріплена або впливає із положень Конституції України.

На виконання таких завдань спрямовані державні інтереси, які повинні отримати реалізацію у законодавстві та правозастосовчій діяльності. В процесі реалізації державні інтереси, а відтак і завдання держави, нерідко входять у певний конфлікт із приватними інтересами, зумовлюють необхідність обмеження таких інтересів. Виникає проблема балансу між завданнями держави та приватними інтересами, дотримання якого є вимогою правової системи. Для того щоб забезпечити цей баланс, держава, реалізуючи загальнодержавні завдання, постає перед необхідністю виконання інших завдань у рамках виконання цих загальних завдань. Такі «нові» завдання можна умовно віднести до завдань нижчого рівня. Вони виникають у рамках реалізації державою завдань загального порядку і спрямовані безпосередньо на забезпечення балансу між державними завданнями загального порядку і приватними інтересами особи.

Тому завдання держави слід розглядати як складну у структурному відношенні категорію, не зводячи її лише до розуміння завдань держави як глобального явища загального характеру. У структурі завдань держави ми виділяємо два рівні завдань. Перший (вищий) рівень завдань — це завдання вищого рівня, що носять більш загальний, гло-

бальний характер. Вони переважно закріплені в Конституції або впливають із системного тлумачення її положень. Вони можуть бути названі первинними завданнями. Другий рівень — це завдання, які постають перед державою тоді, коли держава реалізує завдання загального характеру, тобто завдання першого рівня і в процесі їх реалізації застосовує державно-владні механізми для обмеження приватних інтересів особи. Завдання другого рівня спрямовані на те, щоб у рамках реалізації загальних завдань забезпечити дотримання балансу між загальними завданнями держави і приватними інтересами. Завдання, які ми відносимо до завдань другого рівня, можна розглядати також як похідні завдання: вони виникають у рамках загальних завдань вищого рівня і спрямовані на їх збалансування із інтересами приватних осіб. У разі незабезпечення реалізації державою цих похідних завдань буде порушено принцип збалансування загальних завдань держави та приватних інтересів, що суперечить засадам правової системи України та міжнародно-правовим зобов'язанням держави.

Коло і характер похідних завдань залежить від сфери суспільних відносин, в якій реалізуються загальні завдання держави і спрямовані на їх досягнення державні інтереси, від специфіки суб'єктів цих відносин, фактичних обставин кожної конкретної ситуації, в якій держава діє для реалізації державного інтересу. Похідні завдання можуть стосуватись діяльності органів виконавчої, законодавчої або судової влади. Ці завдання, в свою чергу, можуть носити більш масштабний характер, стосуватись більш широкого спектру діяльності державних інституцій, охоплювати тривалий період часу або, навпаки, обмежуватись повноваженнями (діяльністю) окремого органу влади, бути обмеженими в часі, стосуватись окремої ситуації, наприклад, вирішення судового спору, тобто мати разовий характер.

Взаємодія загальних та похідних завдань держави знайшла певне відображення у судовій практиці України. В од-

ній із справ судом першої інстанції було прийнято рішення про задоволення позову прокурора в інтересах держави до приватних осіб та витребувано із їх володіння земельні ділянки. Рішення суду було в подальшому скасовано судами апеляційної та касаційної інстанції, проте залишено в силі за наслідками перегляду Судовою палатою у цивільних справах Верховного Суду України. Як відзначила Судова палата у цивільних справах [15], необхідність витребування земельних ділянок із володіння приватних осіб була зумовлена тим, що передача спірних ділянок у володіння набувачів (приватних осіб) відбувалась із порушенням норм Земельного та Водного кодексів України, які регулюють порядок використання земель відповідного цільового призначення.

Тобто йшлося про обмеження державою приватних інтересів особи, які полягали у продовженні безперешкодного володіння спірними ділянками. Оцінюючи дані обмеження з точки зору міжнародних зобов'язань України в сфері прав людини і підходів прецедентної практики Європейського суду, Судова палата в цивільних справах по суті вказала, що обмеження приватних інтересів набувачів земельних ділянок було здійснено у публічному інтересі. Публічний інтерес полягав у реалізації засад, закріплених у статті 13 Конституції України, відповідно до яких земля та водні ресурси є об'єктом права власності українського народу, перебувають під особливою охороною держави, а також конституційного принципу законності набуття прав на землю із додержанням основ правового порядку, згідно з яким органи влади і місцевого самоврядування діють лише в межах і на підставі, передбачених законом. Завдання держави у цій ситуації полягало у відновленні законності в питаннях передачі та зміни цільового призначення земель водного фонду, відновлення правового порядку в сфері використання земель, захист права власності українського народу згідно з Конституцією України. Щодо пропорційності обмежень приватних інтересів набувачів

земельних ділянок Судова палата дійшла висновку, що ці обмеження не можна розглядати як непропорційні, а справедливий баланс між загальними інтересами, завданнями держави по відновленню конституційних засад правопорядку щодо використання земель і приватними інтересами було дотримано. Така позиція була висловлена Судовою палатою, незважаючи на те, що в межах провадження у справі, яка переглядалась, суд не вирішив питання про компенсацію приватним особам (відповідачам) у зв'язку із витребуванням у них земельних ділянок. Судова палата відзначила, що в силу ст. 661 Цивільного кодексу України набувачі спірних ділянок за даних обставин мають право порушувати питання про відшкодування збитків. Це означає, що дотримано баланс між завданнями держави і приватними інтересами володільців спірних ділянок. Цей баланс був забезпечений шляхом запровадження у законодавство положень, на підставі яких особи мають юридичну можливість отримати захист своїх приватних інтересів шляхом пред'явлення позову про компенсацію майнової шкоди.

Якщо розглянути цей приклад з точки зору співвідношення загальних (первинних) і похідних завдань держави у контексті питання балансу між завданнями держави та приватними інтересами, маємо наступну ситуацію. Завданням держави загального (первинного) характеру виступає захист права власності народу України на землю, закріпленого у Конституції, забезпечення дотримання правового порядку, згідно з яким відчуження земельних ділянок повинне здійснюватись виключно на підставі закону, а в разі порушення цього принципу, відновлення законності у питаннях передачі земель приватним особам. Для виконання цього загального (первинного) завдання державою були запроваджені норми земельного, водного законодавства, законодавства про прокуратуру, що встановлювали юридичні механізми примусового відчуження земельних ділянок за позовами держави у при-

ватних осіб у разі, якщо цим особам земельні ділянки були надані із порушенням закону.

Коли правові механізми, спрямовані на досягнення загального завдання, були запроваджені державою, постало завдання другого рівня — похідне завдання. Воно було спрямоване на забезпечення балансу між загальним (первинним) завданням держави і приватними інтересами, які неминуче піддавались обмеженням для виконання державою загального завдання. В даному разі похідне завдання полягало у запровадженні правових засобів, які надають можливість приватній особі за певних умов отримати відшкодування збитків, а отже, забезпечують баланс завдань держави із інтересами приватної особи. Такими правовими засобами у згаданій ситуації є норми ст. 661 ЦК України. На це вказала Судова палата ВСУ у постанові від 29 червня 2016 р., а також у правовій позиції, викладеній за результатами розгляду справи.

Відомі протилежні ситуації — коли держава, реалізуючи загальні завдання (завдання вищого рівня) і обумовлені ними публічні інтереси, не забезпечила виконання похідних завдань, спрямованих на забезпечення балансу цих загальних завдань держави та відповідних публічних інтересів із приватними інтересами. Такі ситуації нерідко діставали оцінку з боку Європейського суду. Обмеження державою прав та приватних інтересів особи у цих випадках визнавалось таким, що не відповідає міжнародно-правовим зобов'язанням держав. Йшлося про непропорційність застосовуваних державою заходів обмеження приватних прав та інтересів. Наприклад, у рішенні у справі *Unsped Paket Servisi San Ve Tic. A. S. v. Bulgaria* [16] Європейський суд визнав порушення державою права на мирне володіння майном, гарантованого ст. 1 Додаткового протоколу № 1 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод з тих підстав, що у національній правовій системі держави були відсутні процесуальні гарантії проти свавільної конфіскації власності. Заявником виступала юридична особа, що здійснює комерційну діяльність у сфері

логістики. Транспортний засіб, який перебував у власності заявника і використовувався в процесі його комерційної діяльності, було затримано правоохоронними органами, а пізніше конфісковано за рішенням суду. Підставою для цього стало встановлення правоохоронними органами і судом факту використання транспортного засобу фізичною особою — працівником заявника для незаконного транспортування речовин, вилучених із цивільного обороту.

Розглядаючи обставини даної справи, Європейський суд погодився, що конфіскація майна заявника була законною (in accordance with law) та переслідувала легітимну мету — протидія та попередження злочинів у сфері обігу речовин, вилучених із цивільного обороту. Разом із тим, Європейський суд дійшов висновку, що конфіскація майна не відповідає вимогам пропорційності (proportionality). Суд взяв до уваги, що заявник під час розгляду кримінальної справи не мав можливості брати в ній участь та заявляти суду свої аргументи, доводи, пояснення щодо конфіскації або оскаржити цю міру: законодавство держави-відповідача не надавало заявнику таких прав, оскільки заявник не мав статусу ні обвинуваченого, ні потерпілого у справі. Крім цього, питання пропорційності такої міри як конфіскація (в тому числі поведінка заявника, ступінь його «причетності» до правопорушення тощо) не розглядалась судами, оскільки у законодавстві не існувало ані процедури розгляду, ані обов'язку для суду здійснити таку оцінку. З огляду на це Європейський суд вирішив, що у національному праві не існувало процедури, яка б запроваджувала гарантії проти свавільної конфіскації і якими міг би скористатись заявник. У даному випадку держава запровадила правові норми кримінального та кримінально-процесуального законодавства, спрямовані на виконання одного із загальних (первинних) завдань держави. Це завдання полягало у попередженні кримінальних правопорушень відповідного виду, притягненні винних осіб до відповідальності та конфіскації

засобів вчинення кримінального правопорушення. Разом із тим, у рамках виконання цього загального завдання виникли похідні завдання, безпосередньо спрямовані на забезпечення балансу між загальним завданням держави і приватними інтересами особи. Похідне завдання полягало, зокрема, у створенні юридичних механізмів, спрямованих на унеможливлення свавільного втручання державних органів у майнові права та відповідні приватні інтереси особи в рамках кримінального провадження. Невиконання державними органами законодавчої та судової гілок влади похідного завдання стало причиною того, що у вказаній ситуації держава, реалізуючи загальні завдання вищого рівня, не забезпечила дотримання балансу між цими завданнями і приватними інтересами особи.

Висновки. Завдання держави є одним із головних факторів, що впливає на характер функціонування державного механізму. Державні завдання пов'язані із інтересами держави, які спрямовані на виконання цих завдань. У процесі виконання державою її завдань вони нерідко входять у певний конфлікт із приватними інтересами, зумовлюють обмеження реалізації приватних інтересів з боку держави. Ключовою є проблема співвідношення (балансу) між завданнями держави і дотриманням приватних прав та інтересів особи. Вимога про забезпечення балансу між завданнями держави та приватними інтересами закріплена на рівні національної правової системи сучасної України та міжнародного права, а недотримання такого балансу тягне за собою несприятливі наслідки для держави правового, економічного, репутаційного характеру. Важливим у контексті вироблення науково-теоретичних підходів до проблеми балансу завдань держави і приватних інтересів є розуміння завдань держави як складної у структурному відношенні категорії, що не зводиться до розгляду завдань як явища загального, глобального характеру. У структурі завдань держави слід виокремити завдання другого

рівня або похідні завдання — завдання, що спрямовані на забезпечення досягнення балансу між загальними завданнями держави і приватними інтересами. Такі похідні завдання мають стати предметом детального науково-правового дослідження.

Список використаної літератури

1. Алексеев С. С. Теория права. М.: Бек, 1995. 320 с.
2. Теория держави і права. Академічний курс / за ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 688 с.
3. Волинка К. Г. Теория держави і права. Київ: Вид-во МАУП, 2003. 240 с.
4. Загальна теорія держави і права / за ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина. Харків: Право, 2009. 583 с.
5. O'Sullivan McCarthy Mussel Development Ltd. v. Ireland, no.44460/16, ECHR, Judgment, 7 June 2018. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/spa#{"itemid":\["001-183395"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/spa#{).
6. Справа про представництво прокуратурою України інтересів держави в арбітражному суді: рішення Конституційного суду України від 8 квітня 1999 р., № 1-1/99 URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-99>.
7. Малько А. В., Субочев В. В. Законные интересы как правовая категория. СПб.: Юридический центр Пресс, 2004. 357 с.
8. Загальна теорія держави і права / за ред. М. В. Цвіка., О. В. Петришина. Харків: Право, 2009. 583 с.
9. Нерсесянц В. С. Общая теория права и государства. М.: Норма-Инфра, 1999. 552 с.
10. Kenneth J. Vandeveld. A Unified Theory of Fair and Equitable Treatment / New York University Journal of International Law and Politics. Vol. 43. No. 1. 2010. P. 43—106.
11. Bitty and others v. Slovakia, no.30255/09, ECHR, Judgment, 28 January 2014. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["Bitty%20and%20others%20v.%20Slovakia"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{).
12. Tecnicas Medioambientales Tecmed S.A. v. the United Mexican States, ICSID, Award, May 29, 2003, case no. ARB(AF)/00/2. URL: <https://www.italaw.com/sites/default/files/case-documents/ita0854.pdf>.
13. Кодекс адміністративного судочинства України. Закон України від 06.07.2005 р. № 2747-IV // Відомості Верховної Ради України. 2005. № 35—36. Ст. 446.
14. Кельман М. С., Мурашин О.Г. Загальна теорія держави та права. Київ: Кондор, 2005. 609 с.
15. Постанова Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 29 червня 2016 р. № 6-1376пс16. URL: <https://oda.court.gov.ua/sud1590/pravovipozicivsu/6-1376cs16>.
16. Ünspeđ Paket Servisi San Ve Tic. A. S. v. Bulgaria, no.3503/08, ECHR, Judgment, 13 October 2015. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{).

Кубко А. Е. Задачи государства и частные интересы (некоторые проблемы баланса и противовесов).

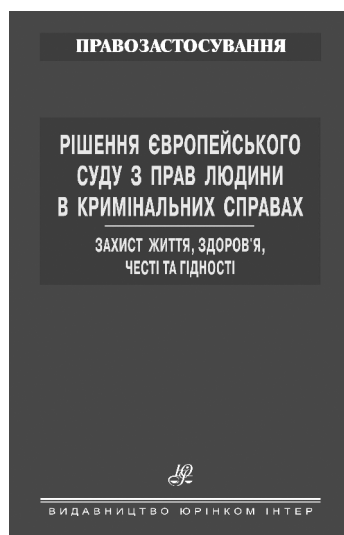
В статье анализируются вопросы баланса между задачами государства и частными интересами. Автор рассматривает природу, свойства задач государства в контексте их соотношения с интересами частного характера. Задачи государства, будучи связанными с государственными интересами, в процессе своей реализации государством обуславливают ограничения частных прав и интересов лица. Ключевое значение имеет проблема баланса между задачами государства и частными интересами, а обеспечение такого баланса является обязанностью государства. Научно-теоретической основой для разработки подходов к решению проблемы баланса задач государства и частных интересов должно стать исследование задач государства как сложной в структурном отношении категории, в рамках которой следует рассматривать общие и производные задачи. Выполнение этих задач двух уровней в совокупности способно обеспечить необходимый баланс задач государства и частных интересов.

Ключевые слова: государство, задачи государства, государственный интерес, частные права, частные интересы.

Kubko A. E. The State's Objectives and the Private Interests (Some Issues of Balancing and Counterweight).

The article addresses the matters of the balance between the state's objectives and the private interests. The author deals with the nature as well as the characteristics of the state's objectives in the context of their correlation with the private interests. The objectives of the state while being connected with the state's interests in the process of their implementation by the state entail restrictions of the private rights and interests of a person. The issue of balance between the state's objectives and the private interests is thus of key importance and securing such a balance is an obligation incumbent on the state. Scientific-theoretical basis for elaboration on approaches to resolution of the issues of the balance between the objectives of the state and the private interests should be an analysis of the state's objectives as a complex structural phenomenon comprising the general and the derived objectives. Fulfillment of these two levels of the state's objectives in conjunction is able to secure requisite balance of the state's objectives and the private interests.

Key words: the state, the state's objectives, the state's interest, the private rights, the private interests.

Рішення Європейського суду з прав людини в кримінальних справах. Захист життя, здоров'я, честі та гідності / за заг. ред. В. С. Ковальського. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 296 с.

ISBN 978-966-667-736-8

У виданні зібрано 25 рішень Європейського суду з прав людини проти України в контексті статей кримінального кодексу України. Рішення ЄСПЛ систематизовані по відношенню до розділів та статей ККУ. У збірнику наводяться витяги 17 статей кримінального кодексу та рішення ЄСПЛ щодо дефініцій вказаних статей.

Рішення стосуються таких основоположних прав громадян, як «право на життя» — ст. 2 Конвенції; «заборона катування» — ст. 3 Конвенції; «право на свободу та особисту недоторканість» — ст. 5 Конвенції; «право на справедливий суд» — ст. 6 Конвенції.

Збірник розрахований на адвокатів, професійних суддів, правозахисників та усіх тих, хто цікавиться питаннями захисту прав людини та шукають аналогічні справи, щодо яких уже є рішення ЄСПЛ.

Правила прийому до аспірантури Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України

Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України оголошує прийом до аспірантури для здобуття ступеня доктора філософії у галузі права та докторантів для здобуття ступеня доктора права із спеціальності 081 «Право» (відповідно до освітньо-наукової програми за спеціалізацією «цивільне право та господарське право»).

Прийом заяв і документів відбувається з 3 липня 2019 р. до 30 серпня 2019 р. за адресою: м. Київ, вул. М. Раєвського, 23а (5 поверх). Довідки за тел. (044) 286-70-98 або на сайті: <http://ndippp.gov.ua/>.

Вступники до аспірантури та докторантури особисто подають заяву про участь у конкурсному відборі в паперовій формі. У заяві передбачається згода вступника на обробку персональних даних.

До заяви вступник до аспірантури додає:

копію документа (одного з документів), що посвідчує особу, передбаченого Законом України «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус»;

копію військово-облікового документа — для військовозобов'язаних (крім випадків, передбачених законодавством);

копію документа державного зразка про раніше здобутий ступінь магістра або освітньо-кваліфікаційний рівень спеціаліста, на основі якого здійснюється вступ до аспірантури, і додаток до нього;

чотири кольорові фотокартки розміром 3×4 см.

особову картку за формою П-2, засвідчену підписом керівника кадрової служби та печаткою за основним місцем роботи/навчання, з фотокарткою, на якій проставлена печатка цієї установи;

список опублікованих наукових праць (за наявності);

копію документа про зміну прізвища (у разі зміни вступником прізвища);

копію картки фізичної особи — платника податків;

копію сертифіката міжнародного зразка з іноземної мови (за наявності);

реферат у пластиковій папці-швидкозшивачу, який відображує дослідницькі пропозиції чи досягнення.

До докторантури Інституту приймаються особи, які мають ступінь доктора філософії (кандидата наук), наукові здобутки та опубліковані праці з обраної спеціальності (зокрема публікації в міжнародних реферованих журналах, індексованих у наукометричних базах, згідно з вимогами до рівня наукової кваліфікації осіб, які здобувають наукові ступені) і які мають наукові результати, що потребують завершення або оформлення у вигляді дисертації, монографії чи наукової доповіді за сукупністю статей.

Вступники до докторантури подають такі документи:

особова картка за формою П-2, засвідчена підписом керівника кадрової служби та печаткою за основним місцем роботи з фотокарткою, на якій проставлена печатка цієї установи;

- три кольорові фотокартки 3×4;
- засвідчену копію диплома про присудження наукового ступеня доктора філософії (кандидата наук);
- засвідчену копію диплома про закінчення вищого навчального закладу;
- засвідчену копію атестата про присвоєння вченого звання (за наявності);
- список опублікованих наукових праць і винаходів;
- розгорнуту пропозицію, в якій міститься план дослідницької роботи та інформація про обсяг наукової роботи, необхідної для підготовки результатів проведених досліджень до захисту;
- письмова характеристика наукової діяльності вступника, складена доктором наук, який є штатним науковим співробітником Інституту, із згодою бути науковим консультантом у разі зарахування вступника до докторантури;
- копію документа, що посвідчує особу та громадянство;
- копія документа про зміну прізвища (у разі зміни вступником прізвища);
- копію картки фізичної особи — платника податків.

ДО УВАГИ АВТОРІВ!

Журнал «Юридична Україна» є українським фаховим журналом, який входить до міжнародної наукометричної бази «Index Copernicus». У ньому публікуються наукові статті українською мовою. Статті англійською мовою можна знайти на сайті pressa.yurincom.com.

До друку приймаються наукові статті, які раніше не були опубліковані в інших виданнях. У статтях автори мають наводити обґрунтування отриманих наукових результатів відповідно до мети статті (поставленого завдання) та висновків.

Бажаною умовою для публікації статті є передплата журналу «Юридична Україна» не менше як на півроку. Передплату журналу можна здійснити на сайті видавництва.

Рукопис статті має бути виготовлений українською та англійською мовами і віддрукований шрифтом № 14 на принтері, з розміщенням рядків тексту через півтора інтервали, береги — 3 см. Перелік використаних літературних джерел слід наводити в кінці статті в порядку появи відповідних посилань. При оформленні статей слід дотримуватися ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 «Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання».

На початку рукопису авторам необхідно зазначити індекс УДК (Універсальної десятикової класифікації), а після даних про автора та назви статті наводити анотації на неї українською, російською та англійською мовами. Орієнтовний обсяг анотацій — 500 друкованих знаків. Анотації мають супроводжуватися перекладом прізвища, імені автора та назви статті відповідною мовою. До кожної анотації слід додавати перелік ключових слів (до десяти окремих слів або словосполучень) відповідною мовою.

Автор несе персональну відповідальність за додержання ним при підготовці статті норм чинного законодавства (зокрема щодо захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності), достовірність викладених відомостей (у тому числі імен і найменувань згаданих у статті фізичних та юридичних осіб), цитат і посилань на літературні джерела та норми актів законодавства, правильність визначення індексу УДК і перекладів анотацій на статтю.

У тексті статті посилання на використані літературні джерела слід зазначити порядковим номером у квадратних дужках згідно з переліком джерел. Авторські пояснення і приклади слід наводити в дужках безпосередньо в тексті статті.

Редакція залишає за собою право редагувати рукопис, скорочувати його, змінювати назву статті та вводити (змінювати) рубрикацію внутрішніх частин текстового матеріалу. Подані матеріали (рукописи), включно з тими, які визнано неприйнятними, редакція не повертає.

Автор, який подав матеріали для друку, вважається таким, що погоджується на подальше безоплатне їх розміщення на сайтах видавництва правової літератури «Юрінком Інтер» і Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського НАН України.

Текст статті подається у двох примірниках, один з яких має бути підписаний автором на кожній сторінці. Разом із статтею необхідно надавати: 1) довідку про автора (на окремому аркуші у довільній формі) із зазначенням прізвища, імені, по батькові, наукового ступеня та вченого звання (за наявності), місця основної роботи, посади, навчального закладу, в якому особа навчається, домашньої адреси (з поштовим індексом), номерів контактних телефонів та електронної пошти; 2) рекомендацію кафедри/відділу вищого навчального або наукового закладу (обов'язково для аспірантів та здобувачів) та рецензію кандидата чи доктора юридичних наук із відповідної спеціальності (обов'язково для аспірантів, здобувачів і кандидатів юридичних наук); 3) електронну копію статті, записану у вигляді окремого електронного документа на стандартній дискеті або диску 4) фотографію автора у форматі tif або jpg, розміром 4,5×5,5 см, 300 dpi.

Усі матеріали слід надсилати рекомендованим листом на адресу редакції:

04209, м. Київ, вул. Героїв Дніпра, 31-б
Видавництво правової літератури «Юрінком Інтер»,
редакція журналу «Юридична Україна»
Тел.: (044)-411-69-08, (044)-411-64-03
E-mail: jukr@yurincom.kiev.ua

ЮРИДИЧНА УКРАЇНА № 6 (198) 2019

Співзасновники:

**Київський регіональний центр
Національної академії правових наук України,**

приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака
Національної академії правових наук України,

ТОВ «Юрінком Інтер»

Видавець: ТОВ «Юрінком Інтер»

Шеф-редактор — В. С. Ковальський, доктор юридичних наук

Над випуском працювали:

*Каріна Корсуненко, Майя Ромась,
Святослав Каравасєв, Олена Доценко*

Оригінал-макет виготовлено комп'ютерним центром
ТОВ «Юрінком Інтер»
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ДК № 3954 від 13.01.2011.

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія КВ № 20180-9980ПР від 06.08.2013.
Підписано до друку 28.06.2019. Формат 70×100/16.
Папір офсетний № 1. Друк офсетний. Обл.-вид. арк. 5,50. Умовн. друк. арк. 5,85.
Тираж 440 прим. Зам. № .

Адреса редакції та видавця: 04209, м. Київ, вул. Героїв Дніпра, 31-б.
Тел. 411-69-08, 412-04-75. Факс 413-81-44.
<http://www.yurincom.com.ua>. E-mail: jukr@yurincom.kiev.ua.
Видавництво правової літератури «Юрінком Інтер».
Редакція журналу «Юридична Україна».

Віддруковано з готових діапозитивів в друкарні ТОВ «Про Формат»
Україна, 04080, м. Київ, вул. Кирилівська, 86
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції — серія ДК № 5942 від 11.01.2018 р.

Редакція не завжди поділяє позицію авторів публікацій.
За достовірність викладених фактів відповідає автор.
Передплатний індекс журналу «Юридична Україна» — 01757.
Передплатний індекс комплекту:
газета «Юридичний вісник України» і журнали «Юридична Україна»
та «Бюлетень законодавства і юридичної практики України» — 08440.
З приводу придбання журналів минулих випусків звертайтеся за тел. 411-69-08, 411-64-03.

Юридичний Вісник України

ВСЕ ПРО ЗАКОНИ В ОДНІ ГАЗЕТІ!
ІНТЕРНАЦІОНАЛЬНА ПРАВОВА ГАЗЕТА

Про всі закони і права в одній газеті !

Газета «Юридичний вісник України»:

Юридична інформація та інформаційно-правовий банк законодавства та юридичної практики

Передплатний індекс – 33787 (на місяць)

Передплатний індекс – 21615 (на рік)

Комплект юриста «Загальний»:

- газета «Юридичний вісник України»
- журнал «Бюлетень законодавства і юридичної практики України»

Передплатний індекс – 22404

Комплект юриста «Елітний»:

- газета «Юридичний вісник України»
- журнал «Юридична Україна»
- журнал «Бюлетень законодавства і юридичної практики України»

Передплатний індекс – 08440

Комплект юриста «Сучасне правосуддя»:

- газета «Юридичний вісник України»
- журнал «Вісник Державної судової адміністрації України»

Передплатний індекс – 95702

ВИДАВНИЦТВО «ЮРІНКОН ІНТЕР» ПРОПОНУЄ:

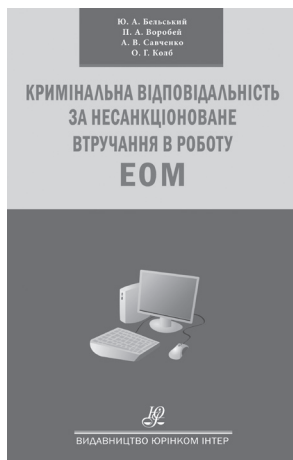
Основи ІТ-права: навч. посіб. /Т. В. Бачинський та ін.; за заг. ред. Т. В. Бачинського. 3-тє вид., допов. і перероб. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 244 с.

ISBN 978-966-667-749-8

Посібник побудований на практичному досвіді юридичного супроводу ІТ-компаній в Україні. У ньому висвітлено багато питань, але основну увагу приділено аналізу судової практики та кейсів. З метою порівняння та вивчення зарубіжного досвіду у сфері ІТ-права здійснено аналіз та вивчено досвід США та країн ЄС.

Посібник призначений для підготовки студентів-правників, що цікавляться ІТ-технологіями. Він може бути використаний також і практикуючими ІТ-юристами, доповідачами при розробленні та проведенні тренінгів.

НОВИНКА!

Кримінальна відповідальність за несанкціоноване втручання в роботу ЕОМ / Ю. А. Бельський, П. А. Воробей, А. В. Савченко., О. Г. Колб: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 264 с.

ISBN 978-966-667-743-6

Монографія присвячена комплексному дослідженню теоретичних і практичних питань кримінальної відповідальності за злочин, передбачений ст. 361 Кримінального кодексу України. Визначено теоретико-методологічні засади дослідження, проаналізовано історичний та зарубіжний досвід кримінальної відповідальності за несанкціоноване втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку. Досліджено об'єктивні та суб'єктивні ознаки складу вказаного злочину, його кваліфікуючі ознаки, а також покарання за вчинення цього злочину. На підставі отриманих результатів наукового дослідження вироблено низку пропозицій щодо удосконалення кримінальної відповідальності за несанкціоноване втручання в роботу електронно-

обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку.

Для здобувачів вищої освіти та науково-педагогічних працівників, працівників право-охоронних органів, адвокатів, суддів, усіх тих, хто цікавиться питаннями кримінальної відповідальності за злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку.

З питань придбання звертатися:

04209, м. Київ, вул. Героїв Дніпра, 31-б

тел./факс: (44) 412-36-18, тел. відділу реалізації: (44) 411-69-08, 411-64-03

e-mail: pressa@yurincom.kiev.ua www.yurincom.com

ВИДАВНИЦТВО «ЮРІНКОМ ІНТЕР» ПРОПОНУЄ:

Н. М. Ковалко

ДЕРЖАВНІ ТА МІСЦЕВІ ЦІННІ ПАПЕРИ ЯК ОБ'ЄКТИ ФІНАНСОВО- ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

ВИДАВНИЦТВО ЮРІНКОМ ІНТЕР

Н. М. Ковалко. **Державні та місцеві цінні папери як об'єкти фінансово-правового регулювання:** монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 328 с.

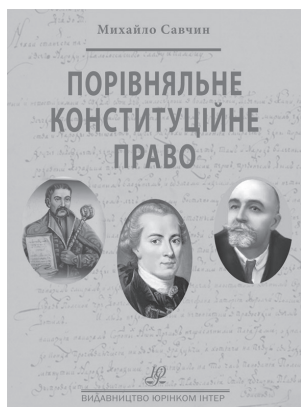
ISBN 978-966-667-739-9

У монографії аналізуються нормативно-правові акти, що стосуються відносин у сфері фінансово-правового регулювання обігу державних і місцевих цінних паперів та пов'язаних із ними відносин. Використано фінансове законодавство деяких зарубіжних країн та висвітлено практику його застосування. Розглянуто становлення та розвиток законодавства України, що регулює відносини у галузі державних і місцевих цінних паперів. Наведено науково обґрунтовані визначення понять «публічний кредит», «публічний борг», «боргові державні та місцеві цінні папери» тощо. Проаналізовано сучасний стан та перспективи державного регулювання й саморегулювання на ринку цінних паперів. Досліджено позиковий капітал і кредитні відносини як публічно-правові явища. Приділяється особлива увага фінансово-правовій природі боргових державних і місцевих цінних паперів. Висвітлюються питання суб'єктів регулювання та контролю

у сфері відносин, пов'язаних із державними та місцевими цінними паперами.

На основі аналізу вітчизняного та зарубіжного фінансового законодавства сформульовано низку положень і рекомендацій, що мають важливе теоретичне і практичне значення.

Може бути корисною для викладачів юридичних навчальних закладів і факультетів, аспірантів, студентів, працівників фінансово-кредитних установ, суб'єктів публічної фінансової діяльності.

Савчин М. В. **Порівняльне конституційне право:** навчальний посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 328 с.

ISBN 978-966-667-730-6

Посібник підготовлено на основі комплексного порівняльно-правового дослідження зарубіжного та вітчизняного досвіду конституціоналізму, функціонування інститутів конституційного права. Враховано сучасні тенденції конституціоналізму, зокрема природи, чинності та правового захисту конституції. Розкрито формування та розуміння конституційних цінностей і принципів, людської гідності, свободи і приватної автономії, рівності, верховенства права, демократії та сучасних концепцій держави. З огляду на еволюцію сучасних конституційних систем висвітлено основні моделі організації публічної влади та сучасні тенденції розвитку конституціоналізму.

Для студентів, аспірантів, викладачів юридичних вузів і факультетів, практикуючих юристів, працівників державних органів і місцевого самоврядування, а також фахівців у галузі конституційного права, захисту прав людини.

З питань придбання звертатися:

04209, м. Київ, вул. Героїв Дніпра, 31-б

тел./факс: (44) 412-36-18, тел. відділу реалізації: (44) 411-69-08, 411-64-03

e-mail: pressa@yurincom.kiev.ua www.yurincom.com